

Görüş: ANA YASA 1982

Tartışmaya başlıyor!

Audi 80... Daha estetik, daha çekici, daha değerli...

Audi 80, 1992 'ye yepyeni bir çizgi, yepyeni bir yüzle giriyor... Daha da estetik bir görünüm, daha da çekici bir yapıyla giriyor.

Audi 80 ' in yeni çizgilerini, onunla göz göze gelir gelmez farkediyorsunuz... Bu yeni çizgilerin vaad ettiği dünyayı ise içine girdiğiniz anda yaşamaya başlıyorsunuz... Daha geniş bir iç mekan, daha aydınlık, daha konforlu bir atmosfer...

Sadece Audi ' ye özgü ve el yapımı bir otomobil kadar özenli işçilik... Standartlara sığmayan ve dünyaca ünlü markaların bile referans olarak kabul ettiği Audi seçkinliği...

Procon - ten: Darbe anında, direksiyonu sürücünden uzaklaştıran, aynı zamanda emniyet kemerlerini geren güvenlik sistemi.

2000 cc. hacminde enjeksiyonlu motor, hidrolik direksiyon, otomatik camlar, merkezi kilitleme sistemi, yatabilen arka koltuklarla 430 lt.'den 712 lt.'ye genişleyen bagaj hacmi gibi konfora yönelik özelliklerle birlikte, Audi ' den başka hiçbir markada bulamayacağınız özel güvenlik sistemi Procon - Ten...

Audi 80, 1992 ' de yepyeni bir çizgiyle karşınızda... Benzersiz bir estetikle, konfordan asla vazgeçmeyen bir güvenlikle, güvenden ödün vermeyen eşsiz bir rahatlıkla ve dünyaca ünlü değeriyle...

Sanata Dönüşen Teknoloji

Türkiye Genel Distribütörü
ÇİFTÇİLER
Şirketler Gurubu

Zincirlikuyu Meydanı, Barbaros Bulvarı No: 62
Tel: 275 07 55 (5 Hat) Fax: 266 50 77

Audi'leri görüp inceleyebileceğiniz Çiftçiler Bayileri:

• **ADANA:** ATLI OTOMOTİV Tel: (71) 147 232 • **ANKARA:** OTONAM Tel: (4) 213 30 02 • **ANTALYA:** DOĞANER Tel: (31) 12 70 93
• **BURSA:** OTO TEZİŞ Tel: (24) 14 12 04 • **ESKİŞEHİR:** ERKARA OTOMOTİV Tel: (22) 17 21 60 • **İSKENDERUN:** ANIL TİCARET
Tel: (881) 18 573 • **İSTANBUL:** ÇİFTÇİLER Tel: 275 07 55 (5 Hat) • **SERVIS OTO** Tel: 274 68 34 **ZİNCİRLİKUYU** • **ENKAR OTOMOTİV**
Tel: 528 21 61 - 586 50 97 **SİRKEÇİ** • **ŞAĞULLAR OTOMOTİV** Tel: 349 80 51 / 52 **ZİVERBEY** • Tel: 521 63 93 **UNKAPANI** • **GÜVEN OTO**
Tel: 373 84 01 - 373 83 89 **BOSTANCI** • **İZMİR:** SERVİS OTO Tel: (51) 25 01 58 • **KONYA:** GÜNDÜZLER Tel: (33) 131 942
• **MERSİN:** ATERTAŞ Tel: (74) 117 672

Demokrasilerde güç dengeleri ve uzlaşma süreci.

Demokrasilerde son söz vatandaşındır. Yani bütün çözümlerin kuramsal olarak vatandaşın tercihlerine göre yapıldığı varsayılır. Siyasal partiler vatandaşların tüm sorunlarını bildiklerini ve ayrıca önerdikleri çözümlerin de vatandaşın tutumunu yansıttığını ileri sürerler. Bu çerçevede demokrasilerde esas gücün iktidardaki siyasal partilerde olduğu söylenebilir. Ne var ki uygulamada bu tablo, çok değişik şekiller almakta, hatta bazı hallerde temsili demokrasi tanınmaz bir hale dahi gelebilmektedir. Bunun nedeni seçilenler ile seçenler arasında yeterince ilişki olmaması, ayrıca, parti yönetiminin merkez adaylarını sık sık öne geçirebilmesidir. Ayrıca, genel seçimlerde bir partinin çoğunluğu alabilmesi amacıyla seçim kanunlarında çeşitli barajlar öngörülmektedir. Bu durumda seçimleri kazanan partilerin kendi başlarına ülkeyi yönetmeleri çok güçleşmekte ve diğer partiler ve parlamento dışı güçlerin katkılarının yani konsensusun aranması zorunlu olmaktadır. Bu yazıda parlamento dışı güçlerden kastımız, ülkede mal ve hizmet üretimini yaratan girişimcileri temsil eden ekonomik güç, ülkede üretimi bizzat yapan işçileri temsilen sosyal güç, kamu yönetimini bizzat yürüten idari güç, kamuoyunu yaratan sözlü ve yazılı basın gücü, bilimsel araştırmaları yürüten üniversiteler adına bilimsel güç ile son olarak ülkenin dini eğilimlerini temsil eden güçlerdir.

Şimdi yukarda sayılan güçlerle uzlaşma sürecinin oluşması olayını tahlil etmeye çalışacağız.

Bu yazının amaçları açısından ekonomik güçten

kasdolunan ülkedeki mal ve hizmet üretimini organize eden girişimcilerin faaliyetleridir. Gerçekten, bu girişimcilerin faaliyeti olmasa ülkede ekonomik faaliyetler bir anda azalabilir ve işgücünün büyük kısmı işlerini kaybederek geçimlerini sağlayamazlardı. Girişimciler mal ve hizmet pazarında devamlı olarak fiyat ve kalitelerini gözetmek, yönetimde ve teknolojiye yenilikleri zamanında uygulamak zorundadırlar. Aksi halde piyasa onları otomatikman devre dışına atabilir. Buna karşılık siyasal gücü temsil eden politikacılar bir genel seçim kazandıktan sonra demokrasiyi çoğunluk diktatoryasına çevirseler ve yeni seçime kadar büyük hata ve yanlışlar da yapsalar yerlerini hukuken koruyabilirler.

Ayrıca, ekonomik pazarda yarışmacıların rekabeti devamlı ve insafsız bir şekilde cereyan ederken, siyaset pazarında rekabetin koşulları yeterince açık değildir. Politikacılar ülke yönetimini ele geçirmek için gayret sarfederken, yaptıkları politik faaliyetlerin kalite ve standartları belirsizdir. Örneğin, iktidarı ele geçirmek isteyen partiler hiçbir disipline riayet etmeden her türlü vaadde bulunabilirler. Bütçeler açık verir, fiyatlar yükselirken, bazı gruplar yeterince vergi vermezken, politikacılar yeni kaynak bulmadan halka devamlı vaadlerde bulunabilirler. "Kötü para iyi parayı kovar" diyen Gresham Kanunu politik pazarda büyük ölçüde geçerlidir.

Üçüncü önemli güç, işçiler ve onların oluşturduğu sendikaların temsil ettiği sosyal güçlerdir. Bu grup ülkenin orta sınıfını oluşturarak ekonomik ve siyasal is-

tikrarın ana dayanağını ve tabanını teşkil eder. Sosyal güçlerle barış içinde olmayan bir siyasal güç veya ekonomik güç kesinlikle başarılı olamaz. Bir ülkede sosyal güç alım gücü ile sanayiün en önemli müşterisidir. Sosyal gücün en yakın hedefi ücretleri kısa sürede maksimize etmektir. Bu yüzden, orta vadeli düşünen ekonomik güç ile sosyal güç arasında sık sık çatışmalar çıkabilir. Bu durumda siyasal güç rejimin selameti açısından bu çatışmalarda ağırlığını koyarak kalıcı uzlaşmalar sağlamak zorundadır.

Her ülkede idari güç diyebileceğimiz kamu bürokrasisi ise ülkeye özel "sui generis" bir güç oluşturur ve politik rejimin başarı düzeyini belirler. Bürokrasi sivil ve asker olarak iki bölümde ele alınabilir. Sivil bürokrasi siyasal gücü kondisyone eden, sınırlayan çeşitli yardımcı roller benimser. İstisnalar dışında bürokrasi, üst kademeler hariç isimsiz çalışır, siyasal ve ekonomik güçlerle bürokrasideki üst kademelerin aynı okul veya gruptan yetişmiş olmaları uzlaşma sürecini büyük ölçüde kolaylaştırır.

Demokraside ağırlığı tartışılmaz önemli bir güç ise yazılı ve sözlü basındır. Basın, tanımı gereği ülkede ve dünyada olup biten her olay hakkında okuyucularına bilgi verme ve yorum yapma iddiasını taşır. Çoğu halde basın kendi içinde derinliğine araştırma yapmaz veya yapamaz. Gayesi gazete veya TV gelirlerini maksimize etmektir. Gelecek tasarımı olan ciddi bir basın ülkedeki güçlerin başarılarına önemli oranda yardımcı olabilir.

1648 Westfalya anlaşmasından sonra Avrupa'da siyasal önemini yitirmiş olmasına rağmen din faktörü ülkelerin yönetiminde hâlâ önemli roller oynayabilmektedir. 1789 Fransız İhtilali'nde ve günümüzde komünizmin çökmesinde dinin oynadığı rolü burada zikretmeliyiz. Yugoslav örneğinde olduğu gibi din bugün dahi insanları utanmadan katletmenin bir bahanesi olabiliyor. AĞİK anlaşmasına rağmen bu katliama çare bulunamadığı nazara alınırsa, laik bir ülkede dahi devletin dini konulardan uzun süre la-kayt kalmasına imkan olmadığı söylenebilir.

Son olarak, her ülkede bilimadamları ve filozofların da kritik bir gücü olduğunu belirtmeliyiz. Bilimadamları insanlığın ve kendi halkının gelecek tasarımı ile ilgili beklentilerini rasyonel kalıplara sokarak toplum enerjisini kolayca seferber edebilirler.

Bir ülkeyi yöneten güçler aslında yukarıda sayılan yedi gücün uzlaşması ile oluşan bileşimdir.

Binaenaleyh, bu güçlerin devamlı olarak birbirlerini daha iyi dinlemek ve anlamak suretiyle aralarında ki anlamlı ve anlamsız ihtilafları halletmeleri ve uzlaşma zeminleri bulmaları lazımdır. Sağ-sol yelpazesindeki daralma nedeniyle siyasal partiler bugün geçmişe göre daha kolay anlaşma zeminleri bulabilirler. Ekonomik gücü temsil eden girişimcilerin kendi aralarında anlaşmaları ise sadece kendi yararlarıdır. Çünkü hepsinin amaçları aynıdır, kişisel ve kurumsal sürüşmelerin yarattığı sıkıntılar yüzünden güçbirliği yapılamaması gerçekten üzücüdür. Sosyal gücü temsil eden işçi sendikaları için durum aynıdır. Bürokrasi ise gelecek tasarımı politikacının eli, gözü ve kulağıdır. Kamu yararı meşalesini elinde tutan bir kamu bürokrasisi şüphesiz ülkede uzlaşmanın temel direği olmalıdır. Basın toplumun gelecek tasarımı kitle bilincine aşılarak çağdaş toplumun yaratılmasında lokomotif rolünü oynayabilir.

Bilimadamları ve filozofların (din bilginleri dahil) demokrasi ve piyasa ekonomisi prensipleri içinde anlaşılması gereken küresel ve ulusal konsensusun koşullarını bilimsel olarak ortaya koyarak topluma olan görevlerini yerine getirmeleri mümkündür.

TÜSIAD, Türk ekonomisi ve endüstrisinin geleceği ile ilgili tasarım çalışmalarını kamuoyuna açıklamaya devam etmektedir. Ümidimiz, Anayasamız ve diğer yasaların da çağdaş demokrasi ve piyasa ekonomisi gereklerine göre kısa sürede gerçekleştirilmesi ve gerekli toplumsal uzlaşma çatışmasının bir an önce kurulmasıdır.

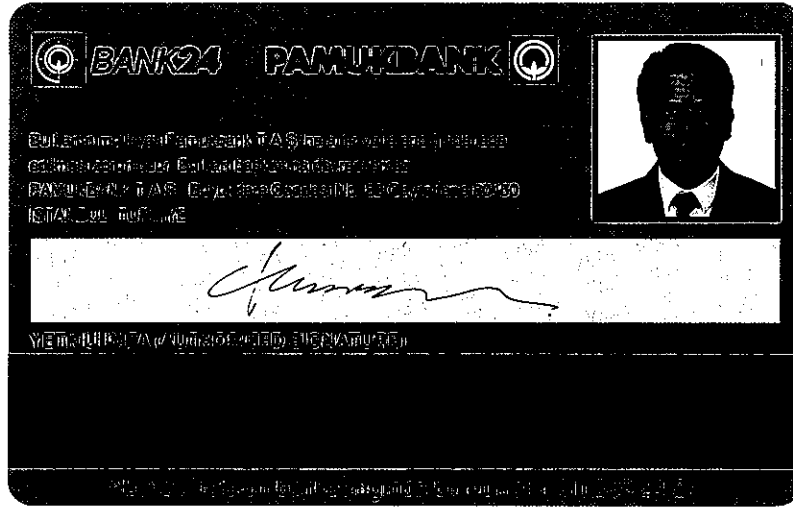
E. İhsan Özöl
TÜSIAD Genel Sekreteri

BU KARTA DİKKATLE BAKIN.

BİRKAÇ SANİYE SONRA
DEĞİŞTİĞİNİ
GÖRECEKSİNİZ.

GÖRECEKSİNİZ... SİZ DE KREDİ KARTINIZI DEĞİŞTİRECEKSİNİZ!

Türkiye'de sadece Pamukbank'ın sunduğu bu kart, başka hiçbir kredi kartının yapamadığını yapacak: Fotoğrafınızı taşıyacak! Sizin kim olduğunuzu gösterecek! Kendisinin kime ait olduğunu gösterecek, ayrıca kimlik gerektirmeyecek! **Kesin güvenlik, provizyonsuz kullanım, gerçek prestij sağlayacak!**

Bu kart, Pamukbank Prestige kartıdır.

Kredi kartınız Prestige olunca, kaybolma ve çalınma riskine karşı kesin güvence sağlar! Güvence sağlar, çünkü sizin, sadece sizin fotoğrafınızı taşır!

Kredi kartınız Prestige olunca, sizden başkası kullanamaz! Kullanamaz, çünkü renkli fotoğrafınız kart üzerine termografi tekniğiyle basılmıştır. Sökülemez, taklit ve tahrif edilemez!

Kredi kartınız Prestige olunca, kimlik sorulmaz! Sorulmaz, çünkü kime ait olduğu bellidir. Kartınızın kendisi kimlik yerine geçer. Sorgusuz-sualsiz kabul görür.

Kredi kartınız Prestige olunca, provizyon beklenmez! Beklenmez, çünkü kredi kartınızın kredi limiti ve kartınızı kullandığınız işyerinin provizyon limiti yüksektir! Provizyon, doğru dan doğruya Pamukbank'tan alınır, işlem hızla tamamlanır.

Ayrıntılı bilgi, randevulu hizmet ve başvurularınız için Pamukbank Prestige Hizmet Ekibi'ni yılın 365 günü, günün 24 saati arayabilirsiniz: (1) 288 14 14

PAMUKBANK PRESTIGE

KESİN GÜVENLİK • PROVİZYONSUZ KULLANIM • GERÇEK PRESTİJ

Prestige

Prestige Gold

Prestige Global

Prestige Global Gold

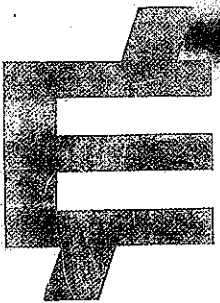
* Prestige ve Prestige Gold için geçerlidir

PAMUKBANK

Nisan 1992.

Finans Dünyasında Yeni Bir Hizmet Kültürü.

BankEkspres,
bireysel ve kurumsal
bankacılık alanında
dünya kalitesinde
hizmet vermek üzere
faaliyetlerine
başladı.

BANK EKSPRES

Genel Müdürlük: Kore Şehitleri Caddesi, 43 80300 Zincirlikuyu, İstanbul Tel: (1) 288 38 38 Faks: (1) 288 38 67
Merkez Şube: Büyükdere Caddesi, Beytem Han 80220 Şişli, İstanbul Tel: (1) 224 66 66 Faks: (1) 224 16 50

Görüş:

MAYIS 1992

İÇİNDEKİLER

Görüş: Mayıs 1992

GÖRÜŞ AÇISI

Demokrasilerde güç dengeleri ve uzlaşma süreci
E. İhsan Özol'un değerlendirmesi 3-4

GÖSTERGE

Mayıs ayında ekonomik göstergeler ne söylüyor? 8-9
TÜSİAD Nisan öncü göstergeleri 10

GÖRÜŞ

Toplumun katılımına açık anayasa
Bülent Eczacıbaşı, Anayasa değişikliğine ilişkin görüşlerini yazdı. 14-15

DÜNYA

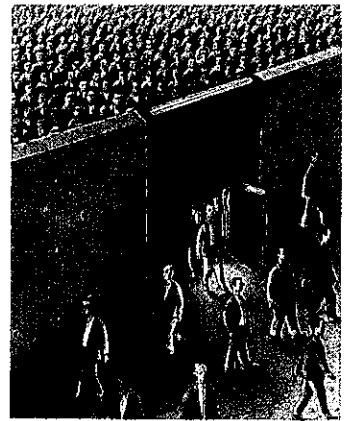
Ekonomi ve politikada
Soli Özel'in dünya turu. 16-17

GÜNDEM

Ömer Erginsoy, Borsa analizindeki esrar perdesini kaldırıyor.
Temel ve teknik analiz yöntemleri . 18-22

SÖYLEŞİ

TÜSİAD için Anayasa raporu hazırlayan bilim kurulundan
Prof Erdoğan Teziç değişiklik önerilerini anlattı. 24-33

İllüstrasyon: Gürbüz Doğan Ekşioğlu

Yönetim:

TÜSİAD: Cumhuriyet Caddesi 233/9-10 Harbiye-İSTANBUL, Tel: 240 12 05-246 24 12

• TÜSİAD Adına Sahibi: Bülent Eczacıbaşı

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: E. İhsan Özol • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Bülent Eczacıbaşı, Halis Komili, Güler Sabancı, E. İhsan Özol, Nilgün Demirtaş, Deniz Kirazcı, Paul McMillen, Necla Zarakol

Görüş: TÜSİAD'ın iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece söz konusu yazarların fikirlerini ifade eder. Görüş dergisinin her sayısı 5000 adet basılmaktadır.

K A P A K

- 28-34 Anayasa tartışmalarına yeni bir boyut;
34-45 Prof.Vural F. Savaş'ın ekonomik anayasa önerisi
46-47 Alp Orçun "Merkez Bankası bağımsız olmalı" diyor.

D O S Y A

- 48 Vergi reformunu beklerken;
50-52 Prof. İzzettin Önder'e göre insanlar psikolojik nedenlerle de vergi vermiyor.
54-56 Prof. Ömer Faruk Batırel ise " vergi alınır, vatandaşın vermesi beklenmez" diyor.
58-60 Bülent Soylan, istikrar programında öngörülen vergi yeniliklerini değerlendirdi.

G Ü N D E M 2

- Bağ-Kur Genel Müdürü Kemal Kılıçdaroğlu'ndan sosyal güvenlik
62-66 sistemine ilişkin öneriler

K İ T A P

- Avrupa'da yerel yönetimler
Richard Batley ve Garry Stoker'ın kitabını
67 Soli Özel yorumladı.

P A N E L

- TÜSİAD'ın Toplumsal Uzlaşma raporu üzerine değişik görüşler..
68-75 Paneli Prof. Ayşe Öncü yönetti.

T Ü S İ A D ' D A N

- 76-77 TÜSİAD'ın ve üyelerinin faaliyetleri ile basındaki izleri

M E T R O P O L

- 78-79 İspanya, bugünlerde çok moda. V.A. size Madrid ve Toledo'yu gezdiriyor.

S A R I S A Y F A

- 80-82 Tüketiciyi korumanın yollarından biri de özdenetim.

Fotoğraf: Paul McMillen

La Catedral Primada, Toledo

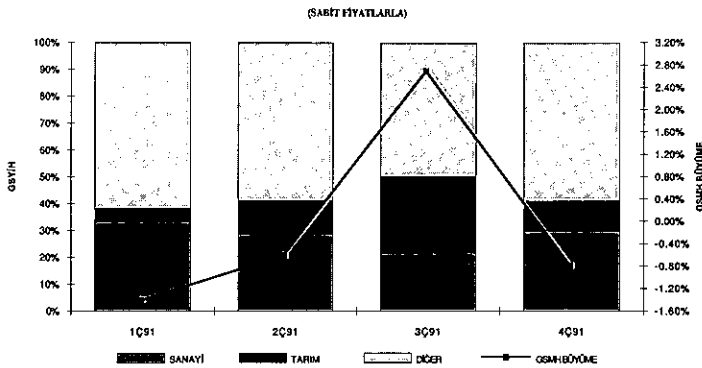
Y a y ı n

- İyi Şeyler Yayıncılık Yapım ve Ticaret : Gayrettepe Gayret Sok. No: 8 80300 İSTANBUL Tel: 273 33 20/8Hat
- Yazı Kurulu: Füsün Gençül, Necla Zarakol, Soli Özel, Ömer Erginsoy • Mali İşler: İdris Özgül
- Görsel Yönetmen: Tiber Sanbıman • Tasarım: Cihat Özdeğil • Dizgi: Kayahan Karaoğlu • Basım: Detay Basım Ltd. Şti.
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem (Binbir Çiçek Sok. 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: 269 34 16-269 11 44)

Abone koşulları: 3 sayı için 90.000 TL, 6 sayı için 180.000 TL. Abone başvuruları İyi Şeyler Yayıncılık Yapım ve Tic.Ltd. Gayret Sok. No: 8, 80300 Gayrettepe adresine veya 273 33 20 (8 hat) nolu telefona yapılacağı gibi, Barometre Yayıncılık, Meşrutiyet Cad. 164/3 80050 Şişhane adresine ya da 252 72 00 nolu telefona yapılabilir.

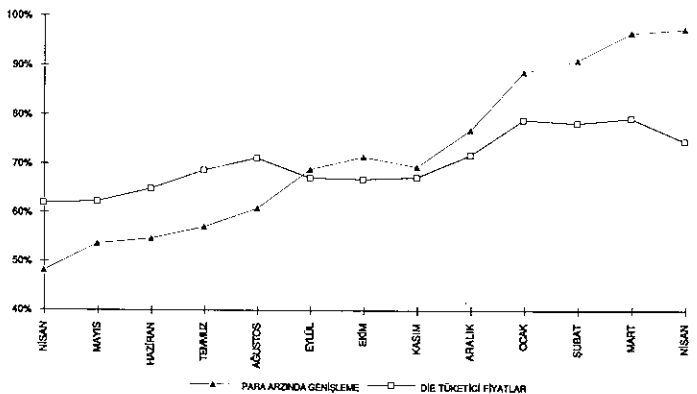
TEME L E K O N O M İ K G Ö S T E R G E L E R

GSYİH'DE SEKTÖRLERİN PAYI VE GSMH BÜYÜME

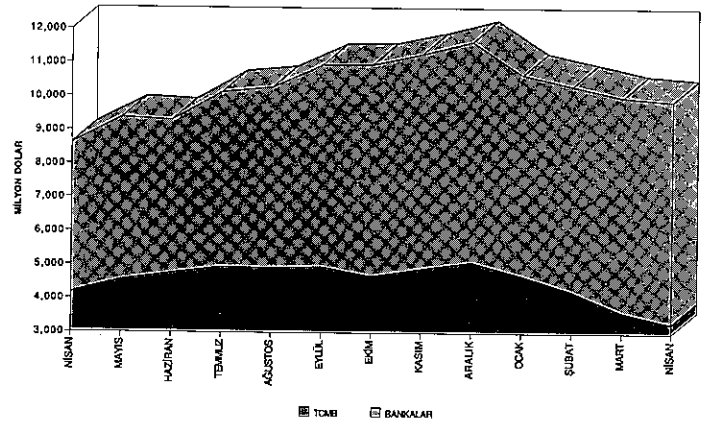
Göreceli olarak canlılık belirtileri gösteren Aralık verilerinden yola çıkarak yaptığımız 1991 yılı büyüme tahmininin dahi iyimser olduğu ortaya çıktı. GSMH'da büyüme oranı geçtiğimiz yıl için %0.3'te kaldı. Ocak-şubat öncü göstergeleri ekonomideki durğunluğun genel olarak devam ettiğini işaret etmektedir. Ancak, Ocak-Mart döneminde, sanayideki kapasite kullanımında görülen artışın olumlu etkisiyle cüzi bir büyüme kaydedilebilir.

GENİŞ PARA ARZI VE TÜKETİCİ FİYATLARINDAKİ YILLIK ARTIŞLARIN AYLIK SEYRİ

Geniş para arzındaki (M3+DTH) yıllık büyüme, kur artışının da etkisiyle Nisan ayında %97'yi bulmuştur.. Tüketici fiyatlarındaki yıllık artış oranı ise aynı dönem için %74'e düştüğü görülmektedir. Aradaki %23'lük fark (likidite faktörü) emilmediği sürece ekonomide dengeler bozulmaya devam edecektir.

DÖVİZ REZERVLERİ 1991 - 1992

Dövizle rağbet, zaman zaman dolar satarak müdahale etme gereğini hissedilen TCMB'nin rezervlerini eritmeye devam etmektedir. Buna karşılık bankalarındaki döviz rezervleri sağlıklı bir seviyede bulunmaktadır. TCMB, ihtiyaç hissettiğinde "kendi rezervleri" ile "banka rezervleri" arasında ayırım gözetmeyeceğini düşünen bankaların kur riski oranlarını asgari seviye olan 1'e indirdikleri görülmektedir.

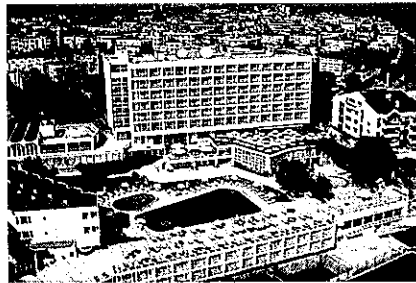
"YENİ" ÇINAR, "YİNE" ÇINAR

"İnsana Hizmet" anlayışı ile alt yapısından
üst yapısına kadar köklü bir değişim içine giren
Çınar Otel "yeni" lenmeye devam ediyor.

Ancak, yılların verdiği oturmuşluk ve
konumundan kaynaklanan üstünlükleri ile
sıcak havasını "yine" sürdürüyor.

"Yeni" liklerle "Yine" liklerin eşsiz bir uyumla bütünleştiği Çınar Otel' de buluşalım.

Kazan dairesinden başlayan yenilikler zinciri ayrıntıları da kapsayarak,
tüm odalarda klima, minibar, saç kurutma makinesi, ışık geçirmez perdeler, sigara içmeyenler için özel kat,
2 restaurant, 2 bar, toplantı ve balo salonu, sağlıklı yaşam klübü ve arıtılmış deniz suyu ile çalışan yüzme havuzu
Çınar Otel' in çağdaş bütünlüğü içinde yer almaktadır.

ERCAN
HOLDING

ÇINAR HOTEL
İSTANBUL

Fener Mevkii 34800 Yeşilköy - İstanbul - Türkiye Tel: (1) 573 29 10 - 573 35 00 Telefax: (1) 573 57 01 Telex: 28 861 cın tr

STATÜ

Yılda kaç kez “Business yemeği” yiyorsunuz?

Tüm bankacılık hizmetlerinde olduğu gibi, kredi kartlarında da Türkiye'nin önde gelen bankası olan

Yapı Kredi, çağdaş iş hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline gelen Yapı Kredi Business Card'la sizin de tanışmanızı istiyor!..

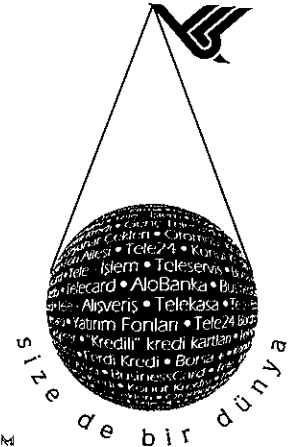
İşte, Yapı Kredi Business Card!

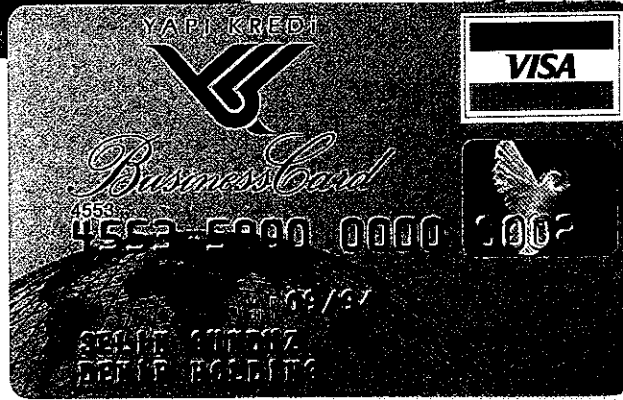
Yapı Kredi Business Card, tüm iş seyahatlerinde ve ağırlamalarda, şirket adına

yapılan harcamalarda kullanılan, çağdaş bir ödeme aracıdır. Şirketin yetkili kıldığı kişiler tarafından, yine şirketin belirlediği limitler dahilinde kullanılır.

Yapı Kredi Business Card, şirket yönetimi ve muhasebesi için büyük kolaylıktır. Çünkü;

- Nakit çıkışını asgariye indirir.
- Finansman imkânı sağlar.
- Düzenli olarak gönderilen şirket raporlarıyla, planlama ve denetleme imkânı verir.
- Avans ödemelerini azaltır.

- Muhasebenin yükünü hafifletir.
- Amaç dışı kullanımlara karşı sigortalıdır.
- Yurtiçinde ve yurtdışında Yapı Kredi Business Card'la yapılan bütün harcamalar Türk Lirası olarak ödenir. Üstelik bu ödemeler ortalama 30 gün sonra yapılır.

Yapı Kredi Business Card, kullananlar için de büyük kolaylıktır. Çünkü;

- Şirket adına, bir imzayla ödeme yapma kolaylığı sağlar.
- Kişisel harcamaları, şirket harcamalarından ayırma imkânı verir.
- Nakit taşımanın tüm risklerini ortadan kaldırır.
- Oteller, restoranlar, seyahat acenteleri ve benzin istasyonları başta olmak üzere, tüm dünyada yaklaşık 10 milyon işyerinde geçerlidir.
- Yurtiçinde bütün Yapı Kredi Şubeleri'nden, Change Büroları'ndan, 24 saat hizmet veren Telebankalar'dan, yurtdışında VISA sistemine bağlı bankaların

şubelerinden ve otomatik veznelerden (ATM) para çekilebilir.

- Ferdi Kaza Sigortası, SOS Sağlık Hizmetleri ve Seyahat Sigortası, FBTC Seyahat Kulübü Hizmetleri, INTER LIMOUSINE

SERVICE, Hertz, AVIS, Europcar indirimleri, Kayıp/Çalıntı Sigortası ve Acil Kart Yenileme Hizmeti'nden ücretsiz yararlanma imkânı verir.

Yapı Kredi İmkânlar Dünyası'ndaki şirketler, Yapı Kredi Business Card ayrıcalığından yararlanmaya başladılar bile. Siz de Yapı Kredi'ye gelin, Yapı Kredi'nin iş dünyasına sunduğu bu özel kredi kartının avantajlarından, iş yemeği, *bir başka deyişle "Business yemeği"* dahil, şirket adına yapacağınız tüm ödemelerde yararlanmaya başlayın.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

Y E P Y E N İ B İ R D E M O K R A S İ D E N E Y İ M İ :

*Toplumsal Katılımına
Açık Anayasa...***Bülent Eczacıbaşı**

Anayasa değişikliği Türkiye'nin gündemine gelmiş bulunuyor. TUSİAD anayasa tartışmalarına etkin biçimde katılmak istemektedir. Anayasamızın yeni biçimi, kamuoyunda tartışılarak, sağlanabilecek en geniş ölçüdeki uzlaşma sonucunda ortaya çıkarılacaksa, özel kesimin en büyük gönüllü üst örgütü olan TUSİAD'ın bu tartışmaların dışında kalması düşünülebilir mi? Eğer tartışma ve uzlaşma arayışı içinde olmayacaksak, değiştirmek istediğimiz 1982 Anayasası'nın eksikliğinin de zaten bundan kaynaklandığını unutmuyor muyuz?

Başbakan Süleyman Demirel, 20 Kasım 1991'de göreve başlayan koalisyon hükümetinin programını sunarken şöyle demişti:

"Ülkemizin, günümüz siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarını dikkate alan; çağdaş, katılımcı ve tam demokratik bir anayasaya gereksinimi vardır...

Böyle bir anayasanın siyasal partiler başta olmak üzere, ülkemizdeki ilgili kuruluşların ve halkımızın uzlaşması sonucu oluşmasını önermekteyiz."

Topluma ve özel kesime sorumluluğunun bilinci içinde olan TUSİAD, elbette böyle bir uzlaşma sürecine katkıda bulunmak zorundadır. Kaldı ki, TUSİAD sadece anayasa değişikliği kendiliğinden gündeme gelmiş

olduğu ve tartışmalara katılmayı görev bildiği için konuya ilgi göstermiyor. TUSİAD'ın son dönemlerde başlattığı çeşitli çalışmalar, sosyo-ekonomik gelişmemizin önündeki darboğazların kaldırılması için yürürlükteki anayasanın değişmesi gerektiğine işaret ediyor. Bütün pusulaların "kuzey"i göstermesi gibi, toplumsal gelişme ve kalkınma sorunlarımıza da hangi yönden yaklaşırsak aynı sonuçlara ulaşıyoruz: Daha güçlü bir demokrasiye yönelmemiz; temel hak ve özgürlükler üstündeki her türlü kısıtlamaları kaldırmamız; çokseslilik, şeffaflık ve katılımın yollarını açmamız gerekiyor.

Ekonomideki darboğazları aşmaya çalışırken, ekonomik sorunların politik temelleri üstünde dikkatle durmalıyız. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde önemli atılımları gerçekleştiren Türkiye, birkaç yıldan beri bir noktada takılmış gibi gözüküyor. Serbest piyasanın işlerlik kazanması için önkoşul olan istikrar bir türlü sağlanamıyor; yüksek enflasyon indirilemiyor; özelleştirmede başarı elde edilemiyor; kamu kesiminde ölçülere sığmayan savurganlık sürüp gidiyor; yüksek faizler yatırımları engelliyor; endüstri ilişkileri alanındaki sorunlar ekonomide büyük kayıplara yol açıyor. Hiç kuşku duyulmasın ki, bu sorunların ekonomik çözüm yolları bilinmektedir. Ne var ki, rekabe-

te ve girişimciliğe dayalı, dışa açık, verimlilik düzeyi yüksek bir ekonomik düzene geçişte, önümüzdeki en ciddi engeller politiktir. Özelleştirmede, vergi reformunda, enflasyonun düşürülmesinde, kamu kesiminin verimliliğinin artırılmasında hep politik engellere takılıyoruz. Temelde ekonominin gerektirdiği uzun dönemli bakış açısı ile, politikanın genel seçimler, ön seçimler, ara seçimler, yerel seçimler, erken seçimler ve referandumlarla kısıtlanan kaçınılmaz kısa dönemli bakış açısının çelişkisini yaşamaktayız. Bu çelişkinin çözümü ise, daha az değil, daha çok demokrasiden geçiyor. Siyasetçileri toplumun uzun dönemli yararları doğrultusunda karar almaya iten etken, pürüzsüz işleyen bir demokrasinin doğal katılım ve denetim mekanizmalarıdır. Şeffaflık ortamında oluşan kamuoyunun, özgür eleştiri ve tartışmanın bulunduğu koşullarda ortaya çıkan toplumsal dengeler, toplumun uzun dönemli çıkarlarının en güvenilir koruyucularıdır. İşte, serbest piyasa ekonomisini istikrar içinde başarıyla yürüten gelişmiş Batı demokrasilerinde artık "sıfır enflasyon"dan söz edilmeye başlandığını görüyoruz.

TÜSIAD'ın "21. Yüzyıla Doğru Türkiye" raporu, kalkınma yolunda önümüzdeki engeller arasında "toplumda çelişen kaygı ve özlemler"e yer veriyor; toplumda geleceğe dönük bir "vizyon"un eksikliğine işaret ediyordu. Toplumca benimsenen ve paylaşılan bir vizyonun ülkeyi atılımlara yöneltmekte etkin olduğu, ancak böyle bir vizyonun var olması durumunda sağlıklı kalkınma stratejilerinin geliştirilebileceği TÜSIAD raporlarında vurgulanıyordu.

Ne var ki, bir toplumun vizyonu, bilimsel araştırmalarla tasarlanarak topluma hazır bir reçete gibi sunulmuyor. Özgür ve açık bir tartışma ortamında, liderlerin de katkısıyla, toplumun vizyonu giderek biçimleniyor; berrak suya atılan bir taşın genişleyen halkaları gibi yayılarak toplumu kucaklıyor, toplumsal dinamikleri yönlendiren bir nitelik kazanıyor. Toplumumuzun fırtınalı sularında bu halkaları kolay seçemiyoruz. Temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir ortamda, gereksinim duyduğumuz bir dizi uzlaşmaya ulaşılması olanaksızlaşıyor.

Gereken uzlaşmaların yolunu açacak olan, demok-

ratik ve katılımcı bir anayasa ise, uzlaşmanın birinci adımı da anayasanın kendisinden başka ne olabilir? Bugün toplum, geniş bir uzlaşmadan destek aldığı söylenebilecek bir anayasaya sahip değildir. Tam tersine, yürürlükteki anayasanın ülkemizin gereksinimleri ve çağımızın gerçekleri karşısında yetersiz kaldığı konusunda toplumumuzda bir görüş birliği vardır. Tartışılan konu sadece, anayasanın tümüyle yenilenmesi mi, yoksa bazı maddelerin değiştirilmesi mi gerektiğidir.

Seçilecek yol ne olursa olsun, daha demokratik, daha çağdaş, daha katılımcı bir anayasaya giden yolda bizi bekleyen özgür tartışmalar ve zorunlu uzlaşmalar, toplumumuza eşsiz bir demokrasi deneyimi kazandırmakla kalmayacak, sık tekrarlanan bir benzetmeyi anımsarsak, "hepimizin aynı gemide bulunduğu" bilincinin de tüm toplumda pekişmesine yardımcı olacaktır.

Anayasaya hiçbir zaman ilgisiz kalmayan TÜSIAD, yakın geçmişte anayasa tartışmalarına, "Ekonomik ve Sosyal Konsey'in bir anayasal kurum olarak oluşturulması", "Merkez Bankası'nın bağımsızlığının anayasa ile güvenceye alınması" gibi bazı yeni öneriler de getirmişti. TÜSIAD, ayrıca, "Anayasal Ekonomi" konusunu 1991 yılında tartışmaya açmıştı. Ülkenin gereksinim duyduğu çözümleri araştırırken, bu yeni ve ilginç alanın da gözardı edilmemesi gerektiğini düşünüyorduk. "Anayasal Ekonomi" kavramı Türkiye için başlangıçta belki uygulanabilirliği bulunan nitelikte katkılar getirmeyebilir; ne var ki, Türkiye'nin "yeterince denenmemiş" yaklaşımlara kapalı olması gerektiği görüşüne katılmadığınızı belirtmeliyiz. Tümünü kendine özgü bir kalkınma deneyimini benzeri olmayan koşullar içinde gerçekleştirmeye çalışan Türkiye'nin yeni görüşlere, yaratıcı, özgün ve cesur çözümlere açık olması gerektiğini düşünüyoruz.

Anayasanın değişmesinde yarar görülen maddeleriyle ilgili TÜSIAD görüşlerini belirlemek için çalışmalarımız şimdiki durumda sürüyor. Yürürlükteki anayasanın kalıpları aşılrken, TÜSIAD yine toplumla birlikte olacaktır. 21. yüzyılın yeni ufuklarına doğru açılacaksa, "sadece çapası olan, yelkenleri bulunmayan" anayasamızla fazla yol alamayacağız.

SİYASETTE KARMAŞA BORSALARDA COŞKU.

Solî Özel

Soğuk Savaşın kalma faturalar birer birer ortaya çıkarak Yeni Dünya Düzeni inancının rahvetini sarşıyorlar. Bu, Afganistan'daki gibi, Sovyetlerin desteğiyle kurulmuş iktidarın yıkılmasından sonra ortaya çıkan belirsizlik olabiliyor. ABD'de gettodaki siyahların isyanı, Almanya'da kamu işçilerinin grevi ya da İtalya'da siyasi sistemin neredeyse tümünden reddi şeklinde ortaya çıkabiliyor. Avrupa'nın doğusunda iktisadi yeniden yapılanmanın sonuçları Rusya Federasyonu'ndan Polonya'ya kadar etkilerini sürdürdü.

Almanya'da iki eyalet seçiminde, Fransa'da yerel seçimlerde, İtalya'da ise genel seçimlerde yerleşik partiler seçmenlerden sert birer tokat yediler. İktidarıyla, muhalefetiyle merkeze yakın partiler büyük oy kaybına uğrarken, ırkçılar, yeşiller ve (İtalya'da) ayrılıkçılar güçlendi. Bu depremden sadece Major başkanlığındaki İngiliz Muhafazakar Partisi kurtulabildi.

Darbeler devrinin artık iyice geçtiğine bir kanıt da Peru'dan geldi. Ordu desteğinde anayasayı askıya alarak darbe yapan sivil başkan Fujimoro'ya başta ABD, tüm Latin Amerika sert tepki gösterdi. Maliye

Bakanı ve Washington Büyükelçisi'nin istifa etmeleri, Merkez Bankası başkanının emirleri dinlememe eğiliminde olması Fujimoro'nun darbe sonrası iktidarının pek uzun ömürlü olmayacağını gösteriyor.

Tüm dünya şaşkırtıcı bir çaresizlik içinde Sırbistan'ın sorumlu olduğu vahşeti seyretmeye devam etti. Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, bu cumhuriyetin AT tarafından tanınması bile kan dökülmesine engel olamadı. Sırp milisler ve Yugoslav Ordusu başta Saraybosna, birçok yerde Müslüman Boşnaklar'ı katlettiler. Uzun süre bu cumhuriyette birlikte ve uyum içinde yaşamış olan Sırlar, Hırvatlar ve Müslüman Boşnaklar da o hoşgörü günlerini herhalde hasretle anacaklar.

Sovyet işgalinden sonra yaklaşık 14 yıl süren Afgan iç savaşı Cumhurbaşkanı Necibullah'ın kaçması ve mücahitlerin Kabil'e girmesiyle bitti. Geride bir milyondan fazla ölü, yaklaşık dört milyon göçmen ve perişan bir ülke kaldı. Bazı Komünist sivil ve asker yöneticilerin kendileri gibi Paştun olan radikal İslamcı önder Hikmetyar ile anlaşarak iktidarlarını sürdür-

me planları tutmadı. Ahmet Şah Mesud'a bağlı güçler Hikmetyar'ın güçlerini safdışı etti. Pakistan'da oluşturulan 51 kişilik konsey iktidarı devraldı ve Müceddidi Afgan İslam Cumhuriyeti'nin ilk başkanı oldu. Bu ilk iktidar mücadelesinin Afganistan'daki hesaplaşmanın sonu olmayacağı da neredeyse kesin.

Rusya ile Ukrayna arasındaki ciddi sorunlardan biri olan Kırım'da bağımsızlık ilanı işleri karıştırabilir. Bir başka gelişme de Ermeni milislerin Nahçıvan'a ve Karabağ'ın Şuşa kentine karşı saldırıları. Azeriler Laçın şehrinin de düşmemesi için çaba harcarken eski başkan Muttalibov'un yeniden başkanlığa gelmesi Halk Cephesi tarafından önlendi.

Amerikan başkanlık seçimlerine altı ay kala Bush'un işleri pek iyi gitmiyor. Kamuoyu yoklamalarında muhtemel Demokrat aday Clinton Bush'a iyice yaklaştı. Siyasi sisteme ve yerleşik kurumlara olan saygı ve güvenleri gittikçe azalan Amerikalılar çareyi siyaset dünyası dışında arıyorlar. Texas'lı milyarder Perot'nun bağımsız adaylığı için önemli kamuoyu desteği var.

İşte tam bu bağlamda en önemli eyalet California'daki Los Angeles'in alevler içinde yanması Bush'a hiç yaramadı. Hiç siyahı üyesi olmayan bir jüri bir siyahın polisce feci şekilde dövülmesi ile ilgili davada beraat kararı verdi. Bu karar patlamaya hazır bir barut fıçısına atılmış kibrit oldu. 58 ölüm, 2000 yaralı ve bir milyar dolarlık hasarla sonuçlanan olaylar sırasındaki yağma, talan ve şiddet ülkeyi şoka soktu. Zaten gergin olan ırklar arası ilişkiler çığırından çıktı. İşin asıl ironik tarafı ise büyük maddi hasarın özellikle siyahların mahallelerinde meydana gelmesi. İsyan daha çok çetelerin, işsiz gençlerin, başıbozukların, kısaca toplum dışında bırakılmışların isyanıydı. Toplumsal yapıdaki tahribatın düzeltilmesi ve ülke içindeki sefalet ayıbının çaresine bakılması, hangi partiden olursa olsun bundan sonraki başkanın en önemli gündem maddesi olacak.

Los Angeles yanarken New York borsası 200. kuruluş yılını kutluyor, Dow Jones indeksi rekorlar kırarak 3500 e doğru tırmıyordu. 1974'ten beri en cid-

di resesyionunu yaşayan İngiltere'de Borsa'nın kilit göstergesi FT-SE 100 indeksi 2750ye ulaşarak rekor kırıyordu. Almanya'da grevler ulu Alman ekonomisi hakkında kaygılara yol açarken Frankfurt Borsa'sındaki DAX indeksi 1750 seviyesinde yılbaşından beri %10'luk bir artışı müjdeliyordu.

Tüm bunların nedeni tabii ki aşırı duyarsızlık değil. Yatırımcılar fazla likiditelerini koyacak başka bir mecra bulamıyorlar. ABD'de faizler düştükçe düşüyor. Vadesinde itfa olan milyarlarca dolarlık ipotekli borç senedi, mevduat sertifikası gibi araçların karşılıkları, akacak bir mecra arıyor. Yani Amerikalı yatırımcı biraz da çaresizlikten borsaya yöneliyor. "Faiz savaşı", yarattığı belirsizlik ve alternatifsizlik nedeniyle hisse borsalarını olumlu etkiliyor.

ABD'nin birincil amacı seçim yılında resesyondan çıkmak. Parasal göstergeleri hedeflere uygun seyrettiği için enflasyon korkusu yok, Federal Reservede faizleri dilediği gibi düşürme lüksüne sahip. Almanların derdi birleşmenin maliyeti--yani enflasyon. Grevlere neden olan da Devletin işgücü maliyetindeki artışa olan tahammülsüzlüğüydü. Bu ortamda Almanlar faizleri aşağı çekmeyi göze alamıyorlar. Dolar ile Mark arasındaki faiz farkı Mayıs başında %6yı bulunca çok kişi dolar sattı. Doları %4'ten borçlanıp Mark alarak %10'dan yatırmak durduk yerde güzel kazanç. Doların Marka karşı düşüşünün başlıca nedeni bu.

Japon ekonomisi kötüleyince, Japonlar ABD'deki tahvillerini satıp, paralarını ülkelerine yatırdılar. ABD tahvili satıp Japon hissesi almak Dolar satıp Yen almak anlamına gelir. İşte Yen'in Dolar karşısındaki güçlü performansının baş nedeni bu.

"Faiz savaşı"nın son perdesi yakında oynanacak. Amerika resesyondan çıkarsa Dolar faizindeki düşüş durabilir. Almanya iş gücü maliyetlerini belirli bir seviyede tutarsa Mark faizleri düşebilir. Bunu da ekonomilerini canlandırmak isteyen tüm Avrupa ülkeleri istiyor.

Kesin olan likidite fazlalığının daha bir süre dünya borsalarını canlı tutacağı.

B O R S A

Analizde esrar perdesi

Ömer Erginsoy

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda yatırım yapan bir dostum var. Birgün telaşlı telaşlı büroma geldi ve başından geçenleri anlattı.

"Geçenlerde Borsa düştü. Nedenini merak edip banker bir arkadaşımı aradım. 'Abi...' dedi, 'teknik'. Havaalanlarında da başıma gelir. Hostesler, uçağın anlaşılabilir gibi görünen nedenlerden ötürü bir türlü kalkmamasını böyle izah ederler: 'Efendim, teknik nedenlerden'."

Gerçekten de ne kötü bir duygudur. Bu durumlar da hostese onay ifade eden baş sallamalarıyla teşekkür edilir, verilen izahat çevredeki meraklı yolculara bilgiç bir edayla aktarılır ("teknikmiş...") ve beklemeye devam edilir. Biraz sonra uçak havalamır ve arızanın gerçekte giderilmediği veya nüksetmesi ihtimallerinin hesaplandığı kaygılı bir yolculuk başlar.

Arkadaşım devam etti: "Birkaç gün sonra Borsa tekrar düştü. Aynı banker arkadaşımı arayamazdım. Yine 'teknik' falan der, kendimi iyice enayi gibi hissedirim diye başkasını aradım. 'Düşüşün nedeni temel', demez mi? Sinirlenmeye başladım."

Onu dinlerken zihnimde "temel nedenlerden" ötürü

rü kalkmayan bir uçak canlandırmaya çalıştım. Benim de canım sıkılmaya başladı.

"Sinirlenme"dedim. "Borsa bu : düşer, çıkar, bazan aynı kalır. Zaten risk olmayan yerde getiri de olmaz".

Yalvarmaya başladı: "Riskten de getiriden de vazgeçtim. Bana şu 'teknik-temel' meselesini anlat, yatırımlarımın akibeti ne olursa olsun en azından ne yaptığımı bileyim".

Arkadaşım haklıydı. Yeni yetine bir fon yöneticisiyken sistematik bir şekilde piyasanın üstünde getiri sağladığı iddia edilen yöntemleri öğrenmeye çalışırdım. Düşük fiyat/kazanç oranları olan hisselerin bilançolarını, fiyat trendlerini, hisselerin beta-risk katsayılarını inceler dururdum. Karşıt modelleri savunan, yatırım yönetimi dünyasının "gururları" sayılan kişilerin mitolojik boyutlara ulaşan polemiklerinde kendimce taraf tutardım.

Esrar perdesi benim için bir hayli geç açıldı. Örneğin, hararetle savunduğu yatırım modelini gerçekten uygulama zahmetine katlanan yatırım yöneticisi sayısının çok az olduğunu anlamam on yıl sürdü.

Analizde yöntem tartışması Türkiye'de yeni başlı-

yor. Tartışmayı geciktiren, genç piyasamızın doğal olarak kısıtlı bir veri birikimi üretmiş olmasıdır. Artık bugün somut veriler ışığında bazı modelleri deneyerek sınamak imkanı vardır. Bu yolda ciddi çalışmaların yapılması piyasanın yatırımcı nezdindeki itibarını güçlendirir. Ancak çalışmanın düzeyi önemlidir. Yoksa yatırımcı dostumda olduğu gibi endişeler daha da artar ve herkes kaybeder.

Bu yazının amacı ortaya atılmış yatırım modellerini değerlendirmek değildir. Bazılarını mümkün olduğunca basit bir biçimde tanıtarak, şimdiden oluşmaya başlayan kavram kargaşasına açıklık getirmeye çalışmaktır. "Meslekten" olmayan yatırımcı bilmelidir ki bu işin esrarlı bir tarafı gerçekten yoktur.

ANALİZDEN NE BEKLİYORUZ?

Geçenlerde bir gazete İMKB yatırımcıları arasında bir anket yayımladı. Yatırımcıların bir kısmı bilançolardan, geçmiş performanslardan, bir kısmı basında çıkan yazılardan veya Banker tavsiyelerinden etkilenerek yatırım kararı aldıklarını ortaya koydular. Yüzde yirmiye aşkın bir kesim ise "sezgiyle" hareket ettiğini söyledi. Gerçekte "sezgi" sözcüğünün çağrıştırdığı mistik özelliklerin yatırımcılar nezdinde bu denli büyük bir rol oynadığını sanmıyorum.

Yazı-tura atan kumarbazı düşünelim. İsteddiği kadar işi şansa bıraktığını iddia etsin, pekala da bilir ki kazanma ya da kaybetme ihtimali yüzde ellidir. Yani, kumarbaz parayı atarken varolan riskin ne olduğunu bilerek hareket etmektedir. Kuşkusuz bir getiri beklentisi de vardır. İşte size finansal analiz. Zaten finansal analizin temelinde yatan beklenen getiri ile saptanabilir risk arasındaki ilişkinin çözümlemesidir.

Sezgiyle hareket ettiğini söyleyen yatırımcı yüksek bir risk beklentisiyle karar veriyorsa, beklenen getirisi ya da beklenen götürüsü ona göre yüksek olacaktır. Ancak kesin olan bir şey varsa, "sezgin" yatırımcının bu çözümlemeyi yaptığıdır.

Finans mesleğinde Nicel Analiz (Quantitative Analysis) ve Nitel Analiz ("Temel Analiz" de kullanılabilir) olmak üzere iki ana doktrin bulunur.

Risk-getiri ilişkisinin çözümlemesinde sistematik modeller geliştirmeyi amaçlayan finansal analiz doktrinine Nicel Analiz adı verilir.

Nicel analistler ekonomik, istatistik ya da finansal değişkenlerin piyasaya olan muhtemel etkilerini bilgisayar ortamında toplamaya çalışırlar. Seçilen değişkenlerin piyasaya olan etkileri süreklilik ya da sistematik bir yön sergiliyorsa, bu olgunun tekrar edeceği varsayılır. Modeller bu varsayımlar üzerine kurulur. Çatısı kurulu bir piyasa modelinden yola çıkarak yatırım kararları alındığı için nicel analizdeki bakış açısının "yukarıdan aşağı" olduğu söylenebilir.

Öte yandan ***şirketlerin finansal durumunu, çoğunlukla ekonomik, politik ve endüstriyel gelişmeler ışığında inceleyen doktrine***

"Nitel" ya da "Temel Analiz" denir. Temel Analiz'de, piyasada oluşan fiyatın şirketin gerçek değerini yansıtıp yansıtmadığına bakılır. Menkul kıymetler tek tek incelenir, yatırım kararları tek tek verilir. Piyasanın bütünüyle ilgili varsayımlar ve genellemeler rol oynamaz. Yani, "aşağıdan yukarıya" bir bakış açısı vardır.

Şimdi bu iki doktrinin ana uygulamalarına göz atalım.

LINEER-NİCEL MODELLER KORKUTMASIN

Değişkenlerin piyasayı belli bir çizgide sürüklediği varsayımıyla kurulan nicel modellere lineer modeller adı verilir. Bunlar tek değişkenli (örneğin sadece düşük fiyat/kazanç oranı olan hisselerin performansına bakmak) ya da çok değişkenli (örneğin ekonomik göstergelerin başka finansal değişkenlerle bir arada ele alınması) olabilir. Lincer modeller aslında birçoğumuzun farkında olmadan sürekli yaptığı analizin sadece daha bilimsel bir biçimidir. Örneğin, Financial Times gazetesi her hafta akademisyenler ile bazı profesyonel kuruluşların ekonomik tahminlerini toplayarak bir "konsensus tahmin cetveli" yayımlar.

Birçok okuyucu ortalanmış olan bu tahminlerin gelecek için iyi bir gösterge olduğunu düşünür. Çok daha karmaşık değişkenler temelinde kurulsan bile lineer modellerin arkasındaki mantık özünde budur.

Bu gibi nicel yaklaşımların en yararlı tarafı risk-getiri ilişkisinin analizine getirdiği kolaylıktır. Veriler düzenli bir model bünyesinde ele alındığı için zaman içindeki sapmaları görmek ve yorumlamak kolaylaşmaktadır. İyi kurulmuş bir modelde sapmaları ölçmek yatırımcının riskini saptamak anlamına gelir. Dünyada en popüler modeller ölçülebilir risk seviyelerinde oluşabilecek getirileri tahmin etmeye çalışan modellerdir. Bu tarz analizler Türkiye'de henüz yapılmıyor ya da en azından yayımlanmıyor. Anlamlı bir netice verecek ölçüde yeterli bir veri tabanının olup olmadığı da hâlâ tartışma konusudur.

Buna karşın Non-lineer modeller adını verdiğimiz analizler ülkemizde çok popüler olmaya başlamıştır. Bu modellerde piyasanın belli bir çizgide değil, bazen dönemsel, bazen de kaotik ama kesin olarak saptanabilir kurallar (veya motifler) çerçevesinde hareket ettiği düşünülür. Bugün dergilerde teknik analiz adı altında gördüğümüz karmaşık çizimler ile zaman zaman moda olan dalga teorileri bu kuramın başlıca ürünleridir.

TEKNİK ANALİZ DERİN BİR DENİZ Mİ?

"Simetrik üçgenler, bayrak formasyonları, zirveler, teyid sinyalleri, boyun çizgisi, direnç ve destek seviyeleri...". Anlaşılması zor geliyor mu? Moralinizi bozmayın. Mahsus yapıyorlar. Siz de birkaç dolara bir bilgisayar disketi alabilir, kısa bir sürede kaybolmuş diller uzmanı gibi konuşmayı öğrenebilirsiniz. Ama önce amacın ne olduğunu görelim.

Teknik analizin temelinde şu iddia yatar: İyi bir analist üç ayrı dönemi

(örneğin günlük, aylık ve yıllık) kapsayan piyasa hareketlerini eşzamanlı incelediği takdirde, değişkenin (örneğin hisse fiyatının) bir sonraki yönünü tahmin edebilir. Diğer bir deyişle, kısa, orta ve uzun vadeli piyasa hareketlerinin birbiriyle olan ilişkisi, piyasanın yukarı ya da aşağı olan dönüşlerini tahmin etmemize yardımcı olur.

Kuramın atası Charles Dow denizden esinlenmiştir. Gelgit olayını düşünelim. Deniz çekiliyordur. Ama kıyıya vuran dalgalar denizin çekilme sürecini geciktirmektedir. Her dalga, denizi en son çekildiği noktadan biraz geriye götürür (tekrar kıyıya doğru), fakat çekilme olayı devam eder. Bir noktada denizin çekilmesi sona erer ve kıyıya doğru dönüş başlar. Şimdi yükselen bir piyasa düşünelim. Piyasanın yukarı gitme seyri (denizin çekilmesi), edinilen getiriden yemeye çalışan düşüştümlere (kıyıya vuran dalgalar) rağmen kendini devam ettirir. Bu gelgitli seyrin esnasında, geçici bir düşüştümlen toparlanmakta olan yükseliş trendi, son düşüştümlen önce ulaştığı zirveyi bir daha aşamaz ise, yükseliş trendi sona erer ve düşüş trendi başlar(denizin çekilmesi bitmiş, kıyıya geri dönüş başlamıştır).

Dow Teorisi 1920'lerden bu yana çok geliştirildi ama temel prensip değişmedi: Piyasadaki dönüşleri yakalamak için birden fazla dönemi ifade eden trendleri eşzamanlı izleyip, ivmelerini ölçmek ve birbirlerine karşı sınamak gerekmektedir. **Teknik analistler fiyatın oluşmasında rol oynayan değişkenlere bakmazlar. Onlar için önemli olan fiyatın kendi gelişimidir.** Analiz edilen, fiyatın yönü ve bu yönün göreceli gücü, yani ivmesidir (momentum). Trendler ve diğer bazı hacimsel göstergelerin birbirini teyid ettiği noktalarda yatırım kararları alınır.

Dalga teorisinin atası Elliot da Dow gibi piyasaların doğada varolduğuna inandığı motiflere göre davranıldığını düşünürdü. Piyasadaki dalgalanmaların sayısal bir seri içinde izlenebileceğini ortaya attı. En sevdiği seri Fibonacci serisi (serideki her sayı önceki

iki sayının toplamı: 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, vs.) idi. Buna benzer motiflerden yola çıkarak analizler geliştirdi. Örneğin, piyasadaki bir yükseliş trendinin üç kez üstüste kesintiye uğraması halinde düşüşe geçeceğini iddia ederdi. Elliot'un kendisi 1929'da iflas etti. Öncülüğünü yaptığı teorilerin bugün finansal analistlerden ziyade antropologların ilgisini çekiyor olması belki bu yüzdendir.

TEMEL ANALİZ: HER KUŞUN ETİ YENMEZ

Temel analizde önemli olan alınacak menkul kıymetin gelecekte yaratabileceği değeri yakalamaktır. Eğer menkul kıymetin bugünkü fiyatı gelecekte oluşması beklenen değere göre "ucuz" ise cazip bir yatırımdır. Fiyatın "ucuz" olup olmadığına karar vermek için önce bazı tahminler yapmak gerekir. Bilançolar, kâr-zarar tabloları tek tek incelenir. Büyüme oranlarına, nakit akışına bakılır. Şirketin yönetsel ve stratejik tüm özellikleri araştırılır. Özetle, şirket her yönüyle masaya yatırılır ve bu veriler ışığında geleceğe yönelik tahminler yapılır. Temel analistlerin en çok tahmin etmeye çalıştıkları şirketin muhtemel kârı, özvarlığı ve nakit akışıdır. Hesaplama kolaylığı getirsin diye bu rakamlar hisse başına bölünerek ifade edilir (hisse başına düşen muhtemel kâr, vs.). İşte temel analist için en önemli göstergeler piyasa fiyatının bu değerlere olan oramıdır. Örneğin, güçlü bir finansal yapıya sahip, kârı büyümekte olan bir şirketin hisse fiyatının muhtemel kârına olan oranı (bugünkü fiyatın muhtemel kazanç oramı) piyasa ortalamasının altındaysa, bu hisse "ucuz" ve caziptir. Çünkü şirketin üretmesi beklenen değer henüz fiyatına yansımamıştır. Öte yandan, piyasanın en kârlı şirketinin bile hisse fiyat/kazanç oranı yüksekse, o hisse pahalıdır ve alınmaz. Çünkü şirketin üretmesi beklenen değer, fiyatına çoktan yansımıştır.

Tahmin içermeyen temel analiz boşuna yapılır. Geçmişteki verilere bakmanın ya-

rarı şirketi tanımak ve geleceği daha iyi tahmin etmekle kısıtlıdır. Bunun ötesinde geçmiş verilere dayanarak karar vermek son derece yanıltıcıdır. Bugünkü fiyatla geçmiş verileri oranlamak sık sık rastlanılan bir hatadır. Oysa bir hissenin Mayıs 1992 tarihindeki fiyatı ile Aralık 1991'deki kârı arasındaki ilişki hiçbir anlam ifade etmemektedir. Temel analizin birinci kuralı şirketlerin gelecekteki değerlerinin bugünkü fiyatına ne ölçüde yansıdığını saptamaktır. Gerisi tarihtir.

HANGİ ANALİZ DAHA GEÇERLİDİR?

Nicel ya da nitel analiz. Maalesef her yatırımcının bir karar vermesi gerekiyor. Temel analistler nicel bazı tekniklerle işlerini kolaylaştırabiliyor. Nicel modeller kuranlar varsayımlarını bazan temel göstergelere dayandırabiliyor. Ama kesin bir uzlaşma mümkün değildir. **Nicelcilerin çıkış noktası piyasanın bütünü ("yukarıdan aşağı"), nitelcilerin ise piyasayı oluşturan elemanla-**

rın her biridir ("aşağıdan yukarı"). Özellikle "teknik" ile "temel" analiz taban tabana zıttır. Teknik analist fiyatın geçmiş trendine bakarak karar verir. Temel analist ise fiyatın gelecekte oluşacak değeri ne ölçüde yansıttığına. Aralarındaki tek ortak nokta ikisinin de tahmin yapıyor olması.

Dünyada bunları sınavan çalışmalar mevcuttur. Görüldü ki hiçbir teknik, hiçbir model, hiçbir analiz yöntemi "her zaman işlemiyor".

"Bazan temel, bazan teknik" demek çıkar yol değildir. Bu tarz bir analiz yazı-tura örneğindeki analiz kadar kaba olur.

Geçerlilik sorusunun yanıtını yatırımcının kendi vermelidir. Herkesin risk iştahı ve getiri beklentisi farklıdır. Ancak şunlara dikkat edilirse karar vermek kolaylaşacaktır: Veri birikimi nicel analizi anlamlı kılacak yeterlilikte mi (lineer modeller)? Analiz için yeterli işlem hacmi var mı ve fiyat (volatilitesi), trendleri anlamsız kılacak mı (teknik analistler)? Şirketleri araştırabilme kabiliyetimiz muhtemel değerleri tahmin edecek düzeyde mi (temel analistler)?

Peki Türkiye'de, piyasanın bugünkü gelişmişlik seviyesi gözönünde tutulduğunda hangi yöntem daha geçerlidir? Benden yanıt alınmayı umuyorsanız boşuna uğraşırız. Naçizane fikrimi söylememekte kararlıyım. Zaten yetişmem gereken bir uçak var. İnşallah vaktinde kalkar. Gerçi beni teknik arızalar fazla kaygılandırmaz. Çünkü uçaklar temel olarak havalanmak üzere yapılmıştır. Kalkmayan uçağın yerine de hep başka uçak koyarlar. Yeter ki bilerim ucuz olsun.

Ömer Erginsoy

Londra'da mali müşavirlik, Citicorp Investment Bank'te Hazine Pazarlama Başkanlığı ve Tekstilbank Genel Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Halen bir yatırım danışmanlık kuruluşunun Yönetim Kurulu Başkanı'dır.

E Ğ E R B İ R G A Z E T E

EKONOMİYLE, ENDÜSTRİ VE TİCARET HAYATIYLA İLGİLİ GELİŞMELERİ

OBJEKTİF YANSITIYORSA, EKONOMİNİN VE İŞ DÜNYASININ SESİDİR...

EĞER BİR GAZETE, MAKRO VE MİKRO DÜZEYDEKİ GELİŞMELERİ YALNIZCA

YANSITMAKLA KALMIYORSA, ÖZEL VE ÇARPICI HABERLERİYLE EKONOMİK

GİDİŞİ ÜLKE VE HALK YARARINA ETKİLEYEBİLİYORSA,

EKONOMİNİN VE İŞ DÜNYASININ NEFESİDİR...

HÜRRİYET, 44 YILDIR, HER KONUDA OLDUĞU GİBİ EKONOMİ

HABERLERİYLE DE EKONOMİNİN VE İŞ DÜNYASININ

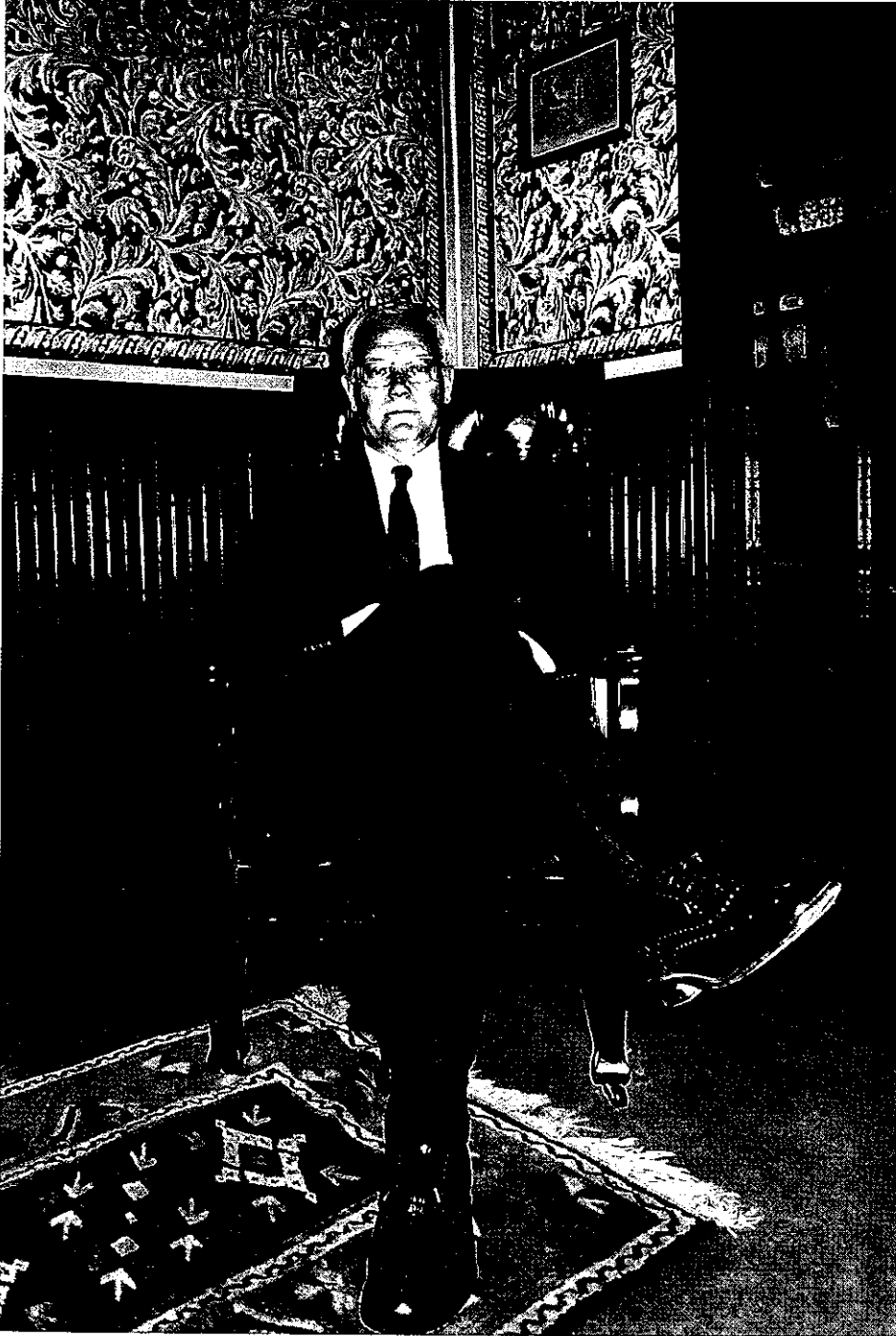
HEM SESİ, HEM NEFESİ OLMUŞ BİR GAZETEDİR...

Hürriyet

" B ü y ü k G a z e t e "

P r o f . E r d o ğ a n T e z i ç

ÖNCELİK DEVLETTE DEĞİL, BİREYDE.

TÜSİAD'ın bir grup bilim, adamından istediği anayasa çalışması tamamlandı. TÜSİAD Yönetim Kurulu'na sunulmak üzere hazırlanan ve çalışma grubunun kolektif görüşünü yansıtan raporun hazırlanması yaklaşık dört ay sürdü. Görüş Dergisi, Parlamentoda anayasa değişikliklerine yönelik çalışmaların hızlandığı bu dönemde TÜSİAD için hazırlanmış raporun kamuoyundaki tartışmalara zenginlik getireceğini ve bir uzlaşma zemini oluşturulmasına katkıda bulunacağını düşünüyor.

Kurulun en kıdemli üyesi Profesör Erdoğan Teziç rapor konusunda Görüş Dergisi yazı kurulundan Necila Zarakol ve Soli Özel'in sorularını yanıtladı.

• ***Bu çalışmayı TÜSİAD için yaptınız, çalışmaya başlarken kendinizi herhangi bir düşünceyle bağlı hissettiniz mi?***

- Hayır TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Bülent Eczacıbaşı'yla yaptığımız görüşmede, liberal demokratik bir hukuk devletinin tüm kurum ve kuruluşlarınca gerçekleşmesine çerçeve oluşturacak bir metnin hazırlanması konusunda bir görüş alışverişi oldu ve dokuz arkadaş raporumuzu hazırlarken TÜSİAD adına değil ama TÜSİAD için tamamen kendi görüş ve düşüncelerimize bağlı olarak çalışmaya başladık. Ta-

bü Anayasa yapılırken birtakım usul sorunları doğuyor, kolektif çalışmanın güçlüğü; İstanbul gibi bir kentte ulaşım imkanlarının güçlüğü; hepimizin ders yüklerinin oluşu; kendi özel uğraşlarımız, kitap, yayın vs. Bu güçlükler içinde dokuz arkadaş dört ay süreyle mesaimizin büyük bir ağırlığını buraya verdik.

• **Dokuz metin mi hazırlandı?**

- Hayır, dokuz kişi baştan bir görev bölüşümü yaptık. Herkesin üzerinde ihtisaslaşmış olduğu konular vardı. Ben belki kıdemim dolayısıyla başkanlık etmek durumunda kaldım ama, eşitler arasında sadece birisiyim. Hepimiz kendi meslek alanımızdaki ve geçmişteki çalışmalarımız dikkate alınarak konuları bölüştük. İlk toplantıda bu bölüşmeyi yaptıktan sonra bir ön hazırlıkla ikinci toplantıya girildi, bu toplantıdan sonra da elimizdeki metinler, hazırlıklar dokuz kişi tarafından hep tartışıldı. Hepimizin ayrı ayrı yapmış olduğu hazırlıklar bu kez dokuz iradeyle görüşülmeye başlandı. Herkesin söylediği birşey oldu muhakkak.

• **Her maddeyle ilgili oylama yaptınız mı?**

- Hayır, hiçbir oylama yapmadık. Karşı olduklarında ısrar edenler oldu. Toplantıyı erteledik, o maddeyi daha sonraya aldık, üzerinde tekrar düşünerek geldik; uzlaşma sağlanabilecek bir hale gelmedikçe de bir düzenlemeye gitmedik.

• **Katılanlar üç aşağı beş yukarı bir temel felsefi yaklaşımı paylaşıyorsa nerelerde sorunlar çıktı?**

- Önemli olan bir uzlaşmaya varabilmektir. Türk toplumunda uzlaşma özleminin olduğu bir aşamada

biz bu işin teknisyenleri olarak uzlaşmaya varamamış olsaydık görevimizi yapmamış olurduk.

Bir örnek vereyim. Zaman zaman kanunlar konusunda halkoylamasına gidilmesi yolunda tartışmalar oldu. Bu konuda çalışmalar yapmış, bunları hep savunmuş olan arkadaşlarımız sonunda o tartışma ortamında bugün için bunun gerekli olmadığı düşüncesine vararak kendi görüşlerinde ısrar etmekten vazgeçtiler. Birçok ülkede çok katılımcı görülen bir mekanizma ama geçmiş uygulamaları dikkate aldığımız zaman bu halkoylamalarının Türkiye koşullarında plebisiter bir özellik taşıma tehlikesini dikkate alarak bundan vazgeçtik. Yani bir hukuk metninin tartışma ortamında halk oyuna sunulup kabul edilmesinden çok, halk oylamaları bir siyasi eğilimin belirlenmesine dönüştüğü için bundan vazgeçmeyi tercih ettik.

• **Fakat gene de anayasanın Meclis tarafından kabul edilmesinden sonra halkoylamasına sunulması taslakta var.**

- Evet, bugün Anayasa'da öngörülen değiştirme prosedürüne, usulüne bağlı olarak yürürlükteki 175. maddede öngörülen değiştirme usulüne bağlı kalmayarak Anayasa'nın değiştirilmesi ama her halükarda halk oylamasına sunulması yolunu tercih ettik. Çünkü üçte ikiden fazla bir çoğunlukla kabul edilen bir değişiklik önerisinin bugünkü sistemde halk oylamasına sunulması ihtiyarı. Onun için biz bu usul içinde ne olursa olsun, üçyüz oyun üzerinde de kabul edilse bu metin, demokratik anayasa anlayışına bağlı olarak halkoylamasına sunulmasını istedik.

• **Buradaki problem seçim sisteminin, toplumun çoğunluğunu temsil etmeyen bir meclis çoğunluğu yaratmasından mı?**

- Hayır, ondan değil. Bakın anayasa değişiklikleriyle 1987 yılında yapılan 175. maddeye göre 270 oyla halkoylaması mecburi ama kabul oyu üçyüzün üstündeyse ihtiyarı. Cumhurbaşkanı isterse halk oylamasına sunar istemezse sunmayabilir. Ama yepyeni bir anayasa metninin kabulünde (ilk metnin 1982 Anayasası'nın halkoylamasında kabul edilmesi karşısında) halkoylamasına sunulmasının, demokratik anlayışa bağlı olacağını düşündük. En nihayet üçüncü usul sorunu; biliyorsunuz yürürlükteki şimdiki 1982 Anayasası'nın değiştirilemeyecek hükümleri var, bunlar hayli genişletilmiş. Şimdiki meclisin bu değişikliklerle kendini bağlayıcı hissetmemesi, sadece Cumhuriyet ilkesiyle kendini bağlı hissederek yola çıkmasının kuruculuk işlevine en uygun yöntem olacağını düşündük. Meclis yapacağı bir tadille, değişmezlik ilkesini sadece Cumhuriyet ilkesiyle sınırlayabilir. Ama değişmezlik ilkesini bütünüyle korumalı mıdır dersiniz o zaman Türkiye'de anayasa yapmayı ya da anayasa değiştirmeyi ille olağanüstü şartlara bırakmak sonucunu doğurur. Yani biz hukukçu olarak güç kullanmayı öneremeyiz.

• **Yani demokratik ve laik cumhuriyet mi olacaktır?**

- Hayır, değişmezlik ilkesi sadece cumhuriyetle sınırlandırılacaktır. Yani anayasayı yeniden yapacak olan meclisin kendisini sadece cumhuriyetin değişmezliğiyle bağlı tutması onun nitelikleriyle bağlı tutma-

ması. Böyle olduğu zaman anayasa yapıcı kendini kısıtlama içinde bulmaksızın daha serbest bir düzenleme yapma imkanına sahip olacaktır. Nihayet son bir usul sorunu çok önemli. Burada denebilir ki "1982 Anayasası Kurucu Meclis tarafından yapılmıştır. Kurucu Meclis tarafından yapıp halkoylamasına sunulmuştur. Anayasanın yeniden yapılması aşamasına gelindiği ya da büyük ölçüde değiştirileceği ortamda acaba bugünkü seçimle gelmiş T.B.M.M yetkili midir, değil midir?" Buna verilecek cevap şudur: Evet bu meclis anayasayı yeniden yapma yetkisine sahiptir. Yeni bir anayasa yapmak için ille bir Kurucu Meclis oluşması gerekmez, çünkü seçim kampanyalarında partilerin seçim bildirgelerinde ağırlık kazanan hususlardan biri -özellikle bugün iktidarı paylaşan iki büyük parti tarafından dile getirilen husus- yeni bir anayasanın yapılması idi ve bu meclisin de kendini yetkili görmekte hakkı nedenleri vardır. Kaldı ki bizim tarihimize de özel kurucu meclis tarafından yapılmış Anayasa örneği vardır. Cumhuriyetin ilk anayasası, yani 1924 Anayasası seçimle oluşmuş T.B.M.M tarafından yapıldı; hatta anayasa komisyonunda hazırlanan metin Genel Kurul gündemine getirilerek yapıldı. Onun için yetkili olup olmadığı hususunda usul açısından bir engelin söz konusu olmaması gerekir.

• **Buna bir anlamda ikinci sivil anayasa denilebilir. Daba önceki anayasalar hep tepki anayasası niteliği taşıyordu...**

- Evet, anayasa yapmak için mutlaka olağanüstü koşulların olması

gerekmez. Artık bu anlayıştan Türk toplumunun sıyrıldığı anlaşıyor. 1961 ve 1982 deneyimlerinden sonra artık seçimle işbaşına gelmiş bir meclis de kendini pekala anayasa yapmakta yetkili görebilir. Cörmesi gerekir. Ama oluşturacağı metnin halk oylamasına sunulması koşuluyla.

• **Meclis uzun yıllar sonra ilk defa tepki anayasası olmayan bir anayasa hazırlama ihtiyacı duyuyor dedik. Ama siz dokuz kişi olarak bu hazırlığı yaparken gene var olan (tepki anayasası olan) metinler üzerinden yürümüşsünüz. Neden bir başka model, diyelim ki otuz veya elli maddeden oluşan bir çerçeve anayasa yapmadınız, eski modelle ri iyileştirme yoluna gittiniz?**

- Biz şöyle bir noktadan hareket ettik. Bir defa Türkiye anayasa yapma konusunda sıfır noktasında, yeniden anayasa keşfedecek durumda değil, hayli zengin bir anayasa tecrübesi var. Bunları korumak gerekir. Bugün bile üzerinde tartışılmayan düzenlemeleri korumak gerektiği gibi daha önce akademik çevrelerde yapılmış olan hazırlıklar var. Örneğin, 1961 Anayasası'nın hazırlanmasında ilk metni oluşturan İstanbul Bilim Komisyonu'nun raporunu görmezlikten gelmedik. Sonra 1982 döneminde akademik çevrelerin, diğer bazı kuruluşların Danışma Meclisi'ne iletilmek üzere önerileri vardı, bunları gözden geçirdik. Yani Türk toplumunda neler ağırlık kazanıyor, neler bugüne değin sorun yaratmamış ya da sorun yaratıyor bunların hepsini gözden geçirerek yola çıktık. Türkiye 150 yıldan bu yana bir anayasacılık süreci içindedir. Fransa'da 1958 Ana-

yasası yapılırken General De Gaulle çok sınırlı bir kurula anayasa hazırlık çalışması yaptırdı. Anayasa yapılırken 1789'dan 1958 tarihine kadar kazanılmış, elde edilmiş olanlar korundu. Onlar görmezlikten gelinmedi. Hatta uygulamada içtihat yoluyla kazanılmış olanlar değerlendirildi, o zemin üzerinde Fransa'nın o günkü koşullarına uygun bir anayasa yapılma yoluna gidildi. Biz de onun için kendi anayasa tarihimize milli özelliği olan bir belgenin kendi tarihimize kaynaqlanan özelliklerini görmezlikten gelemездik. Çerçeve anayasası niteliğinde değil, daha ayrıntılı olduğunu söylüyorsunuz. Şunu belirtiyim çerçeve anayasalara karşıt olarak düzenleyici anayasa deyimi kullanılır. Çerçeve anayasaların temelde ayrıntılara girmeyen, siyasal hayatta çerçeve oluşturacak nitelikte birtakım ilkeleri içermesi gerekir. Ancak 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana yapılan anayasaların hepsinde görülen eğilim düzenleyici niteliğidir. Türkiye için de yer yer biz çerçeve özelliğini korumaya çalıştık. Ama öyle konular vardır ki bunların anayasada daha ayrıntılı olarak düzenlenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Örneğin, bir üniversite statüsü ya da TRT'nin statüsü düzenlenirken yasa koyucuya rehberlik edecek daha ayrıntılı bir düzenleme zorunluluk olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü, bunlar uygulamada sorun yaratmıştır. Bu ortaya çıkan sorunları giderebilmek yolu da, biraz yasa koyucuya da rehberlik edebilecek ilkeleri, düzenlemeleri yapmak gereğini karşımıza çıkarır. Bunun gibi yargı bağımsızlığını sağlayabilmek için -1982 Anayasası'nda yargının

bağımsızlığını kısıtlayan düzenlemeleri giderebilmek için- ister istemez ayrıntılı hükümler sevk edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Usule ilişkin söyleyeceklerim bunlar.

• **Peki esasa ilişkin ne gibi büyük değişiklikler ya da düzenlemeler yaptınız? Esasa ilişkin olarak nasıl bir yaklaşım içinde oldunuz?**

- Esasa ilişkin yaklaşımımızda ilk karşımıza çıkan temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi konusu olmuştur. 1982 Anayasası'nda özgürlüklerin düzenlenmesinde kademeli bir sınırlama söz konusudur. Hem bir genel sınırlama maddesi vardır, hem de her özgürlüğün, her hakkın ayrıca özel olarak sınırlanması yoluna gidilmiştir. Bunun kamu hürriyetleri konusunda anayasa hukuku tekniğine uygun olmayan bir yaklaşım biçimi olduğu kanaatından yola çıktık. Nitekim 1961 Anayasası'nda da bu endişeler vardı. 1961 Anayasası'nın 11. maddesindeki hüküm genel sınırlama maddesi değildir deniyordu, doktrinde azınlıkta olan görüş bu yöndeydi. Buna göre 11. madde genel sınırlama değil, sınırlamaların sınırını gösteren bir maddedydi. Ama uygulamada, doktrindeki çoğunluk ve Anayasa Mahkemesi içtihatları bunu 'genel bir sınırlama maddesi olarak yorumladı. Tabii bunun sakıncaları vardı. Şöyle ki 1961 Anayasası'nda düşünce özgürlüğü konusunda herhangi bir kısıtlayıcı ya da özel sınırlayıcı bir hüküm olmadığı için öteki özgürlüklerden çok daha ağır bir biçimde sınırlanması sorunu ortaya çıkabilirdi. İşte bu tartışmaları ve kuşkuları giderebilmek için, anayasacılık tekniğine uygun olarak, uluslararası antlaş-

malarda, sözleşmelerde de olduğu gibi her özgürlüğün niteliğinden kaynaklanan sınırlama sistemi tercih edilmiştir. Bu bakımdan da bir genel sınırlama maddesi yerine her özgürlüğün kendi niteliğinden kaynaklanan nedenlerle sınırlanabileceğini, tek tek her özgürlüğün niteliğine bağlı olarak belirtme yoluna gittik. Kanımca bu düzenleme biçimi, "hürriyetlerin istisna, sınırlamanın kural olduğu" bakış açısından kopmayı hem de "hürriyetin kural olduğu, sınırlamanın istisna olduğu" biçiminde bir yaklaşımı gösterir. Tabii burada karşımıza çıkan konu hürriyetlerin kötüye kullanılıp kullanılmaması meselesi. Bunun için de - aslında anayasalarda olmasa bile hakkın kötüye kullanılması hiçbir biçimde hukukun himaye etmediği bir husustur ama- anayasada böyle bir tereddütü yaratmamak için, hürriyetlerin kötüye kullanılmasını önleyebilmek için bir genel sınırlama maddesi olarak değil, sadece bir koruma maddesi olarak bir hükme yer verdik. Bu genel koruma hükmüyle hürriyetlerin sadece devlete karşı korunması değil ama bireylere karşı da korunması yolu tercih edildi. Böylece Avrupa Topluluğu Adalet Divanı kararlarına uygun bir yaklaşım biçimine oturduk, temel hak ve hürriyetlerin genel koruma maddesinde sınırlanmasından söz ederken bu sınırlamaların Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara, sözleşmelere aykırı olamayacağı biçiminde bir kurala yer verdik. 1982 Anayasası'nda yer alan, hürriyetlerin kötüye kullanılmasını önleyen kuralı bıraktık. Bizim burada kastettiğimiz korunmayacak olan eylem

türleri, faaliyetlerdir, aksiyonlardır. Devletin bütünlüğüne yönelik bir takım faaliyetler varsa bunlar hiçbir şekilde himaye göremeyecektir. Ne şekilde eylem türü olursa olsun.

• **Eylem kavramına neler giriyor?**

- Eylem kavramını mevcut kurulu düzeni birtakım şiddet hareketleriyle ortadan kaldırmak biçiminde yorumluyoruz.

• **Kullandığımız bazı terimlerde örneğin, "devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü" türü tanımlamalarda gene devlet merkezli bir görüş açısını öne çıkardığımız kamısı uyandırıyor. Ne dersiniz?**

- Bilakis tam tersi, hukuken korunmayan sadece bu tür eylemler. Bütün Batı ülkelerinde de bu tür eylemler, devletin bütünlüğüne yönelik eylemler hiçbir biçimde korunmaz. Hatta kullanılan bir deyim vardır Batı demokrasileri için. Batı demokrasileri bugün "militan demokrasi" olarak nitelendirilir. Militan demokrasi, yani devlet demokratik özgürlükleri tahrip edecek onu ortadan kaldıracak biçimdeki eylemlere müsaade etmeyecek. Bir de devletin başka bir biçimi söz konusu olamaz. Türkiye üniter devlettir. Üniter devlette de bölünmezlik ilkesinin korunması temel esastır.

• **Ama o zaman sadece yönetim şekli olarak cumhuriyetin değişmezliği değil, yapı olarak üniter devletin değişmezliği de var. Bunu birinci maddeye neden koymuyorsunuz?**

- Birinci maddeye koymuyoruz çünkü cumhuriyet bir devlet biçimi değildir. Cumhuriyet bir hükümet biçimidir. Monarşinin karşıtı olarak. 1961 ve 1982 Anayasaları'nda tek-

nik anlamıyla doğru kullanılmamıştır bugüne kadar. Başka ülkelerde cumhuriyet bir hükümet biçimi olarak anayasalarda yer almıştır. Halbuki devlet biçimi farklı bir şeydir. Devlet ya üniterdir ya federal yapıdır. Onun için Türkiye'de devletin üniterliği cumhuriyetle bağlı bir husus değildir. Devlet üniterdir ama cumhuriyet olmayabilir. Cumhuriyet ettirir ama üniter olmayabilir.

• **Ama bu aynı zamanda teklif edilemez bir şey haline gelir.**

- Teklif edilemez biçim halinde değil. Anayasacılık tekniğine uygun olarak devletin bütünlüğünü bozacak türdeki eylemlere müsaade etmeyecektir. Düşünce planında bunlar tartışılabilir. Bunlara kapıları kapamıyoruz dikkat ederseniz. Değişmezlik dediğimiz zaman bu tartışmaları dışlamış oluyorsunuz. Demokratik bir toplumda her devlet biçimi tartışılabilir. Bir siyasi tercih olarak Anayasa'da bunu öngörebilirsiniz. Ama bunu değişmezlik biçimine büründürdüğünüz zaman ona yönelik tartışmaları da yasaklamaya başlıyoruz. Tehlikeli olan düşünceleri yasaklamaktır. Asıl olan da üniter devlette üniter devletin bütünlüğünü bozacak olan eylemleri yasaklamaktır ki bizim de yapmak istediğimiz budur. Yoksa bu konuda ortaya çıkabilecek -ki bugün de yapılan- tartışmaları kapatmak değildir. Bu çok önemli bir husustur.

• **İdari yapıya ilişkin çok fazla değişiklik görülüyor. Örneğin, valilerin seçimle gelmesi tartışmaları Anayasa taslağında değerlendirilmemiş...**

- İdari yapının değiştirilmesi konusunda yerel parlamentolar üzerin-

de, valilerin seçilmesi üzerinde tartışmalar yaptık ama tek yapılı üniter bir devlette yerel parlamento sistemini ve valilerin seçimle gelmesini önermek demek, Türkiye'nin üniter devlet yapısında yer yer gedikler açılması sonucu doğurabileceği gibi, yerel partilerin ve giderek bölücü nitelikteki partilerin kurulmasını teşvik edici bir kapı açacaktır. Çünkü, vali seçimle geliyor; o yörenin kişisi olacak, parlamento merkeze bağlı olmadan bazı kararlar alacak. Bölünme unsurlarını içerebilir bu sosyal yapı içerisinde. Buna karşılık yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesi yolunun açık tutulması konusunda bir yol izledik. Bu da 1961 ve 1982 sistemindeki yerel yönetim mekanizmasının korunması biçiminde oldu.

• **Temel bak, ödevler ve hürriyetler bölümünde ödevlerden pek bahsetmiyorsunuz. Genelde baklardan ve hürriyetlerden bahsediyorsunuz. Bu ödev kavramı genel olarak varolan anayasa geleneklerinde kabul edilmiş bir şey midir?**

- Her hakkın karşısında muhakak ödevler vardır. Bütün uygar ülkelerde de bu böyledir. Sadece hakkın var ama hiçbir sorumluluğun yok. Bu yaklaşım yanlış bir yaklaşımdır. Bütün Batı demokrasilerinde anayasa hareketleri, 17-18. yüzyıllarda Batıda kendi konumunun, sınıfının bilincine varmış seçkinler tarafından ortaya konmuştur. Bir orta sınıf hareketidir. Bu hareketin içinde özgürlüklerinin bilincine varmış, aynı zamanda bunun sorumluluğunu da idrak etmiş olan insanlar var. Onun için de bir denge belgesi olarak anayasalar ortaya çıkmaya baş-

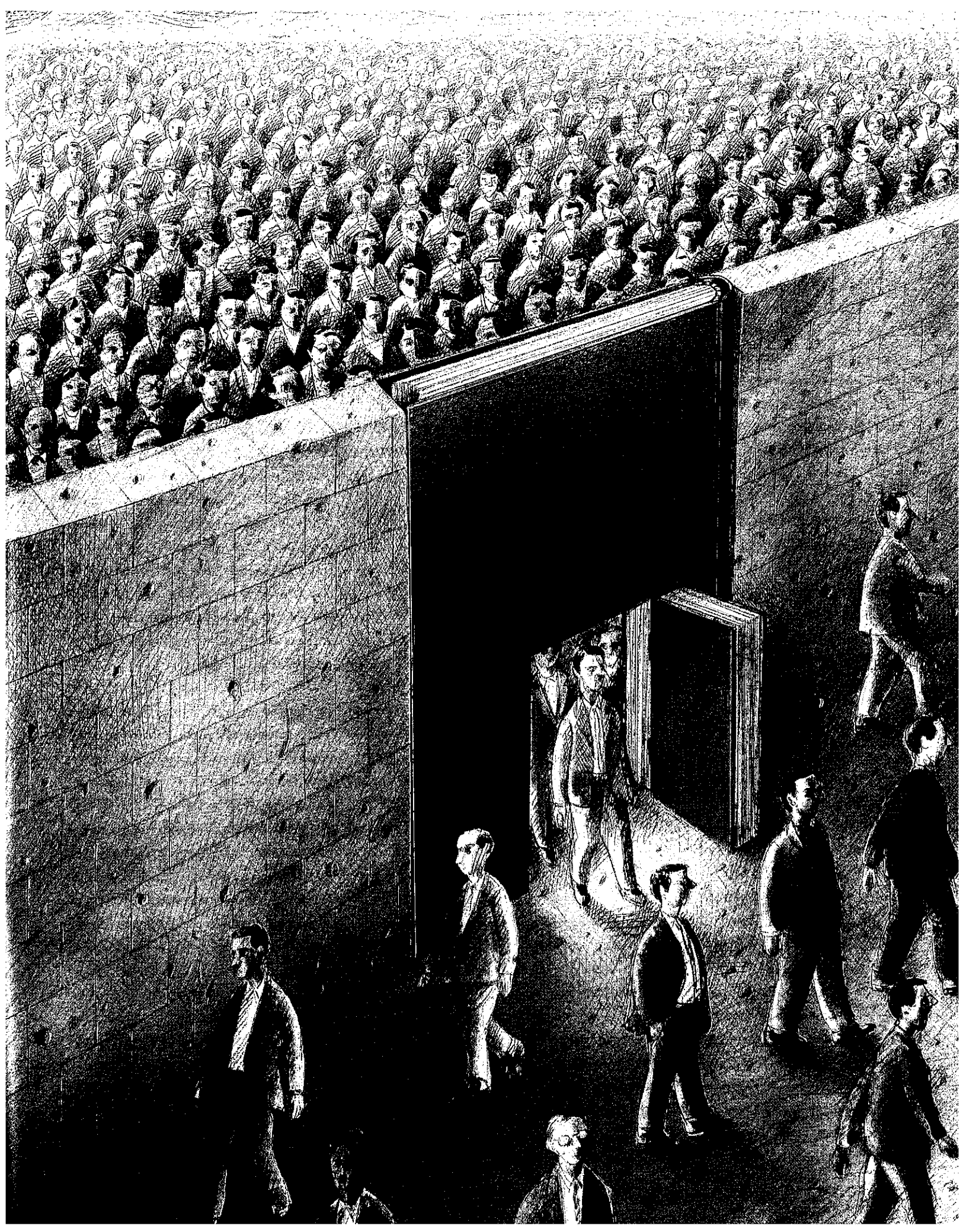
lamıştır.

• **Olağanüstü hal uygulaması da taslakta çok fazla değişikliğe uğramadan mı muhafaza ediliyor?**

- 1982 Anayasası'nda olağanüstü hallerde yargı denetimi söz konusu değil. Biz, şöyle bir yol izledik, olağanüstü haller gene Anayasa'da konuldu, ama bunları korurken bir hukuk düzeni içinde, hukuka bağlı devlet anlayışı içinde düzenledik. Olağanüstü hallere özgü olarak 1982 Anayasası'nda öngörülmesi olan kanun hükmündeki kararname uygulamasını ortadan kaldırdık. Bunun yerine olağanüstü dönemde yapılacak düzenlemelerin yasal temele oturtulmasından yola çıktık. Olağanüstü hallere ilişkin yasalar vardır veya yeniden düzenlenecektir. Bu olağanüstü hal yasalarına bağlı olarak birtakım kararnameler ve düzenlemeler yapılacaktır. Bu kararnameler kanun hükmündeki kararnamelerden farklıdır. 1982 Anayasası'na göre olağanüstü dönemdeki kanun hükmündeki kararnameler yasal dayanağı olmaksızın da çıkarılabilen, yasalarda da değişiklik yapan nitelikte kararnamelerdir. Halbuki bizim öngördüğümüz, yasaya bağlı olarak çıkarılan kararnamelerdir. Kanunlarda bu kararnamelerle değişiklik yapamazsınız. Bu kararnameler olağanüstü hal ya da sıkıyönetim yasasının uygulanmasına yönelik düzenleyici işlemlerdir bunlara hukuk dilinde objektif kararnameler diyoruz. Bu kararnameler bizim yaptığımız düzenlemede yargısal denetime bağlı işlemlerdir.

• **Ne zaman denetlenecek?**

- Bu kararnameler idari yargılamasına sistemine bağlı tabii. Yayınlan-

dıklarından başlayarak 60 gün içinde bu kararnameler hakkında Damıstay'a gidilecektir. Ya da bu kararnamenin uygulanmasından zarar görenler veya menfaatleri bozulanların menfaat şartına bağılı olarak Damıstay'da dava açabilirler.

• **Bugünkü seçim sistemiyle, çoğunluğu temsil etmeyen ama parlamentoda çoğunluğa sahip hükümet için yasayı çıkarıp ona kararnameleri bağlamak zor değil, o zaman da bugünkü durumun sadece bir adım ötesine gitmiş oluyoruz.**

- Hayır, arada çok büyük fark var. Bizim sistemimizde yargı yolu açık. Diyelim ki olağanüstü hal kanununda değişiklik yaptı parlamentodaki çoğunluk, çok çabuk bir biçimde, bir gecede yaptı. Yalnız kanunu çıkarırken biliyorsunuz kanunun yapılması sırasında en azından kanunda yapılacak değişiklikler kamuoyuna yansıyor. T.B.M.M. ölçülülük ilkesini aşan nitelikte yasa yaparak buna bağılı kararname çıkarma yoluna gidilecek olursa çift aşamalı denetim söz konusu, bir defa yasa eğer anayasaya aykırılık belirtileri taşıyorsa olağanüstü haldeki ölçülülük ilkelerini zedeliyorsa hem yasanın Anayasa Mahkemesi'nde iptali yoluna gitme imkanı var hem de ona bağılı olarak çıkarılmış olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin yargısal denetimi söz konusu olacaktır. İki kanaldan denetim söz konusudur.

• **Çalışmanızın önsözünde çok radikal değişikliklere gitmedik, bu yüzden yeniden eski çift meclisli sisteme dönülmesini istemedik diyorsunuz. Oradaki temel gerekçe bu mudur yoksa tek meclisin, de-**

mokrasinin geleceğı açısından yerli olduğuna inanıyor musunuz?

- Bir defa iki meclis sistemi üzerinde tartıştık. Buna taraftar olan arkadaşlarımız oldu ama şunu düşündük; uygulamada Türkiye iki meclisli bir parlamento dönemi geçirdi. İkinci meclisten beklenen işlevler yerine gelmedi. Bir çeşit düşününce meclisi olmasa, kanunların yapılmasında daha temkinli olabilme; birinci meclisin atılımlarını frenleme yönünde bir beklenti vardı. Oysa kompozisyonu gene seçimle oluştuğı için, birinci meclisle ikinci meclis arasında çoğunluk açısından çok önemli fark olmadı, yasalasma sürecinde gecikmeler ortaya çıktı. Pek çok yasanın biçim açısından Anayasa Mahkemesi'nde iptal nedenleri, ikinci meclisle birinci meclis arasındaki gidip gelmedeki usulsüzlükten kaynaklandı. Anayasa Mahkemesi de bir hayli yıprandı bu aşamada. Yargı bağımsızlığının bütün boyutlarıyla sağlandığı, Anayasa Mahkemesine başvuru yollarının daha genişletildiğı bir düzenleme biçiminde -ki bizim taslağımızda bu var- ikinci meclisin artık bir işlevi olacağını sanmıyoruz. Türkiye gibi pek çok sorunları olan bir ülkede tek meclisli bir parlamentoya daha seri, daha çabuk düzenleme yoluna gidilmesi tercih edilmeli; tabii bu çabukluk bir takım aykırılıklar içeriyorsa da bunun karşı ağırlığı olarak da Anayasa Mahkemesi mevcuttur. Ama ikinci meclisin varlığı yokluğu bir demokratik sorun olmanın üzerinde ülkelerin tarihsel koşullarından kaynaklanır.

• **Taslakta grev bir hak olarak kabul edilirken lokavttan söz edil-**

miyor?

- Lokavtı anayasal bir hak olarak düzenlemedik. Çünkü hiçbir uygar toplumda lokavt anayasal bir hak olarak öngörülmez. Çünkü lokavtı anayasal bir hak olarak gördüğünüz zaman sadece emeğini satarak, emeğiyle geçinen insanların karşısında işveren kesimine ikinci bir olanak daha veriyoruz. Bu bakımdan gerek İLO şartlarında gerekse uygar çağdaş ülkelerde lokavt anayasal bir hak değildir ama lokavtın anayasal bir hak olmaması onu yasal düzenlemeye, yani kanun koyucunun düzenlemesine bir engel oluşturmaz. Bizim de yaklaşımımız yasa konusu olabileceğı ama anayasa konusu olmayacağı noktasındadır.

• **Taslakta yine parlamentonun üstünlüğüne dayanan bir yürütme erki var. Örneğin, cumhurbaşkanının yetkilerinde ne gibi değişiklikler oldu?**

- Yürütmenin yetkileri içinde tabii bizi en çok düşündüren, iki başlı parlamenter sistem içinde bir çözüm aramaktır. Çünkü başkanlık sistemi günümüzde sadece A.B.D'de uygulanabilmektedir. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde başkanlık sistemi askeri darbelere yol açmıştır. Çünkü başkanlık sistemi A.B.D'de her üç organa olan güvensizlikten yola çıkılarak düzenlenmiştir: Yasama, yürütme ve yargıya güvensizlik. İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı sırasında İngiliz parlamentosunun çıkardığı acunasız yasalara karşı güvensizlik. Sonra sömürge valilerinin bu yasaları uygulanmasında olağanüstü yetkiler kullanmaları ve olağanüstü mahkemelerin kurulması kolonilerde her üç organa güvensiz-

likle bakılmasına yol açmıştır. Üstelik A.B.D federal yapılı bir devlet, federe devletler arasındaki dengele- rin yanı sıra federe devletle federal devlet arasında dengeler var. Siyasi planda bir başka özellik de partile- rin disiplinsiz olması. A.B.D'de, Batı Avrupa'daki ve bizdeki gibi disiplin- li partilerin olmayışı bu sistemin iş- leyişinde kolaylık sağlayan özellikler- dir. Onun için iki asırdır Amerikan Anayasası yürürlüktedir.

• **Anlaşıldığı kadarıyla siz bu taslakta 1982 Anayasası'nın cum- burbaşkanına tanımış olduğu bazı yetki ve sorumlulukları da azaltma eğilimindesiniz, yani 1961 Anayasa- sı'na dönmeye çalışıyorsunuz.**

- 61'den de farklı, yoruma yol aç- mayacak biçimde hangi işlemleri cumhurbaşkanının tek başına yap- ableceğini tek tek sayıyoruz. Bunlar politik sorumluluk getirmeyecek türde işlemler. Aktif politikaya ka- rışmayacak biçimde yetkiler.

• **Fakat şimdi bir gelenek tartış- ması çerçevesinde başkanlık siste- mine karşı çıkılacaksa... Gerek ya- samayı birazcık denetleyebilmek gerekse de yürütmeyi dizginleyebil- mek için onların üzerinde iyi kötü siyasi bir ağırlığı olan cumhurbaş- kanına yetkiler tanınması Türki- ye'nin koşulları açısından hiç de fe- na olmayabilir.**

- Bu farkla hiç fena olmayabilir değil, çok kötü olabilir. O da partiler liderlerin sürüklemesiyle veya parti disiplini içerisinde hareket ediyorlar- sa zaten sistemi de işletmemek için yeterli sebepler vardır. O zaman ne olacaktır? A.B.D'den farklı olarak ister istemez parti disiplini nedeniyle başkana karşı bir karşı güç, başka-

nın da halktan gelmesi sebebiyle sa- hip olduğu bir güç, karşılıklı sürtüş- me haline dönüşecektir. A.B.D'de başkan politikasını yürütmek için Cumhuriyetçi partidense Demokrat partideki kendisine eğilimli olanları bir araya getirerek politikasına göre onlara da yaslanabilir.

Cumhurbaşkanının yetkilerini be- lirlerken onun aktif politikaya karış- masına yol açabilecek bir düzenle- meden çıkarılmasına çalıştık. Anayasada öyle bir düzenleme ya- palım ki cumhurbaşkanı aktif politi- kanın unsuru olmasın. Onun için de cumhurbaşkanının tek başına yap- ableceği işlemleri tek tek taslağımız- da belirttik.

• **Ama cumhurbaşkanını meclis seçecek değil mi?**

- Evet, hem meclis içinden, hem meclis dışından seçilebilir. Ayrıca öngörülen çoğunluklarla seçilemedi- ği taktirde otomatikman seçim yolu- nu açıyoruz. Bu seçimi tıkamıyacak- tır ve bu şekilde de bu seçim prosedürüyle ancak tarafsız konum- da cumhurbaşkanı olabilir. Halk ta- rafından seçilme yolunun açılması demek, ister istemez cumhurbaşka- nının kendini pek çok hususta güçlü hissetmesi, partiler üstü değil ama taraflı bir kişi olmasına yol açabile- cek bir zemin oluşturur.

• **1982 Anayasası'nda hangi işle- rin cumhurbaşkanının görevi oldu- ğu yazmıyor ama olmadığı da yaz- mıyor, o halde onlar cumhurbaşkanının yetki alanına gi- rer denildi. Bu görüş tartışma ya- rattı. Taslağa göre çok açık ve net belirtilenlerin dışında cumhurbaş- kanı hiçbir yetki kullanamayacak.**

- Evet, kullanamayacak.

• **Yani kimse kullanamayacağını yazmıyor o halde ben bunları kulla- nabilirim gibi bir yorum getireme- yecek.**

- Hayır bir yorum getiremez, çün- kü neleri tek başına yapabileceğini ilgili madde önerimizde açık seçik bir şekilde belirttik. Mesela başba- kanı atamak; çoğunluğun liderini is- ter istemez atayacaktır. Ondan son- ra kanunları görüşülme üzere bir daha meclise geri göndermek. Ama bu kez 1982 Anayasası'nda olduğu gibi ikinci kez geri gönderme yetkisi tanınmadık. Çünkü aynı konudaki kanun üzerinde ister istemez de ği- şiklik yapılacaktır.

• **Yani veto hakkını bir yerde olumsuz görüş bildirme hakkına dönüştürdünüz?**

- Geri gönderme. Buna veto hakkı demek doğru değil. Vetoda frenleyi- ci bir mekanizma var, erteleyici bir mekanizma var, nihayet on gün içinde cumhurbaşkanı kanunları bir daha görüşülme üzere geri gönderi- yor, meclis kabul ederse yayımlamak zorunda. Ama meclis kararında ısrarlıysa cumhurbaşkanının bir baş- ka imkanı var. Anayasa Mahkeme- si'ne dava açmak. Sonra tatil ve ara verme sırasında toplantıya çağır- mak, ki bu aktif politikaya karışma anlamına gelmez. Ondan sonra Ana- yasa'daki bazı yüksek yargılama makamlarına üye seçmek. Örneğin Anayasa Mahkemesi'ne iki üye seçi- yor ama bunda serbest değil, mesela Türkiye Barolar Birliği'nin gösterdi- ği adaylar arasından bir tanesini. Sonra bizim sistemimizde Yüksek Öğretim Planlama ve Kooordinas- yon Kurulu Y.Ö.K'ün yerine ikame ettiğimiz kurulun göstereceği aday-

lar içinden bir tanesini üye seçmek. Gene Yargıtay Başsavcısı'nı seçmek, belirtilen adaylar arasından. Bunlar hep bağlı yetkiler; tek başına serbestçe kullanabileceği yetkiler olmadığı gibi bir siyasi sorumluluk veya aktif politikaya müdahale edebilecek biçimde değil.

• **Taslakta Tevhid-i Tedrisat'tan vaz geçiliyor mu?**

- Tevhid-i Tedrisat Türk eğitiminin temel esasıdır. Eğer vazgeçerseniz her türlü okulların açılmasına, denetimsiz kalmasına yol açarsınız. Çoğulcu bir toplum ama, Batı ülkelerinde olduğu gibi laik esasa dayalı bir çoğulcu toplum. Tabii İslâm dininin özelliğinden kaynaklanan noktaları gözardı etmemek lazım. İkinci din eğitimi, 1982 Anayasası'nda zorunlu bir öğretim biçimiydi, biz bunu sadece orta okullarda yani 6-7-8. sınıflarda, isteğe bağlı hale getirdik. Çocuğun kanuni temsilcisinin veya bu öğrenimi görecektir olan kişinin (yetişkinse) isteğine bağlı bir formül getirdik. Çünkü laik bir devlet bütün dinlere tarafsız, ayırımsız bakmak zorunda...

• **O zaman laik bir devletin Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumunun da olmaması gerekir.**

- Olması gerekir bilakis. Türkiye'de çünkü İslam Hukuku'nun bir özelliği de yönetimle ilgili ilkeleri içermesi. Siyasi planda yalnızca iktidarı ile yetinmeyip, devletle ilgili temel esasları koruyan bir din anlayışında dinin vicdanlara bırakılması, bireyle Tanrı arasındaki ilişkiye bırakılması ancak Diyanet İşleri'yle sağlanabilir. Türkiye'de dini işleri cemaatlara bırakma tartışmaları var

. Cemaatlara bırakıldığı zaman bu kuruluşların devlete karşı bir güç oluşturma tehlikesi her zaman olacaktır ister istemez.

• **Kamulaştırmayla ilgili bir soru sormak istiyorum. Bu çok ekonomik bir ayrıntı değil mi aslında. Bunun bir Anayasa hükmü olmasına ihtiyaç var mıydı?**

- Var, çünkü kamulaştırmalar nedeniyle vatandaşların karşılıklarını alamamaktan uğradıkları büyük zararlar var. Kamulaştırma konusunda yepyeni bir düzenleme getirdik. O da gerçek karşılığı veya vergi esası üzerinden karşılığını vermeniz o kimseye ödeyeceğiniz meblağı çoğu kez tatmin edici olmaktan uzak tutar. Bir kişinin gayrimenkulünü kamulaştırdığınız zaman vereceğiniz karşılık o kimsenin hali hazırda sahip olduğu yaşam biçimini bozmayacak bir karşılık olmalıdır. Onun için de şöyle bir kural koyduk: Kamulaştırma bedelinin tesbitinde kamulaştırılan taşınmazın emsaline malik olmak için piyasa şartlarına göre ödenmesi gereken karşılığın bulunması esasını dikkate alıyoruz.

• **Peki bunun gibi başka ekonomik maddeler var mı anayasada?**

- Var, Ekonomik ve Sosyal Konsey'i öngördük. Ekonomik ve sosyal konsey danışsal nitelikte bir kuruluş çünkü ikinci meclisi öngörmediğimiz gibi, ikinci bir kooperatif meclisi de düşünmedik: Egemenlik anlayışıyla bağdaşmaz. Ama, ekonomik ve sosyal konsey, işçi işveren kuruluşları olduğu gibi, kamu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, demokratik esaslarla oluşmuş olan kuruluşların bir araya gelmesi ve ekonomik sorunlarda görüş bildirmesi. Tabii

hükümeti bağlayıcı değil, ama en azından bunların yapacağı görüşmeler ve raporlarının yayınlanmasıyla kamuoyunda bu kesimlerin seslerinin aynı çatı altında dile gelmesi, uzlaşma zemini içinde temel sorunlarda anlaşabilmeleri yollarını açık tutmak istedik. Bunun kuruluşu, hangi kuruluşların konseye gireceği, kanun konusu; ama burada saydıklarımız sınırlayıcı değildir. Buna, sadece sendikalar değil dernekler de katılabilecektir. İşçi işveren kesiminin dinamik kuruluşları vardır, bunların da burada temsil edilmesinde yarar olacaktır.

• **Peki Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu?**

- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu şeklinde bir düzenleme yapmadık. Sadece Hakimler Yüksek Kurulu'nu öngördük.

• **Yani o da cumhurbaşkanının oluşturacağı bir kurul değil artık.**

- Değil, onlar tamamen özerk, kendi bünyesi içinde oluşacak kurumlar. Savcılar için, Danıştay'daki kanun sözcükleri dahil, kanunla ayrı bir kurul oluşturması yolunu açık bıraktık. Birisi bağımsız yargının özelliklerinden kaynaklanıyor: Hakimler, savcılarla aynı statüde değil, onun için farklı statüler farklı kurumlarda düzenlenmeli görüşünden yola çıktık.

• **1982 Anayasası bir yerde 1961 Anayasası'yla getirilen hak ve özgürlükleri sınırlıyor. Siz taslakta bu anayasa ile gelen sınırlamaların kalkmasını öngörüyorsunuz. Bu taslak iki anayasa arasında bir yerde mi?**

- Bizim taslağımız, 2000'li yıllara doğru, çağdaş bir anayasanın Türk

toplumunda nasıl düzenlenmesi, nasıl ortaya konması görüşünden hareket ediyor. Ne 1961'e tepki, ne 1982'ye tepki ve görmezlikten gelmek söz konusu değil.

• **1961'e dönüş amacı da yok.**

- Hayır, çünkü 1982 Anayasası'nda da olumlu bulduğumuz hususları muhafaza etmek yoluna gittik. Yer yer de bunu metnin içinde açıkça belirttik. Biz olması gereken konusunda kanuoyunda tartışmaya zemin oluşturabilecek mütevazı bir çalışma yaptık. Tabii anayasa yapma işi aslında siyasilerin işidir ve siyasi partilerin bir araya gelerek, uzlaşarak bir metni oluşturmaları esastır; çünkü anayasanın uygulanması siyasi partiler kanalıyla olacaktır. Tabii bu husus akademik çevrelerin de görüşlerini bildirmelerine engel değil. İlle bu metin kabul edilirse Türkiye'de en mükemmel anayasa olur gibi bir iddiamız söz konusu olamaz zaten.

• **Sivil bir anayasa taslağı deniyor ama hâlâ M.G.K var bu taslakta?**

- Var, ama bir toplumda askeri idare sivil idareye bağlıdır dedik. Onun için bir defa danışsal nitelikteki Milli Güvenlik Kurulu'nu oluştururken de 1982 Anayasası'ndan farklı olarak üye sayısını anayasayla sınırlamadık. Cumhurbaşkanı'nın da tarafsızlığı dikkate alınır sa kurulun asker kanadının siyasi kanada göre daha az olmasından yola çıktık. Halbuki 1982 sisteminde askeri ağırlık 5'e 4 olarak ortaya çıkıyor.

• **Seçilmeyenlerin de içinde bulunduğu, Bakanlar Kurulu'nun eşiti gibi bir kurumda olduğu söylenebilecek bir kurumu gene de tutuyorsunuz. Önerdiğiniz yapı Milli Güvenlik Ku-**

rule'u'nu her şeye rağmen, sivil ve demokratik bir hale getirmiyor...

- Dikkat ederseniz biz taslağımızda danışsal niteliğini vurgulayan bir düzenlemeye gittiğimiz gibi içeriğinde de Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararları sadece birtakım temel görüşlerin belirtilmesi biçiminde formüle ettik. Yani bir tavsiye ya da hükümet tarafından öncelikle dikkate alınır yaklaşımından uzak kaldık. Çünkü, Milli Güvenlik Kurulu'nun bazı temel devlet politikalarının belirlenmesinde sivil iktidara yardımcı olan hatta partilerin mutabakatını da teşvik edebilecek onların belli konularda uzlaşabilmelerine imkan sağlayan bir konumu var. Bir baskı unsuru değil. Sivillerin ağırlıkta olduğu bir konuda askerlerin de birtakım görüşleri olur, bunların ille darbe yoluyla, ihtilal yoluyla veya muhtıra yoluyla ortaya çıkması gerekmez. Bunun için onların da görüşlerinin alınması demokrasi açısından sakıncalı değil.

• **Anayasa Mahkemesi de aynı...**

- Kuruluşunda bir değişiklik var. O da cumhurbaşkanının üyeleri atamasında Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde cumhurbaşkanının sadece bağlı bir yetkisi var, o da iki üye hakkında. Diğer üyelerin seçimi daha karma bir yapıdan geliyor T.B.M.M, Yüksek Yargı Organları olmak üzere daha değişik bir tabandan oluşmakta. Asıl önemlisi anayasa yargılamasında, Anayasa Mahkemesi'nin iptaliyle, kararın yayınlanması arasında geçen sürede kanun gene uygulanıyordu -daha doğrusu şu meşhur yabancılara mülk satışında olduğu gibi-. Anayasanın zaafından kaynaklanan bu sakınca-

yı giderebilmek için önleyici karar mekanizmasını getirdik. Yani Anayasa Mahkemesi'ne kanunun uygulanmasını durdurma yetkisi tanınıyor. Örneğin, kanun çıkmıştır ama daha ilk bakışta anayasaya aykırılığı belirgindir, yasa koyucunun yaptığı düzenlemeyi mahkeme iptal etmiştir ama karar yayınlanana değin yasa uygulanabilmektedir, ya da yasa koyucu gene kendi çoğunluğuna güvenerek aynı yönde düzenleme yapar. Kanunu iki ay, üç ay yürürlükte tutması kendisine bazı yararlar sağlayabilir. Bunu önlemek için de gecikmesinde sakınca olan ve uygulanmasıyla telafisi giderilmesi imkansız birtakım sonuçlar doğuran yasalarla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi uygulamayı durdurma kararı alabilecektir.

Şu hususu da belirtmek isterim: Türkiye'de anayasayı çağdaş ölçüler içinde yapmak başlı başına yeterli değil. O anayasanın uygulanabileceği ortam da önemli. Yani insan unsuru başta olmak üzere çevresi, yaşadığı yöre, uygar insana cevap verebilecek düzeye getirilmediği takdirde sosyal ve ekonomik yapıya ilişkin sorunları sadece anayasayla çözmek mümkün olmayacaktır. Taslağımızı hazırlarken her sorunun tartışılacağı, şikayetlerin dile getirilebileceği özgürlükler kapısını açmak istedik. Sivil toplumun oluşması demek bireylerin tek tek ya da gruplar halinde korkusuzca taleplerini, isteklerini dile getirebileceği, parlamento dışında da siyasilerin denetlenebileceği bir mekanizmanın oluşması demektir. Sivil toplumda doğrular hiç kimsenin tekelinde değildir.

• **Çok teşekkürler Sayın Teziç.**

EKONOMİK ANAYASA VEYA ANAYASAL EKONOMİ

Prof. Dr. Vural F. Savaş

Çağımızın demokrasilerinde bazı özellikler, ülkeden ülkeye derece farkı gösterse de, devamlı özellikler halini almaya başlamıştır. Örneğin demokratik Batı ülkelerinde devlet harcamalarının milli gelirdeki payı %30'ları aşmıştır. **Devlet "karşı konulmaz" bir büyüme eğilimi içindedir.** Öte yandan devlet bütçeleri, "bütçe" kavramıyla bağdaşmayacak şekilde "devamlı" ve "gittikçe büyüyen" açıklar vermektedir. Bu nedenle çağdaş demokrasilerin bir adı da "açık bütçeli demokrasiler" olmuştur. **Açık bütçeler, beraberlerinde, kendileri gibi "devamlı" ve "gittikçe büyüyen" devlet borçları ile emisyon artışını getirmektedir. Böyle bir mali ve parasal politika ise, hemen daima enflasyonist baskılar yaratmaktadır.**

Çağdaş demokrasilerin bu gözle görünen ve sayısal olarak tesbiti mümkün özellikleri yanında, gözle görülmeyen fakat her dakika varlıkları hissedilen başka özellikleri de vardır. Bunların başında devletin, ekonomik yaşama yaptığı "takdiri müdahaleler" gelir.

Önceden kestirilemeyen bu tür müdahaleler, ekonominin yönlendirilmesinde esas unsur olan piyasa güçlerinin yerini almakta ve ekonomiyi geniş ölçüde politize etmektedir. Günlük politikalarla yönlendirilen ekonomilerde ise "belirsizlik" ve "risk" artmakta, vatandaşların üretici olarak karar vermesi güçleşmektedir. Kararların gerektiği zaman ve gerektiği biçimde alınmaması ise fertlerin ekonomik yönden özgürlüklerinin sınırlanması hatta kaybedilmesi anlamına gelir.

Çağdaş demokrasilerin üç temel aktörü vardır. Bunlar "seçmenler", "politikacılar" ve "bürokratlar"dır. Demokratik rejimin bu vazgeçilmez üç aktörü çok karmaşık bir ilişkiler yumağı içinde birbirine bağlanmıştır. Seçmen, sınırlı gelirinden elde edeceği tatmin düzeyini, teknik deyimle "fayda"yı veya "refah"ı maksimize etmek isterken, politikacı en çok oyu alıp siyasal iktidarı eline geçirmek ister. Bürokrat ise bütçe ve personel imkanlarını devamlı şekilde genişletmek ve bu yoldan, verdiği hizmetin miktarını ve kalitesini artırmak arzusunda.

Ekonomik çıkarlarını korumak ve artırmak isteyen seçmen, bunun ancak politikacının alacağı kararlarla gerçekleşeceğini bilir. Buna karşılık politikacı, seçimi kazanıp siyasal iktidarı ele geçirmenin ancak, daha çok seçmenin oyunu almakla mümkün olacağını bilinci içindedir. Bu durumda "kişisel çıkar -oy alışverişi" kendiliğinden gündeme gelir. **Seçmen kendi çıkarına hizmet edecek olana oy vermeyi, politikacı da oy kazanabilmek için seçmenlerin çıkarına uygun davranmayı ve "ver oyunu, al istediğini!" ilkesini uygulamayı tercih eder.**

İşte demokrasilerin yukarıda belirtilen kalıcı özellikleri bu ilişkiden kaynaklanır. Bu ilişki nedeniyle ki devletin ulusal ekonomideki yeri ve önemi her gün biraz daha artmış ve bugün devlet; ünlü filozof Thomas Hobbes'un üç yüzyıl önce sözünü ettiği deniz canavarı "Leviathan" gibi kontrol edilemez bir büyüklük ve etkinlik kazanmıştır. (Savaş, 1989-a, s.3)

Yirmibirinci yüzyıla girerken, çağdaş demokrasilerin gündemindeki temel sorun, vatandaşın, siyasal hak ve özgürlükler açısından olduğu kadar, ekonomik hak ve özgürlükler yönünden de devlete karşı korunmasıdır. **Ferdin "kişilik ve mülkiyet hakları" devletten önce gelir. Devlet, bu hakların "kaynağı" değil, bu hakların kullanılış biçimi ile ilgili "toplumsal tercih"i yansıtan bir "kurumsal" ve "kuramsal" varlıktır. Kutsal olan devlet değil, vatandaş.**

ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

Demokrasinin, insan aklının düşünebildiği en iyi rejim olduğu ne kadar doğruysa, demokrasinin "vazgeçilmez bir rejim" olduğu da o kadar doğrudur. Demokrasinin vazgeçilmez üstünlüklerini korumak ve yozlaşan yönlerini ıslah etmek için, yapılması gereken, "oyunun kuralları"nı gözden geçirmek ve yeniden düzenlemektir. Demokrasilerde oyunun kuralları, yani seçmen, politikacı ve bürokrat arasındaki ilişkileri belirlemenin en etkin aracı "anayasa"dır.

Anayasa, fertlerin içinde yaşadıkları ve

birbirlerini etkiledikleri "kurallar" ve "kurumlar" ortamıdır. Bir oyunun kuralları oyunun nasıl oynanacağını, ne tip davranışlarda bulunulabileceğini, amacın ne olduğunu ve oyunun ne zaman kazanılıp kaybedileceğini belirler. Bir oyuncunun bu kurallar içinde nasıl bir oyun tarzı izleyeceğine karar vermesi ile; bu kuralları başka kurallarla değiştirmek istemesi birbirinden çok farklı davranış biçimleridir.

Bu benzetmenin açıkça ortaya koyduğu gibi, mevcut anayasa kuralları içinde kalmak koşuluyla, değişik davranış biçimlerinin neler olabileceğini araştırmak başka şey, mevcut anayasa kurallarını yeni kurallarla değiştirmeye kalkmak tamamen başka bir şeydir. **Anayasa kurallarını belirlemek vatandaşın, yukarıdaki deyimle seçmenin, yetkisindedir. Politikacı ve bürokrat ise, seçmen tarafından belirlenen kurallar içinde kalmak ve bu kurallara uygun "davranış biçimleri" arasında tercih yapmak durumundadır.**

Anayasa kurallarının seçimi söz konusu olduğu zaman fertler, seçimlerini alternatif kuralların, sayısız ve önceden kestirilmesi mümkün olmayan muhtemel etkilerine göre yaparlar. Ayrıca böyle bir tercih belirsiz bir zaman boyutu için yapılır. Daha açık bir deyişle, bir anayasal kuralı tercih ederken fert, bu kuralın hem yürürlükte kalacağı süre ve hem de bu süre içinde kendi durumunun ne olacağı ve nasıl değişeceği konusunda belirsizlik içindedir. Yani anayasal tercih; kişisel durumun bilinmesi ve belirlenmesi yönünden bir "bilinmezlik perdesi" arkasında yapılır. (Buchanan - Tullock, 1967). Böyle bir yöntemin amacı, anayasal kuralları koyanların, bu kuralları mevcut ve/veya gelecekte olması muhtemel kişisel çıkarlarına hizmet edecek şekilde düzenlemelerini önlemektir. Bunun içindir ki anayasa hazırlama görevi "Kurucu Meclis" adını taşıyan ve sadece anayasanın hazırlanmasıyla görevlendirilen organlara verilir. Anayasanın böyle bir bilinmezlik ortamında yapılmasına karşılık, belli bir anayasal kural karşısında seçilecek davranış biçimi ise, doğrudan doğruya ferdin kendi statüsü ile ilgili bilgi ve tahmine dayanacak, bilinmezlik önemli ölçüde ortadan kalkacaktır.

ANAYASA NEDEN GEREKLİDİR?

Toplumsal yaşam için anayasanın gerekli olduğu yolundaki düşüncenin çıkış noktasını Hobbes'un önerisinde buluyoruz. Hobbes'a göre temel mülkiyet haklarının (yaşama hakkı dahil) ve bu hakların kişiler arasında değiştirilmesini sağlayan kuralların bir "toplumsal yaptırım" olmadığı sürece insan yaşamı "tiksindirici, kaba ve kısa" olacaktır. Hobbes, böyle bir anarşik kaosu alternatif olarak, siyasal gücün hükümete veya bir başka otorite kurumuna verilmesini önermiştir. Bu öneriye göre toplumsal düzeni korumanın temel yöntemi "zor kullanma gücünün tekelleştirilmesi" ve bunun devlete verilmesi olacaktır.

"Virginia Okulu" diye adlandırılan bir düşünce sistemi, Hobbes'un bu görüşü ile J.J. Rousseau'dan kaynaklanan "toplumsal sözleşme" geleneğini telif etmiştir. Bu görüşe göre; vatandaşların "anarşi" yerine "düzen" i tercih etmeleri halinde, devletin ortaya çıkmasını, vatandaşların devleti gönüllü olarak benimsemelerinin bir sonucu olarak görmek gerekir. **Bir başka deyişle devlet, "fertler istediği" için ve "fertlerin verdiği" görevleri, "fertler adına" yapmak için vardır.** Devletin toplumsal uzlaşma ile belirlenen görevler ve yetkiler dışında herhangi bir görev ve yetkisi yoktur. Devletin varlığı, bu şekilde vatandaşların gönüllü tanımalarına bağlı olunca, devletin niteliğini sorgulamak da mümkün olur. Özellikle, vatandaşlar devletin zor kullanma gücünü hiç bir sınırlama olmaksızın kullanmasına müsaade edecekler midir? Veya aksine devletin davranışlarına sınırlamalar koymak mı isteyeceklerdir? Soruları gündeme gelir.

Geleneksel iktisat politikası ve özellikle vergi teorisi "hayırhah devlet" (baba devlet) varsayımına bağlılığını sürdürmektedir. Buna göre, devlet toplumsal tercihlere uygun davrandığı sürece, siyasal iktidarın kullanılmasına anayasal sınırlamalar getirilmesine gerek yoktur. Çünkü bu tür sınırlar, devletin "arzu edilen" faaliyetlerini engelleyecektir. Devletin anayasal sınırlarla sınırlanmasını savunan görüş ise, devlete verilen herhangi bir yetkinin, bazı alanlarda ve bazen; vatandaşlar tarafından belirlenen ana-

yasal tercihlere uygun olarak kullanılmayacağı talminine dayanır. Modern "Toplumsal Tercih Teorisi"nde (Theory of Public Choice) vurgulandığı gibi, "yönetenler" olarak görev yapan temsilcilerin, vatandaşlardan farklı bir yanları yoktur. Vatandaşlar, hangi etkenlerden etkileniyor ve davranışlarını neye göre belirliyorlarsa, "yöneticiler" de aynı etkenlerden etkilenecek ve davranışlarını bu etkenlere göre belirleyeceklerdir. "Metodolojik Ferdiyetçilik" (Methodological Individualism) adı verilen bu yaklaşıma göre; fertler toplumsal mevki ve görevleri ne olursa olsun, "kişisel çıkarını gözeten", "hesaplayan" ve "seçen" varlıklardır. **Dolayısıyla tercihleri "kişisel tercihler" ve "toplumsal tercihler" diye ikiye ayırmak doğru olmayıp, sadece "kişisel tercihler"den sözlemek doğru olur.** (Brennan - Buchanan, 1980, s.)

Kuşkusuz bu yaklaşım, devlet adına karar veren kişilerin "başkalarını düşünen" davranışlarda da bulunabilecekleri olasılığını gözardı etmeyi gerektirmez. Sadece, böyle bir davranış normatif analizin temeli olarak kabul etmemek yeterlidir. Böyle yapıldığı zaman, "baba devlet" yaklaşımını yok etmek ve devlet üzerinde anayasal sınırlamaların gerekli olduğunu kabul etmek mümkün olur.

ANAYASAL SINIRLAMA ARAÇLARI

Siyasal iktidar üzerinde anayasal sınırlamaların gereği kabul edilince, tartışılması gereken konu, bu sınırlamaların ne tür sınırlamalar veya ne gibi anayasal kurallar olacağı sorusudur. Vatandaş ne tür araçlarla, siyasal iktidarın kullanılmasını; arzu ettiği alanlarda ve arzu ettiği ölçüde sınırlayabilir?

İktisatçıların büyük bir kısmı, yaşadığımız yüzyılın yaygın bir inancını benimseyerek "demokratik seçim yöntemleri"nin devlet faaliyetini kabul edilebilir sınırlar içinde tutmaya yeterli olacağını öne sürmüşlerdir. Böyle düşünenlere göre alternatif seçim sistemleri arasında tercih yapmak, vatandaşların anayasa ile ilgili en önemli araştırma konusunu oluştur-

... zamanı özenle kullanır,

seçkin kişiliği gizlidir

ayrıntılarında.

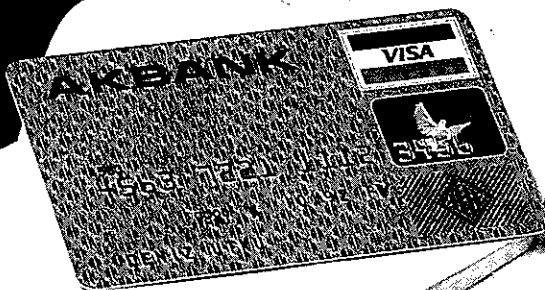
Pırıl pırıl,

kopması olanaksız

bir zincirle bağlıdır

yaşama...

A K B A N K V I S A P E M I E R

"Güveninizin Eseri"

malıdır. Toplum tercihlerini yansıtacak ideal bir seçim sistemi bulunduğu, hiçbir sorun kalmayacaktır. Bu görüşün eksik, hatta yanlış bir görüş olduğunu, demokratik ülkelerin yukarıda değinilen kalıcı özellikleri yaratmış olması kanıtlamaktadır. Çağımızın ünlü düşünürü Hayek bu düşünceyi "trajik yanlış" diye nitelendirmektedir: (Hayek, 1973, s.5):

"...Demokratik yöntemlerin benimsenmesi ile, siyasal iktidar üzerinde başka sınırlamalara gerek kalmadığının sanılması, asrımızın trajik bir hatasıdır. Demokratik yöntemlerin kullanılması... Siyasal iktidarın denetlenmesinde kullanılan geleneksel sınırlamalara artık ihtiyaç kalmadığı inancını da yaygınlaştırmıştır. Halbuki belli çevrelerin yararına olan faaliyet programlarını destekleyecek çoğunluk gruplarını oluşturmak zorunluğu, yeni bir keyfilik ve tarafsızlık kaynağı olmuş ve çoğunluğun ahlaki prensipleriyle bağdaşmayan sonuçlar yaratmıştır. Parlamento, çoğunluğu, çoğunluk olarak kalabilmek için çeşitli çıkar çevrelerinin desteğini satın almak ve bunun için de ne istiyorlarsa yapmak zorundadır."

Hayek'in bu sözleri, çağdaş demokrasilerin seçmenle politikacı arasındaki "oy verme - çıkar sağlama" pazarlığını gözler önüne sermekte ve demokrasilere "çıkarcı grupları demokrasisi" adını vermenin haklılığına işaret etmektedir. Vatandaşların gittikçe dozunu artıran bu pazarlığın farkına varması, demokrasiye olan inancı köklü biçimde sarsmıştır.

Bu sözlerin de ortaya koyduğu gibi sadece seçim sistemlerini geliştirmek yoluyla siyasal iktidarın sınırlandırılabileceğine inanmak yanlış olur. Nitekim pek çok anayasada, bugün, devletin faaliyetini sınırlayan kuralları vardır. Bu tür kuralları devletin neleri yapıp neleri yapamayacağını gösterir. Bu kuralların bir kısmı devlet gelirlerinin, devlet görevlileri tarafından kötüye kullanılmasını, hatta çalınmasını önleyecek sınırlamaları içerir. Politikacıların devlet gelirlerini kendi ceplerine aktarım olasılığı, ayrıntılı muhasebe sistemlerinin ve harcama ilkelerinin anayasal kurallarla belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Bundan daha önemlisi devletin meşru ve olağan faaliyeti ile ilgili sınırlamalar da getirilmiştir. Örneğin, devlet tarafından temin edilecek

hizmetlerin hangileri olacağı ve hangi konuların kanunla düzenleneceği gibi sınırlamalar bu türdendir. Bazı hallerde devletin yapısı ile ilgili sınırlamalar da getirilmiştir. "Merkezi idare - yerel yönetimler" ayrımı, veya belli kuruluşların "hiyerarşik yapısı" gibi konularda bu tür sınırlamalar görülebilir. Bu örneklerin de gösterdiği gibi **anayasalarda seçim sistemleri ile ilgili kuralları yanında, seçim sistemi dışındaki alanları düzenleyen kuralları da vardır ve bu iki gruptan birini diğerine üstün tutmanın belli bir dayanağı yoktur.**

PARLAMENTONUN ÜSTÜNLÜĞÜ İLKESİ

Siyasi iktidarın sınırlanması söz konusu olduğu zaman hemen gündeme getirilen bir karşı tez vardır. "Parlamentonun Üstünlüğü İlkesi" adı verilen bu teze göre; parlamento halkın temsilcisidir ve "halk egemenliği"ni " halk adına" parlamento kullanır. Bu görüş, ilke itibarıyla doğru olmakla beraber, uygulamada rastlandığı gibi, "parlamentoda çoğunluğu sağlayanların her yasaı çıkarabilecekleri" görüşüne dönüştüğü zaman bütün vatandaşların hem siyasal ve hem de ekonomik hak ve özgürlükleri yönünden vahim bir potansiyel tehdite dönüşür.

Siyasi iktidarın; hem parlamento ve hem de hükümet anlamında, dilediğini yapabilme gücüne sahip olması ve böyle bir güce sahip olduğunun sanılması yaygın bir görüştür. Toplum, bir şeyin doğruluğuna bir defa inandırıldı, o şekilde koşullandırıldı mı, o şeyin gerçekten doğru olup olmadığını araştırmak gereğini duymaz. Parlamentonun üstünlüğü ilkesinde de böyle olmuştur. Parlamentonun üstünlüğü ilkesi, tarihsel gelişim içinde, padişah, sultan, kral, imparator ve benzeri monarklara karşı parlamentoların "halkın temsilcisi" olarak ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır. "Üstünlük" iddiası monarka karşıdır ve monarkın yetkilerini sınırlamak amacıyla savunulmuştur. İngiltere parlamentosunun 1768 yılında, mutlak egemenlik sahibi olduğunun ilan edilmesiyle, bu ilke demokratik ülkelere "parlamentonun üstünlüğü" ilkesi

"BÜYÜK BANKACILIK"TA BÜYÜK SERMAYE

1 TRİLYON 100 MİLYAR

Garanti'nin "Büyük Bankacılık" anlayışı, daha yaygın, daha etkin hizmeti hedefliyor. Ve 1 trilyon 100 milyara yükselen ödenmiş sermayesiyle, **Garanti ülkemizin en büyük dört bankasından biri.** Daha etkin hizmetin, daha büyük güvenilirliğin sizin için de çok önemli olduğunu biliyoruz. Sizi Garanti'ye, yıldızlar arasındaki yerinizi almaya, bekliyoruz.

 GARANTİ BANKASI

"Her müşteri bir yıldızdır"

5000
H01 5

10000
B67 463

5000
B42 41

1000
B6

1000
B6

100000
B67 463340

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MERKEZ BANKASI
YÜZ BİN

olarak yayılmıştır.

Parlamentonun üstünlüğü ilkesi, İngiltere'deki geleceğe uygun olarak, birbirine bağlı olduğu sanılan iki anlam taşır. Bunlardan birincisi parlamentonun "en yüksek" organ olduğu, ikincisi de "sınırsız" bir otoriteye sahip olduğu anlamlarıdır. **Ancak parlamentonun en yüksek organ olması; onun dilediği alanı, dilediği gibi düzenleyebilecek sınırsız bir otoriteye sahip olduğu anlamına asla gelmez** (Savaş, 1989-a, s.33). Parlamento, halk adına yaşama yetkisine sahip olduğuna göre, sahip olduğu bu yetkiyi, halkın kendisine gösterdiği alanlarda ve ölçüde kullanmak durumundadır. Bu sınırları belirleyen kaynak ise "anayasa" ve "evrensel hukuk kuralları"dır. Bu nedenle başta parlamento olmak üzere, devletin bütün kurumlarını anayasa ve evrensel hukuk kuralları ile sınırlamak gerekir. Hayek'in belirttiği gibi (Hayek, -1979, s.5):

"Demokratik kurumların hukukun üstünlüğü ilkesi ile sınırlanması yoluna gidilmezse, bu kurumlar sadece "totaliter demokrasi"ye yol açmakla kalmaz, zamanla 'plebisitçi diktatörlüğe' dönüşür."

EKONOMİK ANAYASA

Çağdaş demokrasilerin yaygınlaşan "istenmeyen özelliklerini" ve siyasi iktidarı, parlamento da dahil, anayasal kurallarla sınırlamanın gereğini belirttikten sonra, bu genel açıklamaları "ekonomik anayasa" kapsamında daraltmak ve somutlaştırmak kolay olacaktır.

Çağdaş demokrasilerde siyasal iktidar; parlamento, hükümet ve bürokrasi; anlamında kendisine "halk adına" ve "halk için" kullanılması şartı ile verilen üç "tekel"e sahiptir. Sadece devletin kullanabildiği bu üç tekel; "kanun çıkarma ve zor kullanma tekel", "vergi toplama tekel" ve "para basma" tekelidir. Siyasal iktidarı elinde tutan kişilerin, bu iktidarı kullanırken, kişisel çıkarlarını ön planda tutacaklarını varsaymanın doğru olacağını belirttik. Bu üç tekel yetkisi yönünden bir defa daha tekrarlırsak, siyasal iktidar sahipleri yani iktidar partisine mensup "seçil-

mişler", bu yetkileri gelecek seçimleri kazanmak için; bürokratlar, yani "atanmışlar" da kadro ve bütçe imkanlarını genişletmek için kullanacaklardır. Sonuçta da, devlet harcamaları artacak, bütçe açıkları büyüyecek, devlet borçları kabaracak ve para basma hızlanacaktır. Bu olumsuz gidişi durdurmak ancak bir "ekonomik anayasa" yapmak ve siyasi iktidarın ekonomik yaşama müdahalesini kontrol altında tutmak ile mümkün olur.

Ekonomik Anayasanın temel konuları şunlardır:

1. Ekonomik Hak ve Ekonomik Özgürlük Tanımı

Ekonomik hak ve özgürlüklerin tanımı; bu hak ve özgürlüklerin tarihsel gelişimi içinde birbirine karışmış ve nedense terminoloji konusunda çok titiz olan hukukçular bu karışıklığı gidermek gayretini göstermemişlerdir. Oysa ki **"ekonomik özgürlükler" ve "ekonomik haklar" birbirlerinden çok ayrı kavramlar olduğu gibi, anayasal yönden çok değişik sonuçlar yaratır.** (Savaş, 1989-b, s. 174 -201; Savaş, 1990, s. 8-11).

Ekonomik özgürlükler, siyasal iktidarın negatif edimini, yani bu alanlara hiç karışmamasını gerektirir. Bu açıdan bakıldığında ekonomik özgürlükler ile siyasal özgürlükler arasında hiç bir fark yoktur. Her ikisi de ferdin, insan olma niteliğinden doğan, vazgeçilmez, devredilmez ve hiçbir nedenle özüne dokunulmaz özgürlüklerdir. Ekonomik haklar ise "ferdi toplundan alacaklı kılan" ve devlete pozitif edimlerde bulunma zorunluluğu getiren haklardır. Ekonomi terminolojisi ile söylersek, ekonomik haklar devletin, çeşitli yöntemlerle gelir dağılımına müdahale etmesini, onu belli kişiler lehine (dolayısıyla belli kişiler aleyhine) değiştirmesini gerektirir. **Ekonomik özgürlükler "evrensel" olduğu halde, ekonomik haklar toplumun, sosyal, kültürel, ideolojik ve ekonomik yapısından kaynaklanır.** Anayasalarda sıkça kullanılan "sosyal devlet" veya "refah devleti" gibi kavramların içeriğini ekonomik hakların sayısı ve kapsamı belirler. Devlet almadan veremez. Bu nedenle toplumun bazı kesimlerine ekonomik haklar yoluyla bir "gelir transferi" yapılacaktır, bu ancak bazı kesimlerden ek vergiler toplamakla mümkün

olacaktır. **Bu nedenle ne gibi ekonomik haklar anayasada yer alacak ise bunun mutlaka toplumsal uzlaşma ile belirlenmesi gerekir.**

Bu konuda toplumsal uzlaşmayı sağlamak için çeşitli yöntemler düşünülebilir. Bunlardan birincisi, yeni bir ekonomik hakkın verilmesini, iktidar partisinin (veya partilerinin) seçim bildirgelerinde bu hakkı vaad etmiş olmaları şartına bağlamak olabilir. Bir başka yöntem, olarak parlamentoda yeni bir hak getiren yasanın 3/4, 4/5 vb "kaliteli oy çokluğu" ile kabulü şart koşulabilir. Bir başka yöntem de yeni bir hak içeren yasanın kabulünden sonra "halkoyu"na sunulmasıdır. Bu üç yöntem, tek tek veya değişik bileşimlerle anayasada yer alabilir.

2. Vergileme Yetkisinin Sınırlanması

Çağdaş demokrasilerde devletin, "karşı konulmaz" bir büyüme içinde olduğu belirtilirken, bir noktanın daha belirtilmesi gerekir. O da "devlet harcamaları" ile "devlet gelirleri" arasındaki "ilgisizlik"tir. Bir bireyin harcamalarının artması, normal koşullarda, ancak gelirinin artması ile mümkündür. **Çağdaş demokrasilerde ise gelir ile harcama arasındaki bu normal ilişki ortadan kalkmıştır.** Çünkü gelecek seçimleri kazanmayı amaçlayan politikacı, devlet harcamalarını artırınca "oy kazanacağını", vergileri artırdığı zaman ise "oy kaybedeceğini" öğrenmiş ve bu nedenle "vergileri artırmadan harcamaları artırmak" yöntemini keşfetmiştir. Hem kısa ve hem de uzun dönemde ekonomik istikrarı önemli ölçüde olumsuz şekilde etkileyen bu durumun önüne geçmek için çeşitli kurallardan oluşacak bir "mali anayasa" hazırlanmalıdır.

Mali anayasanın birinci kuralı "vergiler ile ilgili bütün düzenlemelerin yasa ile yapılması"nın öngören kuralıdır. Vergileme, bir devletin temel yetkilerinden biridir ve bu yetkinin kullanımı halk adına parlamentoya verilmiştir. Bu konuda "vekilin vekili olmaz" kuralı gereği, tek yetkili ve görevli parlamento olmalı, "kanun hükmünde kararname" yoluyla vergi alanında hiç bir düzenleme yapılmamalıdır.

Vergilerin hangi "konular"dan ve ne "oranda" alınacağı da ya anayasa ile belirlenmeli veya bu konuda çıkacak yasaların "kaliteli çoğunluk" ile kabulü

şart koşulmalıdır.

Vergi oranları ile ilgili bir tartışma, gelir vergilerinin "artan oranlı" veya "sabit oranlı" olup olmayacağı ile ilgilidir. Hayek ve bazı düşünürler, "Bütün kurallar veya kanunlar genel olmalıdır ve bütün vatandaşlar onların etkisine aynı derecede maruz kalmalıdır" şeklinde belirlenen "yasalar karşısında, eşitlik ilkesi" uyarınca sabit oranlı olması gerektiğinde ısrar etmektedirler. (Hayek, 1960)

Devlet bütçesinin; vergi gelirlerinin harcamalara eşitliği anlamında "denk" olabilmesini sağlamak için de bazı önlemler düşünülebilir. Bunların bir kısmı önce gelir bütçesinin sonra gider bütçesinin kabulünü şart koşturmak, her yeni harcama teklifinin finansman kaynağı ile birlikte parlamentoya getirilmesini istemek gibi bütçe yasasının görüşülme ve kabulüne ilişkin yöntemlerdir. Diğer bir kısmı da bütçenin, belli bir yüzde ile borçlanmaya, belli bir yüzde ile Merkez Bankası kaynaklarına (yani emisyonu) başvurmaya izin veren sınırlamalardan oluşabilir.

Mali anayasanın bir başka önemli konusu, merkezi idare ile yerel yönetimler arasındaki gelir ve harcama dağılımının belirlenmesidir. **Genel eğitim, savunma ve adalet gibi toplumun tümünü kapsayan harcama alanlarının merkezden yönetilmesi, diğer faaliyetlerin yerel yönetimlere bırakılması düşünülebilir.** Hizmet, dolayısıyla harcama alanlarının ayrımı nisbeten kolay olduğu halde, vergilerin merkezi ve yerel yönetimler arasında nasıl bölüştürüleceği çetin bir konudur. Bu konu üzerinde henüz genel kurallar koymaya elverişli bir ortak anlayış oluşmamıştır.

Mali anayasa, son yıllarda ortaya çıkan ve "fon" adı verilen uygulamalarla ilgili düzenlemeleri de kapsamak zorundadır. Çünkü fon uygulaması, siyasi iktidarlara çok cazip gelmiş ve hızla yaygınlaşmıştır. Fonlar, sadece devlet gelir ve giderlerinin "bütünlüğünü" ve bu nedenle "kontrol edilebilir olma" niteliğini ortadan kaldırmakla kalmamış, devletin faaliyetlerini de bir ölçüde kamuoyunun izlemesine engel olmuştur. Bu nedenle anayasaya; "devletin bütün gelir ve giderleri genel bütçe içinde yer alır ve aynı denetim esaslarına ta-

Üçüncü katta neler oluyor?

Neler olmuyor ki? Bir telefon açılıyor, bir telefon kapanıyor. Sesler, sözler başka ülkelere, başka kentlere ulaşıyor. Teklifler iletiliyor, iş bağlantıları yapılıyor. Ve tıkır tıkır işliyor her şey. Bir iş merkezinin üçüncü katındaki bu şirket, her gün yeni başarılarla koşuyor.

İletişim çağındayız. Bilgi akışını hızlı ve düzenli kılmak, istenilen yere anında ulaşmak her şirket için önemli. Çok önemli.

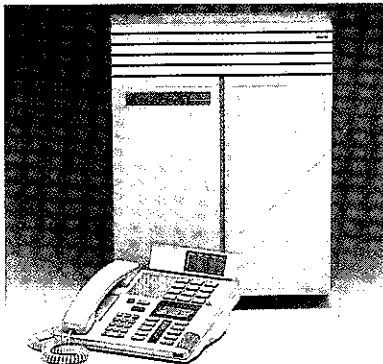
Türk haberleşme sektörünün önderi Netaş, her büyüklükte ve her alandaki tüm şirketlerin iletişim sorunlarına, zamanla değişen ihtiyaçlarına kalıcı çözümler getiriyor.

Diginet sayısal santral ailesi, 2 hattan 2.000 hatta uzanabilen geniş kullanım kapasitesiyle her büyüklükte işyeri için ideal haberleşme sağlıyor. *Meridian* haberleşme sistemleri, modüler yapılarıyla, artan personel sayısına

ve büyüyen iş hacmine paralel olarak, kapasitelerini kolaylıkla 30 hattan 10.000 hatta çıkarabiliyor. Üst düzey

yöneticiler, küçük ve orta büyüklükteki işyerleri için ideal şefsekreter sistemi **Norstar** ise 8 aboneden 120 aboneye kadar hizmet verebiliyor.

Netaş'ın yurda yaygın yetkili servis güvencesiyle sunduğu esnek kapasiteli sayısal santralleri, haberleşme sistemleri ve şefsekreterleriyle tanışın.

Rekabette bir adım önde olun.

Netaş

İLETİŞİMİN GÜCÜ

İstanbul (1) 274 34 74 Ankara (4) 417 95 00 İzmir (51) 19 33 33 Antalya (31) 18 50 50
Netaş Danışma Servisi: 9 800 11 999 (Türkiye'nin her yerinden ücretsiz olarak arayabilirsiniz.)

bidir" şeklinde bir madde konulması yararlı olacaktır.

Mali anayasa ile ilgili olarak değineceğimiz bir diğer konu da "mali asimetri"nin bir başka örneği olacaktır. Anayasalarda "kamulaştırma" konusunda herhangi bir düzenleme söz konusu değildir. Özelleştirmenin kapsamı, şekli ve hangi kurum aracılığı ile gerçekleştirildiğine ilişkin bir düzenleme anayasada yer almalıdır.

3. Para Basımı Yetkisinin Sınırlanması

Para basımı, paranın yapıldığı maddenin de (altın ve gümüş gibi) bir maden değerine sahip olduğu devirlerde, toplum yönünden herhangi bir sorun yaratmamıştır. Maden miktarı artınca, para miktarı da artmış; ortaya çıkan enflasyonist baskılar, sabit döviz kuru sisteminde ihracatı azaltıp, ithalatı arttırmak suretiyle kendiliğinden ortadan kalkmış ve ekonomiler uzun dönemde istikrarlarını korumuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra önce dolar aracılığı ile altına bağlanan paralar, bu bağı gereği gibi korumakta güçlük çekip dalgalı döviz kuru sistemine geçerken, 1973'de ABD'nin doların altına ilişkisini kesmesinden sonra altınla bağlarını tümüyle kaybetmişlerdir. Bugün "devlet parası sistemi" adı verilen bir sistem geçerli olup, parayı ülke içinde geçerli bir mübadele aracı kılan tek güç, arkasındaki devlet gücüdür.

Siyasi iktidar, vergi gelirlerinden fazla harcama yaptığı zaman kısmen borçlanmaya, kısmen de para basımına (emisyon) yönelmektedir. Eski zaman Simyacıları taştan altın yapmayı becerememişlerdir ama günümüz politikacıları kağıdı paraya çevirmenin sırrını keşfetmişlerdir. ***Para basımının ekonomik anlamı, devletin gelecek dönemlerde elde edeceği vergi gelirlerini şimdiden ve faiz ödemedi toplayıp harcamasıdır.*** Böyle bir durumun başta enflasyon olmak üzere çeşitli sakıncaları vardır.

Bu sakıncaları önlemek için çeşitli anayasal önlemler önerilmiştir. Bunlardan en çok taraftar bulan yıllık para arzı artışlarının belli bir oranla sınırlandırılması önerisidir. Bu görüşü Milton Friedman şöyle savunmaktadır. (Friedman - Friedman, 1981, s. 296):

"Şimdilik yapılacak en iyi şey parasal otoritelerden para bazı artış hızını sabit bir oranda tutmalarını iste-

mek olacaktır. Anayasada bunu sağlayacak değişikliği kaleme almak çok zor bir iştir. Çünkü yapılan önerinin belli bir kurumsal yapıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Bununla birlikte şöyle bir değişiklik önerisi yapılabilir: Kongre, hükümeti faiz yükümlülüğünü taşımayan tahvilleri ya para şeklinde veya kaydı olarak çıkarmaya yetkili kılma gücüne sahiptir. Şu şartla ki mevcut dolar miktarı yılda %5'ten çok %3'ten az artmayacaktır."

Friedman, ayrıca, enflasyon dönemlerinde devlet tahvillerinin ihraç değeri üzerinden ödenmesini "mülkiyet hakkının zedelenmesi" olarak görmekte ve bunun önüne geçmek için de anayasaya şöyle bir madde konulmasını önermektedir. (a.c.):

"ABD hükümeti ile yapılan ve dolarla ifade edilen bütün sözleşmeler ve federal yasalarda yer alan dolarla belirlenmiş miktarlar, bir önceki yıl genel fiyat seviyesinde ortaya çıkmış değişmeye göre düzenlenir."

Diğer Konular:

Yukarıda "mali anayasa" ve "parasal anayasa" ile ilgili önerileri özetledik. Şimdi de bu iki bölüm dışında kalan ve onlar kadar önemli saydığımız bazı konulara değinmek istiyoruz.

EKONOMİYE TAKDİRİ MÜDAHALELERİN ÖNLENMESİ

Çağımızda, bir taraftan "sosyal devlet" veya "refah devleti" adı verilen devletin ekonomiye müdahalesinin, belli konularda, gerekli olduğunu savunan teorinin etkisiyle, devletin ekonomiye müdahalesi herkes tarafından "normal" karşılanır hale gelmiştir. Bu yaygın inancın ne ölçüde doğru olduğunu bir tarafa bırakıp, devlet müdahalesinin bir an için zorunlu olduğunu kabul edelim. ***Bu takdirde cevaplandırılması gereken soru devletin "ne gibi hallerde" ve "ne gibi araçlarla" ekonomiye müdahale etmesi gerektiğidir.***

Bu soruya verilecek cevap da ayrı bir araştırma konusu oluşturur. Onun için biz burada sadece, 1982 Anayasası'nda yer alan "... özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürütmesini" (m.48), ve "... piyasaları ...sağlıklı ve düzenli

No.3. Yazarın Nobel Ödül Töreninde yaptığı konuşma metni, Türkçeye çevirisi için bkz: • **Vural F. Savaş**, İktisat Politikası Anayasası, M.Ü. İkt. İd. B. Fakültesi Dergisi, 1988, cilt VI -VI Sayı: 1-2, s.3-14 • **Milton Friedman**-. Friedman (1981): How to Choose (New York: Avon Publishers, 1981) • **F. A. Hayek**; (1960): The Constitution of Liberty, Vol.1-3 Chicago University of Chicago Press, 1979). • **Vural F. Savaş** (1989-b): T.C. Anayasalarında Ekonomik Hak ve Özgürlükler

işlemesini sağlayıcı" (m.167) gibi belirsiz nitelermelerle devlete müdahale etme olanağı sağlanmasının sakıncalarına işaret etmekle yetineceğiz. Bu maddelerde yer alan "milli ekonominin gerekleri", "sosyal amaçlar", "sağlıklı ve düzenli işlemek" terimleri son derece belirsiz kavramlar olup, siyasi iktidara geniş bir müdahale alanı yaratır. Bunlar yerine "tam istihdam, fiyat istikrarı amaçları" ve "tam rekabet koşullarına uygun işlemesini sağlayıcı" gibi ekonomik içeriği belli tanımlar koymak gerekir. Anayasalar, tıpkı diğer yasalar gibi, belirsiz kavramlara ve tanımlara sahip olursa, amacının çok dışında yorum ve uygulamalara neden olabilir.

EKONOMİK VE SOSYAL KONSEY

Demokratik rejimin iki unsurundan biri "görüş ve düşünce ayrılığı" diğeri de "hoşgörü ve uzlaşma" dır. Bu unsurların bir arada bulunması, ancak konuların ilgililer arasında enine boyuna tartışılması ile mümkündür. ***Siyasal iktidarın ekonomik konularda isabetli kararlar alabilmesi, özel sektörün isteklerini ve ihtiyaçlarını doğru biçimde ve zamanında tesbit edebilmesine bağlıdır.*** Böyle bir imkan, "Ekonomik ve Sosyal Konsey" adı ile oluşturulacak bir anayasal kuruluşla sağlanabilir. Böyle bir kurum, siyasi iktidarın hem yerinde kararlar almasına ve hem de anayasal sınırlar içinde kalmasına yardımcı olur.

ÇOĞULCULUĞUN YANLIŞ KULLANIMININ ÖNLENMESİ

Çağdaş demokrasilerdeki yozlaşmalardan biri de "çoğunluk ilkesi"nin yanlış yorumlanıp yanlış uygulanmasıdır. Yarıdan bir fazla oya sahip çoğunluğun, dilediği her kararı alabileceği düşünülmekte, "ulusal egemenlik" bu çoğunlukla özdeşleştirilmektedir. Böyle bir tutum, herhangi bir karar alma durumunda, çoğunluğu ele geçirenlerin, azınlıkta kalanları dışlamasına neden olmakta ve toplumsal uzlaşma, istenilen boyutta gerçekleşmemektedir. Bu nedenle başta ekonomik anayasa ile ilgili konular olmak üzere büt-

tün kararların mümkünse "oy birliği" ile, bu mümkün değilse 3/4, 4/5 gibi "kaliteli çoğunluk"la alınmasına özen gösterilmeli, anayasada yer alan karar süreçleri ile ilgili hükümler bu yönde düzenlenmelidir.

ANAYASA YARGISI

Anayasalar ne kadar dikkatle hazırlanırsa hazırlansın siyasi iktidarların zaman zaman bu kurallar dışına çıkma eğiliminde olacağı unutulmamalıdır. Demokratik bir sistem içinde, siyasi iktidarın anayasa sınırları dışına çıkma tehlikesini en etkin biçimde önlemek, "anayasa yargısı"nı işletmek ile mümkündür. ***Bunun için de Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yetkisi bütün mesleki kuruluşlara tanınmalıdır. Hatta söz konusu olan; kişisel hak ve özgürlüklerin ihlali ise kişiler de Yüce Mahkeme'ye başvurabilmelidir***

Öne sürdüğümüz bu görüş ve önerilerin, bir kısmının benimsenmemesi ve bir kısmının da çeşitli duraksamalara neden olması gayet doğaldır. Hiç kuşku duymuyorum ki bu önerilerden daha fazla işlerliği ve etkinliği olan başka öneriler de bulunabilir. Önemli olan, insan aklının düşünebildiği en iyi rejim olan demokrasiyi, daha düzgün işleyen ve hepimizi özgür kılan bir rejime dönüştürebilmeyi mümkün kılacak anayasal yöntemleri bulabilmektir. Bunun temel koşulu, Buchanan'ın deyişiyle "kendini oluşturan fertlerden akılcı daha üstün olacağı düşünülen organik bir devlet kapsamını red etmek" ve sonra şu soruyu sormaktır: "Kendi değerlerini yaratabilen ve yaratması gereken fertler olarak, özgürlüklerimizi korurken, nasıl barış, refah ve ahenk içinde birlikte yaşayabiliriz?" (Buchanan, 1987)

Bu soruya cevap arama gayreti içinde olan her düşünce ve öne sürülen her öneri bizim peşinen katıldığımız ve saygı duyduğumuz bir gayret ve öneri olacaktır. Amacımız bu gayreti paylaşmak ve canlı tutmak olmalıdır.

Prof. Dr. Vural F. Savaş

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. Halen Marmara Üniversitesi, İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi olan Prof. Dr. Savaş, 1986 - 1988 yılları arasında üniversite temsilcisi olarak Anayasa Mahkemesi asli üyeliğinde bulunmuştur.

Ekonomide demokrasi için

Bağımsız Merkez Bankası

Alp Orçun

Siyasal iktidarlar, tarihin her döneminde, ülke ekonomisinin yarattığı kaynakların daha büyük bir bölümüne hükmetmeyi isterler. Bu doğaldır; çünkü böylece güçlerini artırmayı hedeflerler. Gerekçeler, ya "düşmanlara karşı güçlü olmak", ya "istihdamı artıracak yatırımlar yapmak", ya da başka bir toplumsal hedefin gerçekleştirilmesi olur. Ama, asıl hedef, iktidarı güçlendirmektir. Kamu kesiminde daha fazla istihdam, yeni yatırımlar, dağıtılacak yeni sübvansiyonlar..., hep sonuçta "reye tahvil edilebilecek" işlerdir. Bunları yapabilmek için de kaynağa ihtiyaç vardır.

"Devlet olmak", kaynakları ele geçirmek için özel imtiyazlar sağlar. Önce vergi toplamak imtiyazı, sonra parası olmadan da varmış gibi harcamak imtiyazı ve üstüne üstlük para basmak imtiyazı, devletindir. Yani, soyut olarak devlet, hükümlanlık haklarına dayanarak, hem ekonomik hayatın içinde cereyan ettiği ortamda değişim, dolaşım ve kaynak transferin aracı olan paranın miktarını ve değerini belirleyebilir, hem de bunun istediği kadarını kullanabilir. İşte bu durum, halkın tepkisini çekmiş ve daha 13. yüzyılın başında, ilk anayasa sayılan "Magna Carta" ile, ilk önce devletin vergilemedeki imtiyazının sınırlanması süreci başlamıştır.

Devletin ekonomik kaynaklara el koymasına imkan tanıyan öteki imtiyazlarının sınırlandırılması süreci ise, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılmasına dayanan genel demokratikleşme sürecine paralel ve daha uzun bir yol izlemektedir; çünkü, **modern devletlerin harcamaları için sınırsız kay-**

nak sağlamalarının en kolay yolu enflasyon, yöntemi ise kendilerine bağlı merkez bankaları aracılığı ile dolaşımdaki para miktarını ve kredi hacmini denetlemektir. İşte siyasi iktidarlar, bu imtiyazı elden kaçırmamak, kaçırdılarsa hiç değilse bir kısmını yeniden ele geçirmek için, zorlu bir mücadele içindedirler.

KİLİT KURUM MERKEZ BANKASI

Merkez bankalarının işlevlerini yerine getirirken hükümet kararlarından ve parlamento denetiminden ne kadar bağımsız oldukları, bugün, ekonomik demokrasinin ölçüsü haline gelmiştir. Bunun nedeni, merkez bankalarının modern ekonomi içindeki kilit fonksiyonlarıdır. Dolaşımdaki para miktarını belirlemek, devlet ve bankalar sisteminin kredi ihtiyacını karşılamak, bunları yaparken de, paranın iç ve dış değerini korumak, merkez bankalarının görevleridir. Burada, farklı sosyal gruplar arasında ve onlarla devlet arasında farklı çıkarlar söz konusudur. Merkez bankaları, para ve kredi hacmini belirleyen kararları ile, farklı çıkarlara hizmet edebilir: piyasaların çalışmasını etkileyebilirler. Bu çok yönlü fonksiyonları nedeniyle, başta siyasi iktidarlar olmak üzere, sosyal grupların, dolaşımdaki para miktarını kendi çıkarları doğrultusunda artırıcı yöndeki baskıları ile karşı karşıyadırlar. Oysa, para miktarındaki kontrolsüz artış, her merkez bankası kanununun "görev" maddesinde yer alan, "paranın değerini korumak" amacıyla çelişir:

ekonomik dengesizliklerin fiyatlara yansmasına temel oluşturur. O halde, merkez bankalarının, modern ekonomilerde bir "hakem" rolleri vardır. Bu hakemin görevi, fiyat istikrarının başta hükümetler olmak üzere farklı baskı gruplarının etkisiyle bozulmasıyla, piyasaların görev yapamaz hale gelmesini önlemektir. Böylece, merkez bankalarının neden özellikle hükümetlerden bağımsız olmaları gerektiği de ortaya çıkar.

BUNDESBANK NEDEN BAĞIMSIZ?

Bağımsızlık açısından, Alman merkez bankası Bundesbank'ın, gerek mevzuat gerekse uygulamada, diğer ülke bankalarından çok önde olması rastlantı sonucu değildir. Bu ülkenin, merkez bankasının bağımsız olmaması nedeniyle karşılaştığı sorunlar, hiçbir ülkeninkiyile karşılaştırılamayacak boyuttadır.

1. Dünya Savaşı'nın ardından 1923 yılında yaşanan hiperenflasyon Almanya'nın ekonomik ve toplumsal yapısını harap etmişti. 1924 yılında uygulamaya konulan stabilizasyon programı çerçevesinde kurulan "Reichsbank"ın statüsü olarak "Reich hükümetinden bağımsız bir banka" olduğu hükmü kanunda yer almıştı. Bu hüküm 1939'da "Deutsche Reichsbank.... Führer'in...direktifleri doğrultusunda yönetilir ve yönlendirilir" şeklinde değiştirilmiştir. Führer'in bu yetkiyle savaş hazırlıklarını finanse etmek için Merkez Bankasını kullanması enflasyonun yeniden patlamasına neden olmuştur.

Almanya'da Bundesbank'ın bağımsızlığına toplumca verilen önemin nedeni bu tarihtir. Bundesbank'ın kuruluş kanununda gözetileceği hedef, yanlış anlamalara imkan vermeyecek biçimde, "...parayı güven altına almak.." (md.3) olarak tarif edilmiş, öyle "ekonomik gelişmeye yardım etmek" (TC Merkez Bankası Kanunu, md.4) gibi, niyete göre anlaşılabilen ifadelerden kaçınılmıştır. Daha da önemlisi, 12. madde, Bundesbank'ın, hükümetin genel ekonomi politikasını "kendi görevini" (yani paranın değerini korumayı) yerine getirmek suretiyle desteklemesini öngörmüştür. Gene aynı madde, "Banka, bu kanunla kendisine tanınan yetkilerin kullanımında hükümetin talimatlarından

bağımsızdır" hükmünü de getirmiştir. Bunlara karşılık, Bundesbank'ın yönetim kurulu toplantılarına katılabilen bakanların, kararların uygulamaya konmasını iki hafta süreyle engellemek hakları eski Başkan Pöhl zamanından beri, ilgili kamuoyunda tartışılmaktadır.

Alman toplumu, merkez bankasının hükümet emrinde olmasının acılarını, kısa bir süreye yoğunlaşmış olarak çekmiş ve bilinçlenmiştir. Toplam etkisi belki de Almanya'dakinden geri kalmayan sıkıntıları zamana yayılmış olarak çeken ülkelerde ise, aynı bilinçlenme, henüz görülmemektedir.

"+.GÜÇ". MERKEZ BANKASI

Gelişmekte olan ekonomik demokrasinin bugünkü talebi, Bundesbank kanununun öngördüğü "bağımsızlık" statüsünün de ötesinde, "objektiflik" olmuştur. Bunun öngördüğü işleyiş ise, tedavüldeki para miktarı artışının, milli gelir ile sınırlanmasıdır. Nitekim, Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB), bu esasa göre çalışmasını önerenler vardır. Milli çıkar farklarının söz konusu olduğu, dolayısıyla tarafsızlığın milli merkez bankalarına göre daha büyük önem taşıyacağı AMB'nda, böyle bir temel üzerinde birleşilmesi ihtimali az değildir. Ayrıca AMB statüsünde yer alan "...Gerek Topluluk, gerek her bir üye devlet...AMB'yi, milli merkez bankalarını ve kendi karar organlarının üyelerini, görevlerini yaptıkları sırada etkilememek konusunda güvence verirler" (md.7) hükmü, Avrupa Birleşik Devleti'nin merkez bankasını bağımsızlık düzeyinin bugünkünden ileri olacağının bir işaretidir.

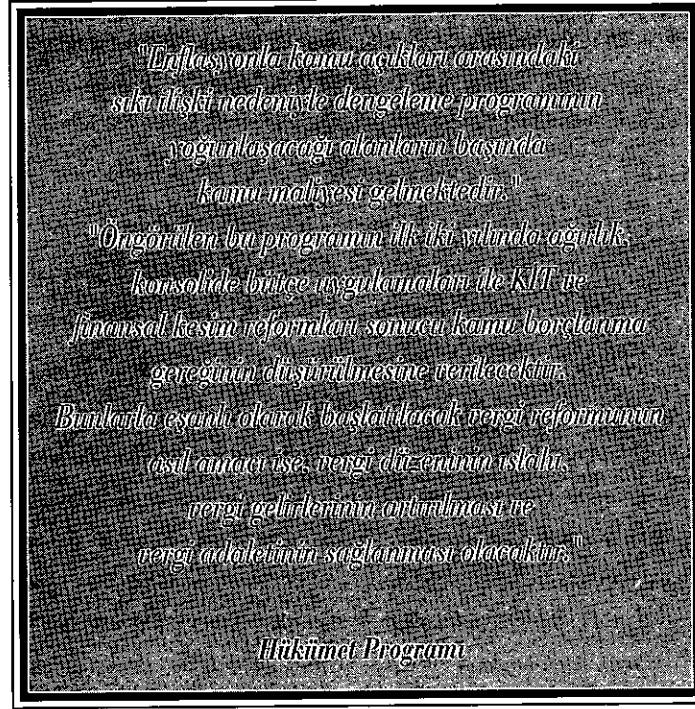
Gelişme, iktidara gelmiş ya da gelmek umudu taşıyan siyasi grupların, ekonomik anlamda da güçler ayrılığı ilkesini kabul etmek zorunda kalacaklarını ve merkez bankalarının, özerk kurumlar olmaktan da öte, "+.Güç" haline geleceğini göstermektedir.

Bu zorunluluk, "gelişmekte olan" ülkelerde de da-yatmaktadır: çünkü artık para değerindeki istikrarın gelişme için de şart olduğu, anlaşılmaktadır.

Alp Orçun

Dünya Gazetesi Genel Yayın Yönetmenidir.

V e r g i R e f o r m u G e l i r k e n

Hükümet programının TBMM' de okunmasından bu yana beş aydan fazla zaman geçti. Geçen sürede koalisyon hükümeti, dengeleme programı çerçevesinde reform öngördüğü alanlarda birbiri peşi sıra kararlar aldı, uygulamalar başlattı. Bunlar arasında konsolide bütçe açığı son derece iddialı bir rakamla bağlanan "bütçe kanunu" gibi cesur kararlar yanında, "özelleştirme" gibi ağır aksak yürüyen uygulamalar var.

Koalisyon hükümetinin vergi alanındaki icraatı, hazine bonosu faizlerinde stopaj oranlarının artırılması ve -kamuoyunda "af kanunu" olarak adlandırılan- "bazı kamu alacaklarının tahsilatının hızlandırılması ve matrah artırımı hakkında kanun" uygulamaları ile başladı. Bunlar vergi gelirlerinin kısa dönemde geçici olarak artırılmasına yönelik uygulamalar.

"Ekonomik istikrar programı çerçevesinde vergi kanunlarından yapılacak düzenlemeler" adıyla hazırlanan tasarı ise bugünlerde Meclis gündeminde. Sayın Maliye ve Gümrük Bakanı'nın bakanlık bünyesinde kurduğu ve sadece bakanlık yetkililerinden oluşan bir komisyonun, çeşitli kuruluşlardan ayrı ayrı genel görüşlerini sormasından anlaşılan, asıl reform çalışmaları başlamak üzere. Şimdi gözler vergi reformunda. "Görüş", ülkemiz koşullarında vergilendirmede reformun sadece vergi yasalarını değiştirmekle mümkün olmayacağı gerçeğinden hareket eden ve idari yapı ile sosyo-psikolojik faktörlerin rolünün önemine dikkat çeken çalışmaları "bu yazıyı izleyen "Dosya"da topladı. Mali anayasada vergilerle ilgili düzenlemelere ilişkin tartışmayı ise "Kapak"taki "Ekonomik Anayasa" yazısında bulacaksınız.

İş harcamalarında atılan her imzanın arkasında artık İş Bankası olacak.

Çünkü şimdi İş Bankası Business Card var.

İş gezileri... İş yemekleri... Şirket için alış-verişler... Havaalanları... Oteller... Restoranlar...

Yurt içinde ve yurt dışında şirketinizi temsil ettiğiniz, onun adına harcama yaptığınız her yerde imzanız bir güce dönüşecek: İş Bankası gücüne.

İş Bankası'nın "Şirket Kredi Kartı", Visa Business Card, dünyanın her yerinde hem size yardımcı bir dost olacak, hem saygınlığınızın göstergesi.

Biletinizi alacak, hesabınızı ödeyecek, rezervasyonlarınızı garantileyecek, indirimli otomobil kiralayacak, uçakta unuttuğunuz dosyanızı getirecek, hastalanırsanız sizinle ilgilenecek... isterseniz nakit avans almanızı sağlayacak.

Artık yurt dışında yardımınıza koşacak bir dostunuz var.

İş Bankası Visa Business Card sahibi ve yanındaki iki kişi, eğer yolculuk biletleri Business Card'la alınmışsa,

herhangi bir sorunla karşılaştıklarında SOS Hizmet Merkezleri'nin (International SOS Assistance) yardımından yararlanabilecekler.

İş Bankası Visa Business Card şirket muhasebesine de avantajlar sağlayacak.

Şirket muhasebesinden sık sık nakit çıkışı önlenecik. Şirkete ayda iki kez hesap özeti gönderilecek. Harcamalar kolayca kontrol edilecek. Ve şirket isterse, geri ödemeleri taksitle de yapabilecek.

Bunca kolaylığı... bunca avantajı...
bunca güvenceyi size İş Bankası
Visa Business Card sunuyor.
Çünkü üstünde, başka hiçbir
kartta olmayan bir isim taşıyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Vergiye psikolojik direniş

İzzettin Önder

Çağdaş toplumların müzmin sorunu olan kamu açıkları, dikkatleri bir yandan kamu harcamalarına, diğer yandan da kamu gelirlerine ve bu arada özellikle vergi gelirlerine çekmektedir. Tarihî süreç içinde "vergi devleti"nin ortaya çıkması ile beraber kamu açıkları da oluşmaya başlamış ve bu açıklar, günümüz kapitalist toplumlarında giderek yoğunluk kazanmıştır. Bu gelişme, bir görüşe göre, toplumda hakim üretim ilişkilerinden kaynaklanan ve kaçınılmazı olanaksız olan "devletin mali krizi"nin bir tür yansıması olduğu halde, diğer bir görüşe göre ise, uygulanan ekonomi politikaları ya da vergi idaresi gibi nedenlerden kaynaklanan ve önlenmesi olası görülen bir sonuçtur (1). Birinci yorum, toplumsal devinmeyi öngördüğü halde, ikinci yorum, veri araçlar üzerinde yapılabilecek değişiklikleri yeterli görmektedir. Bu farklı yorumların görece analiz derinliği ve görüş gücünü zaman içindeki gelişmelere bırakarak, burada veri kurumlarının ilişki ve işleyişleri tartışma konusu yapılacaktır.

Kamu hizmetlerinin finansman aracı olan vergi, bu niteliği ile, kamu kesimine özgü bir tür "fiyat benzeri" araç olarak görülmekle beraber, iki önemli açıdan fiyattan ciddi olarak ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, fiyatın doğrudan bir karşılığı olması; bireyin fiyat ile elde ettiği malın değerini birbirine eşit görmesidir. İkinci fark ise, bir mal almak isteyen bireyin, fiyat ödemesi gerektiği halde, vergi ödemeyen yükümlünün kamu hizmetlerinden yararlanmasının engellenememesidir. Bu nedenlere bağlı olarak, bireyin "vergi"yi algılaması, "fiyat" algılamasından çok farklı olmaktadır.

Bireylerin vergiye uyma ya da vergi kaçırma davranışlarını anlayabilmek için iktisat teorisinin sınırlarını aşmak, vergi sosyolojisi ve vergi psikolojisi alanlarına girmek gerekmektedir (2). Ancak böyle bir perspektif açılımı ile bireylerin vergi olgusunu algılama biçimleri ve vergi karşısındaki tepkileri anlaşılabilir ve böylece amaca yönelik iktisat araçları daha etkin ve etken olarak geliştirilip, uygulanabilir. Batı'da dahi çok uzun bir geçmişi olmayan vergi sosyolojisi ve vergi psikolojisi, Türkiye'de henüz yok denecek düzeydedir. Batı'da bu konuda elde edilen bulgular Türkiye için fazla geçerli sayılmamakla beraber, söz konusu çalışmaların gözden geçirilmesi, bazı genel eğilimlerin ortaya konmasına yardımcı olabilir.

Yükümlülerin vergi karşısındaki tavırlarını "vergi zihniyeti" belirler (3). Vergi zihniyetini ise, üç temel faktör oluşturmaktadır. Bunlar vergi adaleti, verginin amacı ve vergi moralidir. Aynı konuda geliştirilmiş olan vergi ideolojisi de benzer noktalara parmak basmaktadır (4). Vergi ideolojileri de, ödeme gücü ile ilgili ideolojiler, adalet ile ilgili ideolojiler ve verginin caydırıcı ve ekonomik faaliyetleri engelleyici yönü ile ilgili ideolojiler olmak üzere üç noktada yoğunlaşmaktadır.

Bireyin vergi adaleti ve vergi moralî ile ilgili zihniyeti, bir yandan ödeme gücü, diğer yandan da vergi yükü ile ilgili algılamalarından oluşur. Bireyin vergi yükü algılaması ise, mutlak değil, görelidir. Bunlar kendi ekonomik gücüne göre katlanılan yük; diğer yükümlüler karşısında katlanılan yük; ve nihayet sağlanan kamu hizmetlerine göre katlanılan yük olarak belirlenebilir. Araştırmalar, bireyin, katlandığı yükü ekonomik gücüne göre daima yüksek algılama eğilimi içinde oldu-

• (1) Radikal görüş için bkz., James O'Connor, *The Fiscal Crisis of the State* St. Martin's Press, New York, 1973. İkinci görüş için bkz., James M. Buchanan-Richard A. Wagner, *Democracy in Deficit*, Academic Press, New York, 1977. • (2) Alan Lewis, *The Psychology of Taxation*, Martin Robertson, Oxford, 1982. Adrian Furnham-Alan Lewis, *The Economic Mind*, Harvester Press, Sussex, 1986. Stephen E.G. Lea-Roger M. Tarpy-Paul Webley, *The Individual in the Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987. • (3) Vergi zihniyeti için bkz., Günter Schmolders, "Survey research,

ğunu ortaya koymaktadır (5). Verginin karşılıksız olması ve vergi vermeyenin hizmetten yararlanma hakkının elinden alınmaması, bireyin aşırı yük algılama eğilimini güçlendirmektedir. Bu nedenle birey ya da gruplar, kendi yüklerini, yasal yollardan ya da piyasa süreci içinde yansıtarak, diğer gruplara aktarma çabası içine girmektedir (6).

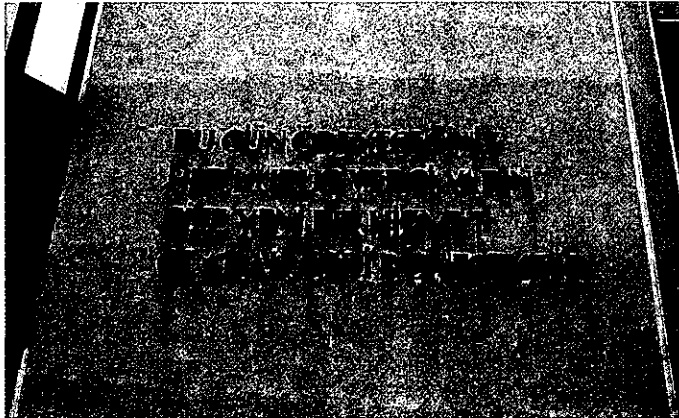
Vergi nedeni ile katlandığı yükü genelde yüksek olarak algılayan bireyin bu eğilimi, diğer bireylerin yükleri ile yaptığı mukayese ile daha da güçlenmektedir. Zira bireyler bu tür mukayeselerine esas oluşturacak algılamalarını seçici olarak yaparlar ve daima kendilerinden daha hafif yük altında olan yükümlülükleri dikkate alırlar. Bu yöndeki seçici algılamalar, vergi yasalarındaki ayrıcalık hükümleri arttıkça güç kazanmaktadır. Böylece vergi teşvik önlemlerinin yatırımcıları ne kadar teşvik ettiği tartışılabilir olmakla beraber, bunların vergi kaçagını teşvik ettiği su götürmez bir gerçektir.

Bireyin göreceli yük algılama şiddetini etkileyen diğer bir faktör de kamu harcamalarının sağladığı yararlarıdır. Kamu harcamalarından sağlanan yarar, uzun dönemde ve yaygın elde edildiğinden dolayı vergi şiddetinde algılanmamaktadır. Kamu harcamaları ile vergiler arasındaki ilişkiyi eğitim düzeyi yüksek toplumlar daha iyi kurmaktadır. Nitekim, A.B.D'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher politikalarını eleştiren yaygın gruplar, kamu harcamalarının kısılmasını ileri sürerken vergilerin de

hafifletilmesine karşı çıkmışlardır. Ancak, bu ifadeyi değerlendirirken, kamu harcamalarının daha ideolojik, vergilerin ise, bireysel ya da gruplar düzeyinde ele alınan meseleler olduğuna dikkati çekmek gerekmektedir (7). Bu düzeyde, kamu harcamaları ile vergiler arasındaki zorunlu bir ilişki bulunmadığından ve özellikle de kurulmadığından dolayı, harcamalar lehinde ve vergiler aleyhinde görüş geliştirmek, birey ya da grupların yararlarını artırıcı yönde etkilemektedir.

Devlet kurum ve örgütlerine, siyasetçilere ya da devlet politikacılarına karşı geliştirilen güvensizlik duyguları da, demokratik işleyişler içinde, bu kurumları geliştirme çabalarından çok, vergi kaçırma çabalarına katkıda bulunmaktadır. Hatta bireysel vergi yükümlülüğünü bir tür kutsal görev olarak algılayan gruplar dahi, ekonomik ve toplumsal geçerliliğini çoktan yitirmiş kurallara göre yükümlülüklerini yerine getirirken, aslında toplum aleyhine, fakat kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda bir davranış sergilemektedirler (8).

Bir ülkede vergi zihniyetinin gelişmesi vergi kaybını azaltabilmekle beraber, sıfıra indirememektedir. Bu noktada, vergi kaçagını önleme önlemleri devreye girmektedir. Vergi kaçagını önleme önlemleri açısından da iktisat teorisi ile vergi psikolojisi farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. İktisat teorisinin yaklaşımı, ağır yaptırımlarla vergi kaçırmanın maliyetini yükseltmek olduğu halde, vergi psikolojisi, alan araştırmaları ile yü-

Bireylerin vergi bilincini geliştirmede, sloganlar ne yazık ki yeterli olmuyor.

1970, 25, 2, 300-6; Burkhard Strümpel, "The contribution of survey research to public finance", Quantitative Methods in Public Finance (ed. A.T. Peacock), Preager, New York, 1969. • (4) L. Eisenstein, The Ideologies of Taxation, Ronald Press, New York, 1961. • (5) K. Keene, "What do we know about the public's attitude on progressivity?" National Tax Journal, 1983, 371-6. A. Lewis, "Perceptions of tax rates", British Tax Review, 1978, 6, 358-66. • (6) Geoffrey Brennan-James M. Buchanan, The Power to Tax, Cambridge University Press, Cambridge, 1980, 235-52. • (7) Alan Lewis, The

kümlü davranış ve tepkilerini saptamak ve ona göre düzenlemelere gitmeyi yeğlemektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar, cezalardan çok, yakalanma olasılığı, ceza tehdidinden çok, sosyal baskıların (9) önemini ortaya koymaktadır.

Vergi psikolojisi alanındaki çalışmalar, verginin karşılıksız bir ödeme olarak algılanmasından ve vergi ödememenin kamu hizmetlerinden dışlanmaya neden olmasından dolayı, bireylerin vergi kaçırma eğiliminin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Verginin bu tipik özellikleri, onunla ilgili ideolojilerin geliştirilmesini engellemektedir. Ekonomik çıkarları doğrudan ve anında karşılık sağlamadan etkileyen vergi, daha çok bireysel veya gruplar içindeki davranışlar olarak ele alınmaktadır. Çok karmaşık tarihsel ve sosyo-ekonomik verilerin etkisi ile oluşan vergi zihniyeti ise geliştirilmesi fevkalade zor, fakat tahribi ise, o denli kolay bir olgudur.

Vergi zihniyetinin ve zayıf da olsa, vergi ideolojisinin belkemiğini "adalet" kavramının oluşturduğunu yapılan araştırmalar göstermektedir. Bireyin vergi yükünü, kendi ödeme gücüne, diğer yükümlülerin vergi yüküne ve kamu hizmetlerinden sağlanan yararlar göre yüksek algılaması, bireyi, vergi zihniyeti içindeki adalet kavramının yıpratılmasına yönelik davranışa itmektedir. Zira, "adaletsiz vergi yapısı" zıhdına bürünerek vergiden kaçmak, bireye, adaletin sağlanması yolu uzun-dönemde oluşturulacak belirsiz yarardan çok daha yüksek yarar sağlamaktadır. Vergi adaletsizliğinden yarar sağlayanlar, doğal olarak, bu durumun sürmesini arzulayacakları gibi, adaletsizlikten zarar görenler, de bunu bir gerekçe olarak ileri sürerek, ileride kendilerinin de yararlanacağı ümit ve dileği ile, tercihlerini birinci grubun yanında belirlemektedirler. Bu nedenle, ortalama seçmenin tercihi, açıkça ifade edilmemekle beraber, adaletin sağlanması yönünde gelişmemektedir.

Etkin vergileme yönünde yaygın ideoloji geliştirmek ne kadar olanaksızsa, vergi kayıp ve kaçığı oluşturacak sistemlere ilişkin ideolojiler yaymak ve böylece

vergi ile doğrudan ilişkisi olmayan grupların da politik desteğini sağlamak o kadar kolaydır. Vergi ayrıcalıklarına "teşvik önlemi" maskesi takarak, vergi aflarına "eski pürüzleri temizleme" gibi sözde bir amaç yapılaştırarak, hepsinin de üstünde, devletin savurgan olduğu ve kaynakları israf ettiği imajını topluma bombardıman ederek, vergi aleyhinde güçlü bir kamuoyu yaratılabilmektedir.

Bu tartışmalar bizi, olabilecek düzeyde etkin vergileme için, en yüksek düzeyde sosyal baskı ve denetimi kurabilecek bir yapının gerekliliğine götürmektedir. Böyle bir yapı ise, temelde "adalet" kavramı olmak üzere, hiçbir kavramın bahane olarak kullanılmayacağı kapalı bir sistemle olası görülmektedir. Ancak teknik ve belki çok gerekli olanlar dışında tüm ayrıcalıklardan arınmış, yaygın bir vergi sistemi ve bu sistemi etkin olarak uygulayan bir vergi idaresi, tüm bahane kapılarını kapayarak ve etkili sosyal baskı oluşturarak, böyle bir amacı gerçekleştirebilir. Zira, diğer ekonomik konuların aksine, vergi konusunda "adalet" ile "etkinlik" ilkeleri çatışmaz, fakat birbirini tamamlar. Gerek sistem, gerek idarede vergi adaletinin bozulduğu her koşulda, vergi kaybı da denetlenemez boyutlara ulaşır.

Vergi, anında karşılığı olmayan bir ödenti olarak sempatik görülmesi dahi, sistemin işleyişi için gerekli bir araçtır. Bu yönü ile vergi, toplumda yerleştirilmesi gereken bir olgudur. **Bu nedenle, tüm çabaların vergi zihniyetini geliştirme yönünde olması gerekir. Vergi zihniyetinin oluşturulmasında vergi sistemi kadar, vergi idaresinin de rolü vardır.** Toplum, vergilerin amacı, kamu harcamaları ile vergiler arasındaki ilişki ve kamu harcamalarının işlevi hakkında bilgi sahibi oldukça, vergi ile ilgili algılamaları farklı olmaya başlar. Yaygın propaganda ve eğitici faaliyetler bu yönde olumlu katkılar yapabilir. Böylece vergi kaybı önlenerek, fiili vergi geliri artırılmış olacağı gibi, vergi adaletine de katkıda bulunulmuş olur.

İzzettin Önder

I.Ü. İktisat Fakültesi ve Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesidir.

Mali mühendis.

Finansman yönetiminde,
atılacak her adımı sonuçlarıyla birlikte önceden
kestirmek, akılcı ve ölçülü hareket etmek, asla kumar
oynamamak gerekir. Tekfenbank, şirketinizin mali
mühendisi olmaya hazır. Tekfenbank'ın mali
mühendisleri, şirketinizin durumuna ve mali ortama göre
modeller geliştiriyor, ihtiyaç duyduğunuz alanlarda
danışmanlık hizmetlerinde bulunuyor.

Leasing'deki mali mühendisiniz de Tekfenbank.

Tekfenbank'ın mali mühendisleri,
leasing'te verilebilecek en iyi hizmeti veriyor.
Şirketinizin leasing ihtiyaçlarına göre en uygun modeli
geliştiriyor. Hazır çözümler sunmak yerine şirketinizin
koşullarına uygun çözümler üretiyor.

TEKFENBANK

V E R G İ V E R İ L M E Z

alınır

Ömer Faruk Batırel

Kısır döngülerin içinden çıkmak oldukça zordur. Girilmeye görülsün. Patalojide bir hastalığın başka bir hastalığa yol açması, onun da sebep olan hastalığı daha da kötüleştirilmesi gibi, vergide kaçak sonucu taban erozyonu arttıkça vergi yükü daha eşitsiz dağılmakta ve alınmaya çalışılmaktadır. Kötü dağılım ve vergi alma hastalığı bu sefer vergi kaçağı hastalığını daha da vahim hale getirmektedir. Demek ki hastalığı başka bir hastalığa yol açmadan önlemek gerekir.

Vergi tabanını iki olay aşındırır. Devlet belli kişileri ve konuları vergiden ayırık tutmaktadır. Halbuki bütün bireyler vergi konusunda da kanun önünde eşit olmalıdır. Kanuna uygun ya da değil, bireyler vergiden kaçabilirler. Vergiyi belli düzeyde vermeleri gerektiği halde vermemektedirler. Böylece Fransız İhtilali'nden bu yana geçerli olan iki ilke de ihlal edilmektedir. Hem vergi ödeme gücü olanlardan bazıları vergiyi vermemiş olmaktadır. Daha da kötüsü aynı ödeme gücüne sahip olan bazılarından daha fazla alınmaktadır. Hele arada bir vergiden kaçanlar yakalandığında ya da yakalanmadan "gıyaben" affedildiklerinde "sen de kaçır" dürtüsü şiddetlenmektedir.

Ülkemizde vergi erozyonunun göstergelerini fazlaca aramaya gerek yoktur. Gelir vergisinde 40'a yakın kurumlar vergisinde 50 kalemi aşkın istisna ve muaflık vardır. Halbuki çeşitli çalışmalarla ispatlanmıştır ki, vergiyle ne gelir bölüşümü adaletsizlikleri giderilebilir, ne de bireyler özendirilebilir. Vergiye "gölge etme başka ihsan istemem" denmelidir. Hiç olmazsa Status Quo'yu bozmamalı, verginin kendisi adil alınmalı, adil

uygulanmalıdır. O zaman Ortaçağ'daki asillerin gerisinde hayatını, ruhbanların duasını, halkın ise parasını vermesi düşüncesinden sıyrılmak herhalde çağdaş olacaktır.

Ayrımcı bir gelir ve kurum kazancı vergilemesi ile olmayan bir servet vergilemesine tuz biber eken; tahrik edilen ve bir anlamda göz yumulan kaçaklardır. Seçkin vergi denetim elemanlarımızın tesbit ettikleri matrah farklarından, ne kadar kaçırıldığı (belki verilenin iki katı) tahmin edilebilir. Ne var ki bu kendini vergi kapsamı dışında bırakıp, iktisaden vermesi gereken miktardan, kaçağın kanunisi olan ne kadarından kaçınıldığı bilgisini vermez. O zaman daha çarpıcı örnekler vermek gerekir.

Türkiye'de 1990 nüfus sayımına göre 57 milyon kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun %60'ı (33 milyon) 15-64 yaş arasındaki aktif gelir elde edebilecek nüfustur. Bu nüfusun tamamının mükellef olması beklenemez. Öğrencisi, işsizi ve emeklisi vardır. Şimdi, demokrat ve uygar bir katılımın temelini oluşturan mükellef sayısına bakalım. 1990 yılında yaklaşık 1.5 milyon kişi gelir vergisi beyannamesi vermiştir. 1 milyon da götürü mükellef bulunmaktadır. 5 milyon bordrolu ücretli bir yana bırakılırsa sonuç şudur. **Aktif nüfusun sadece %5'i, toplam nüfusun %2.5'i beyanname vermektedir.** 243 milyon nüfusla ABD'de gelir vergisi beyanname sayısı 100 milyona yaklaşmaktadır. Kıscası nüfusun %40'ı beyanname vermektedir.

Bir gösterge daha kullanalım: Gelir vergisi, gelir üzerinden ödenir. Türkiye'nin 1990 yılı milli geliri 260

trilyondur. Gelirler Genel Müdürlüğü verilerine göre 1990 yılı brüt gelir vergisi tahakkuku, 23.7 trilyondur. Vergi tahakkukunun vergisi verilen gelirin üçte biri (ortalama vergi oranı %33) kabul edilirse vergisi verilen gelir 70 trilyon civarında olmaktadır. **Kısacası, 1990'da 260 trilyon gelir kazanılmış, bunun yaklaşık 1/4'ü beyan edilmiştir. Beyan edilmeyen, istisna edilen, kaçınılan ve kaçan vergi miktarı, verilenin üç katıdır.**

Özetle, ayırık tutularak, kaçınılarak, kaçarak nüfusun %2.5'i mükellef olmakta ve kazandıkları gelirin dörtte biri üzerinden vergi vermektedir. Acaba harcama cephesinde durum nasıldır? Bunun için Katma Değer Vergisi'ne (KDV) bakalım.

KDV, Türkiye'de tam tüketim tipi olmamakla birlikte, toplam matrahının, toplam tüketim olduğunu düşünelim. 1990 yılında Türk insanı 225.9 trilyonluk tüketim yapmıştır. Alman KDV toplamı ise ek vergi ile birlikte 12.7 trilyondur. Normal oran ile alındığını düşünürsek 225.9 trilyonluk tüketimden %12'den (1) 27 trilyon vergi alınmalıydı. Sonuç, ayrıklar, kaçaklar, verilmesi gerekenin yarısından azı ödenmektedir. Görüldüğü gibi "harcama cephesinde de yeni (değişik) bir şey yoktur".

Gelir vergisinin dörtte birinin, KDV'nin yarısının ödendiği bir yerde tabanın kaçaklarla ayrıklarla aşmıdığı, hatta tabir caizse kuşa çevrildiği bir vergi tabanından, hangi kesimlerden kaç post çıkarılmaktadır. İşin bu tarafı daha acıdır. Adalet açısından KDV'nin zararını telafi etme görevini üstlenen gelir vergisinin yük dağılımı oldukça adaletsiz bir manzara sergilemektedir.

Bir defa, verginin %83.7'si kesinti yoluyla alınmaktadır (1990). Beyan edilen, 100 lirada sadece 16.3 TL'dir. Milli gelirin %15'ini alan ücretliler toplam kesintinin %65.7'sini, bütün gelir vergisinin ise %55'ini ödemiştir. Toplam nüfusun yarısının çalıştığı, gayrisafi yurtiçi hasılanın 1990'da 17.4'ünü temin eden tarım, gelir vergisinin %5'ine katılmaktadır. Sektör payı %2.2 olan serbest meslek ve hizmetler sadece kesinti olarak (beyanda daha yükselmektedir) gelir vergisinin %3.3'ünü ödemektedir.

Ayrıklı, kaçınılmalı ve kaçaklı az vergi, ücretli ve serbest meslek erbabının sırtındadır. Hastalığın anası budur. Nitekim 1923'de %10, 1950'de %12.7 olan bildiğimiz vergi (gelir, servet harcaması) yükü 1990'da hâlâ %15.8'de gezmektedir. Yeni milli gelir serisi kullanıldığında bu oran 1990'da %11.6'ya düşmektedir. Toplam vergi yükü yüksek gibi görünmektedir (%27.4). Ancak merkezi örgüt yükü ile aradaki fark (27.4-15.8=11.6) başlıca fon (%4) ve para-fiskal gelirlerden (%5) doğmaktadır (2). Bu eklerin de hiç adil olmadığı açıktır.

Devletin az vergi hastalığı adaletsiz yük dağılımı hastalığı ile beraber birbirini beslemektedir. Kamu hizmet maliyeti-vergi açığı arttıkça, devlet gene vergi aldığı kesimlerin üzerine gitmekte, bu ise reel geliri düşen bu kesimden daha da gayri adil vergi alınmasına yol açmakta, gelir bölüşümü daha da regresif hale geldiğinden merkezi devlet vergi yükünden kaçılmaktadır. O zaman para toplamak -vergi yönetimi güçsüz bırakıldığı için yapılan- gelir vergisinde beyan usulünden vazgeçmek, adil olmayan karine usulüne ve götürülüşüne dönmek yoluyla olmaktadır.

Vergi yönetimi neden güçsüzdür. **2 lira harcıyıp 100 lira toplayan vergi yönetimi karşısında mükellef, idarenin 5 katı gider yaparak vergi ödemektedir.** Böylece 14 lira harcıyıp 100 lira toplanmaktadır. Vergi iadesini de bir vergi yönetim maliyeti olarak katarsak toplam vergileme maliyetleri vergi gelirlerinin yaklaşık 1/5'ine ulaşmaktadır (3). Bizzat vergi yönetimi yetkilileri şu itirafta bulunmaktadır: " ... **Türkiye'de bir türlü anlatılamayan ve anlaşılamayan bir gerçek var. Salt vergi yasaları çıkarmakla vergi toplanamaz. Vergiyi toplamaya olayın özünde sağlıklı örgütlenme, sonra da insan unsuru yatar. Bunlar betonarme bir inşaattaki demir ve çimento gibidir. Bu ikisini bir araya getirmeden binayı ayakta tutamazsınız...**" (Aynı eser, s.36)

Vergi yönetiminin temeli vergi daireleri ve vergi yönetim ve denetim elemanlarıdır. Maliye ve Gümrük Bakanlığı örgütlenmesi ve hiyerarşisi içinde Gelirler Genel Müdürlüğü'nün ana vergi toplama birimleri olan vergi

(1) Lüks sayılan %20'den vergilendiği unutulmamalıdır.

(2) Sosyal güvenlik kuruluşlarının prim, kesenek ve aidatlarıyla 1988'den bu yana 3417 sayılı kanuna göre alınan zorunlu tasarruf kesintisi ve katkıları.

(3) Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelir İdaresi'nin Yeniden Yapılanma Paneli, 1991 ss. 74-75.

daireleri üzerinde doğrudan hakimiyeti yoktur. Türkiye'de 1991 başındaki hesaplamalara göre 390'ı bağımsız 594'ü mal müdürlüğü şeklinde toplam 1000'e yakın vergi dairesi bulunmaktadır. 1990'da vergi gelirlerinin %38'ini toplayan, beyannameli gelir vergisi mükelleflerinin 1/3'ünün, kurumlar vergisi mükelleflerinin %60'ının bulunduğu İstanbul'da güçsüzlük daha çarpıcıdır. Bağımsız vergi dairesi sayısı sadece 44 olup, toplam vergi daireleri sayısının yalnızca % 11'idir. Bazı vergi dairelerinin (Kocasinan, Galata gibi) mükellef hacmi 50 bine ulaşmaktadır.

Optimum büyüklüğü aşmış vergi dairelerinin bilgi depolama, yoklama, dosya izleme, haciz işlemlerini nasıl izleyeceğini (zaten izleyemiyor) açıklayacak kişiyi göstermek güçtür. Özverili ama karşılığını normal devlet memuru gibi alan, vergi idaresini geliştirme fonundan sembolik yardımlarla desteklenen (!) vergi dairesi personelinin, kapasitesinin üstünde bir şeyler beklemeye de kimsenin hakkı yoktur (4).

Güçsüz vergi yönetimini ile herkesin gönlünden koptuğunca verdiği vergiyi tahsil eden gelir idaresiniz, eli kolu bağlı olarak görev yapmaktadır. O zaman çaresizlikten, haksız sayılabilecek hayat standardı esasına göre bir şeyler alalım felsefesi ile küçük tacir ve serbest meslek erbabına yüklenilmektedir. Herhalde bu şekilde alınacak verginin hesabı kolaylaşmaktadır. 1980'lerde arz yönlü iktisat görüşü ile tasarruf şevkini kıran üst marjinal gelir vergi oranları düşürülmüştür. Ancak üst dilimden vergi ödeyenler yok denecek seviyede olduğundan ve mükelleflerin %90'ı ilk iki dilimden (1991 için yıllık 24 milyon üzerinden) vergi verdiği için bu düşürmenin sonucu, düşük gelirli olanların yükünü artırmak şeklinde tecelli etmiştir.

Adaletsizlikten istihdam vergisi şekline dönen emek geliri yükünün ağırlığından artık bundan kaçınamayan, kaçak işçi çalıştıramayan işverenler de şikayet etmektedir. Hakkı gibi görünmektedirler. Ancak örgütlü emek piyasasında teşekkül eden ücret net ücrettir. **Haksızlık gibi görünen emek gelirinden alınan ağır vergi yükü, vergi dışı fon ve para-fiskal mükellefiyet yüzdesinin yüksekliğidir.** İşgücü maliyeti yükselmektedir. Ama ödenmediğine

göre sosyal güvenlik kesenekleri ve kesinti vergileri ile ilgili fevranlar pek de hakkı gibi değildir. Zaten de affedilmemektedir. O zaman afların hangi kesim için ve niye çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Hadi affedelim de biraz para toplayalım diyerek az ve adaletsiz verginin yük dağılımı, vergi ahlakı bozularak daha da adaletsiz hale getirilmektedir. Bu af unsurlarından da bellidir. Beyan yükseltilmesinde eski yıllarda belki de vergi kaçakçılığı yapılarak ne kadar az matrah beyan edilmişse (hatta zarar beyan edilmesi daha avantajlı olmuştur) o kadar fazla affedilmektedir.

Olay patajoliktir. Kısır döngünün tedavisi; vergi mevzuatı değiştirilmede, kullanılamayacak bilgileri vergi istihbarat merkezine yığarak zaten ağır vergi yükü olan mükelleflere kırtasiyecilik yükleyerek, haksız yaptırımları koruyarak, af yaparak, güçsüz vergi yönetimini güçlendirmeyerek, teşvikleri artırarak yapılamaz. Sosyal yapı ve sınırlamalar ancak bu kadar vergi almayla elvermektedir, gibi bir savunmaya geçilebilir. Bunun da çağdaş ve demokrat bir toplumda kamu vicdanında yankı bulacağı iddia edilemez. Az vergi hiç olmazsa adil alınmalı, adil uygulanmalıdır.

Vergi verilmez, alınır. Türkiye'de ABD'de olduğu gibi 71 yaşındaki otel sahibesini, 1989'dan beri süren yargılaması ve ödenmiş 25 milyon dolarlık kefaletle rağmen 4 yıl orada ölürüm dediği hapse gönderen vergi sisteminin işletilmesi gerektiği de pekala söylenebilir (Newsweek, 30 March, 1992 s. 19). Orası ABD, burası Türkiye'dir denilebilir. O zaman da devletin kamu hizmeti, sübvansiyon, teşvik bekleyene de "biz farklı devletiz" demesi gerekir. Bütün, parçalara ayrılmaz. Çağdaş mali sistem bölünmüşlük kabul etmez.

Hiç olmazsa şu kamu vicdanını yaralayan adaletsizliklere son verilerek az vergi toplanıp size de bu kadar hizmet denilse iyi olurdu. Bile bile kaçığa göz yumulmaz, devlet otoritesi zayıflatılmazdı. Hastalık, sebebi olan hastalığın şiddetini artırmazdı.

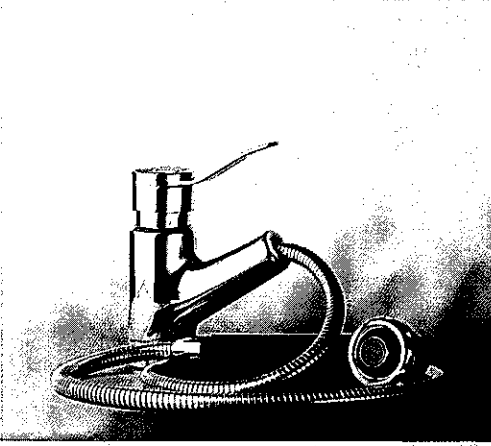
Prof. Ömer Faruk Batirel

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü öğretim üyesidir.

KAYNAKLAR: Sayısal veriler, Gelirler Genel Müdürlüğü ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yıllık Ekonomik Raporları ve Bütçe Gerekçeleri'nden derlenmiştir.

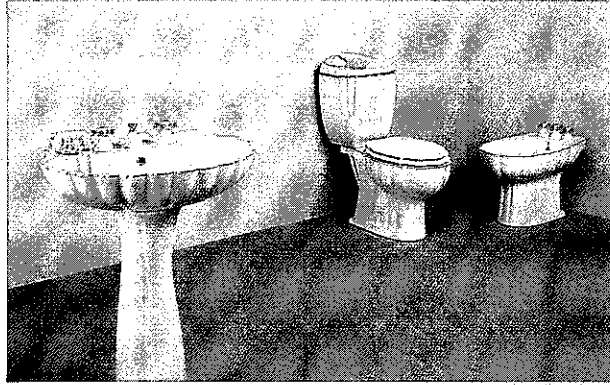
(4) Yeni çıkan 3787 sayılı yasa ile bu destek fazla çalışma ücreti namı ile en fazla 416.000-166.400 TL brüt arasında değişen katkılarla bir şeyler yapılmak istenmektedir. Doğaldır ki bu paralar Ankara'da mesai saati dışında tatil günleri daire dışında çalışarak alınabilecek paralardır. Tatil günlerinde daire içinde yapılan çalışmalarda bu tutarlar yarıya düşmekte, İstanbul ve diğer illerde daha azalarak gene mütevazı rakamlara inmektedir.

YAŞAMINIZA KONFORU GETİREN ÜRÜNLER

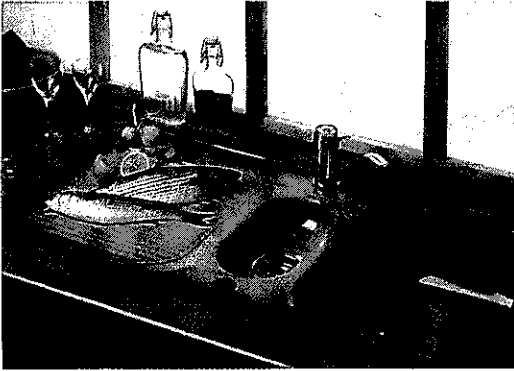
E.L.A.

"YILLARCA BERABER "

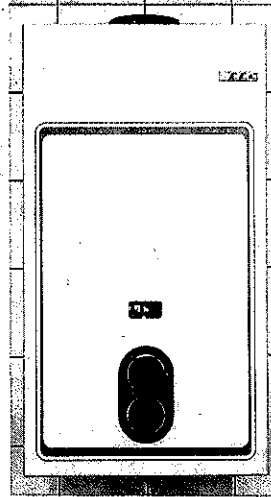
SEREL

"BANYONUZDAKİ GÜZEL "

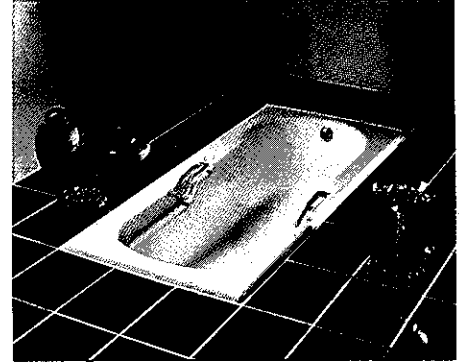
RIVIERA

"RENKLİ MUTFAK, ZEVLİ MUTFAK "

E.L.A.
ŞOFBEN

"MAVİ ALEV "

ODÖKSAN

"PİK DÖKÜM KÜVET "

ELMOR A.Ş. bir ELGİNKAN TOPLULUĞU KURULUŞUDUR.

Genel Dağıtım: **ELMOR**
TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.
İSTANBUL Tel: 251 70 06 (6 Hat)
TEŞHİR GALERİLERİ:
İSTANBUL Tel: 357 12 20
ANKARA Tel: 167 05 03
İZMİR Tel: 21 87 61
ANTALYA Tel: 12 27 15
SAMSUN Tel: 40 189

Yeni vergi değil, yenilenmiş idare

Bülent Soykan

Vergi kanunlarında istikrar programı çerçevesinde yapılmak istenen değişikliklere bakıldığında eğilim yönünden hemen göze çarpan iki özellik olduğunu görüyoruz:

Bunların birincisi, **Şirketler artık Kurumlar Vergisi istisnalarından kazançlarının ancak yarısı için yararlanabilecekler.** Yani bir şirket ne kadar teşvik edilmiş olursa olsun, kazançlarının yarısı, teşvik edilmeyen sektörlerdeki şirketler gibi vergilendirilecek. İkincisi, **ücretli eleman çalıştırmanın, yani "istihdam"ın maliyeti biraz ucuzlatılıyor.** Bu ucuzlatma, asgari ücretten çalıştırılanlarda bunun vergisi kadarken, konacak ölçülere göre, yüksek ücret gelirlerinde biraz daha fazla olabilecek. Tasarıda bunların yanı sıra, vakıf işletmelerinin vergi kapsamına alınması, kazancın vergilenmesindeki fon kesintilerinin hafif yükseltilerek tek kalem haline getirilmesi, tapu harçlarının enflasyona endekslenmesi ve sermaye piyasası düzenlemelerine uyum sağlayacak değişiklikler de var ama, bunlar bir "eğilim" olarak yorumlanacak türde yenilikler değiller.

Bizce yukarıdaki iki mali eğilimi iyi değerlendirmek ve izlemekte yarar var. Çünkü bunların sonuçları diğerlerine göre daha geniş ve derin olacağı benziyor.

Kurumlar vergisi istisnalarının seçimlerindeki isabet ve vergi adaleti yönünden taşıdığı haklılık her zaman tartışılabilir ama, şurası gerçek ki, vergi yoluyla sağlanan teşvikler özel sektörün ekonomik yönlendirilmesinde önemli bir faktör. 1963 yılı başında yatırım ind-

rimi ile başlayıp, şimdi tartıştığımız bu tasarıya kadar; yani otuz yıldır yapılan çeşitli düzenlemelerle; yatırımlar, ihracat, turizm, taşınacılık, özel okul, hastane işletmeciliği gibi işler oldukça destek gördüler.

Şimdi bu destek, sert bir tavırla yarı yarıya geri çekilmektedir. **Adı "asgari vergi" veya ne olursa olsun; bu tasarı ile, vergi yoluyla teşvik politikası önemli bir dönemece gelmektedir.** Üzerinden hiç stopaj yapılmayan birkaç tür de düşünüldüğünde, verginin tümü kadar teşvik gören ve genelde %10 vergilendirilmekle yetinilen kazançların bundan böyle en azından %23 vergilendirilmesi yönündeki yeni karar oldukça dikkat çekicidir.

Özellikle düşük vergilerin teşviki ile çalışmaya almış ve piyasa dengelerini buna göre kurmuş sektörler için bu tasarı, maliyet ve kârlılık hesaplarının yeniden gözden geçirilmesini gerektiren bir dönemin habercisidir. Örneğin ekonomik dengelerini %10 vergilendirmeye göre kurmuş geniş bir ihracatçı kesimi, birdenbire, %10'dan 23'e çıkan ve öncekinin iki katını aşan bir vergi yükü ile karşılaşacaktır (1).

Kurumlar vergisi oranı genelde sabit tutulurken, istisnalara bir hamlede getirilen %50'lik sınırlama, son yılların vergi politikası tercihleri arasında temel bir değişiklik olarak kabul edilmelidir. Eğer Hükümette, örneğin ihracatçılarımızın, teşvik olmasa da yeteri kadar ihracat yapabildiği ve kârlılıklarının böyle teşviklere ihtiyaç göstermediği; yatırımcılarımızın sadece ticari değerlendirmeleriyle yurdun en gerice yörelerine bile yatırım yapmayı kârlı bulduğu düzeylere gelmekte olduğumuz gibi yaygın bir kamu yoksa; şimdi yapılmakta olan değişikliğin nedeni, acaba bunların yerine başka bir teşviğin gelmekte olması mıdır, yoksa giderek büyüyen kamu açıklarının sebebi olarak, artık pek teşvike ihtiyacı da kalmamış sektörlerin vergi yoluyla bugüne kadar fazladan teşvik edildikleri mi farkedilmiştir? Bunu dışarıdan söylemek zordur. Ama görünen o ki, kamu finansmanında beliren bu yeni tercih, ekonomimizin bugüne kadar özellikle el üstünde tuttuğu bazı stratejik sektörleri herkesten daha fazla etkileyecektir. Bunu bir maliye politikası olarak gündeme getirenler, alınan kararlardan

(1) Bunun anlamı, %10 kârlılıkla çalışan sektörlerde her 100 liralık "hasılatın" 1 lirası vergi iken, şimdi 2,3 liranın vergi olması ya da hasılatın gelen paranın %1,3 azalmasıdır. Brüt kârlılığı %20'ye yükselttiğinizde bu vergi yükü, her yüz liralık satışta 2 liradan 4,6 liraya; satış hasılatından gelen paradaki eksilme ise %2,6'ya çıkmaktadır.

etkilenenlere herhalde oldukça somut gerekçeler sunacaklardır. Çünkü mevcut vergi istisnalarını hesaba katarak pazara çıkanlar, bağlantı yapanlar, yabancıları ortaklığa çağırarak ve yatırımlarını planlayanlar, hesaplarını oldukça etkileyecek bu sürpriz değişikliklerin nedenini mutlaka öğrenmek ve tartışmak isteyeceklerdir.

İkinci politika değişikliği, hükümet partilerinin seçimler sırasında da söylediği gibi, asgari ücret gelirlerinin vergi dışı bırakılmasına imkan sağlayan hükümlerin getirilmesidir. Tasarlanan değişiklikte göze çarpan özellik, ücretlerde sadece asgari ücretin değil, bütün ücret gelirlerinde bu kadarlık bir kısmın vergi dışı bırakılmasına imkan sağlanmasıdır. Burada, asgari ücretin değil de asgari ücret kadarlık bir kısmın vergi dışına çıkarılabileceğinin altını çizmek gerekir. Farkedileceği üzere bu, ilkinden daha geniş bir indirimdir. Çünkü, asgari ücreti vergi dışı bırakmak sadece asgari ücretle çalışanları vergi dışına çıkarırken, **özel indirim hadleri asgari ücret düzeyine yükseltildiğinde vergi oranları yüksek olduğu için üst düzey ücret gelirlerine sağlanan vergi indirimi, diğerlerine göre daha fazla olur.** (2) Böylece, belki iç dengeler biraz bozulacaktır ama, değişikliğin bu yönde yapılmasıyla, ücretler genelde daha düşük oranda vergilendirilecektir.

Tasariya göre, ücret gelirlerinin düşük oranda vergilendirilmesi, çeşitli gelişmişlik düzeyindeki yerlerde farklı oranlarda olabilecek, hatta kalkınmada öncelikli yörelerde asgari ücretten çalıştırılanların ücretlerine değişik özel indirim oranları uygulanarak buradaki istihdamın vergi yükü, bölgesel farklılaştırma ile ayrıca daha da aşağıya, anlaşılan odur ki, sıfıra kadar indirilebilecektir. Bu değişiklik, "kurumların asgari vergisi" gibi, vergi teşviklerinin birdenbire azaltılması kadar ani etkili olmamakla birlikte, vergi yükü dağılımında, bizim de yıllardır yapılmasını savunduğumuz büyük bir yapısal değişikliğin ilk adımlarını oluşturmakta, kurumların "istihdamın vergisi"ni hafifletmektedir.

İstihdam vergisi hafifleyince ne olur? Ücret üzerinden alınan vergiler, eleman çalıştırmayı, yani istihdamı pahalılaştıran vergilerdir. Vergiyi kimin ödediğini bırakın bir yana, ücretliye ödenen net ücret ile onu is-

tihtam etmekten dolayı devlete ödenen verginin toplamı, ki buna tüm sigorta primlerini de dahil edebilirsiniz, bir işletmenin değişken maliyetlerini oluştururlar. Fabrikanızı kapalı tutarsanız, işletme atıl durursa hiç bir değişken maliyetiniz olmaz; işletmeye geçerseniz, her birim malda marjinal maliyet ile marjinal hasılat arasındaki fark kadar kazancınız olur. İşte içinde ücretlerden alınan verginin de bulunduğu istihdam maliyeti bu safhada, yani yeni yatırıma girmekle girmemek, kapasiteyi artırmakla artırmamak, üretmekle üretmemek arasındaki tercihte önemli bir faktördür. Bu noktada ücretin vergisini artırırsanız maliyetleri devlet eliyle yükseltirsiniz ve istihdam daralır, üretim azalır; eğer azaltırsanız, maliyetleri düşürürsünüz, istihdam ve üretim artar.

Vergi politikasının başarısı, kanunları yaparken işte bu dengelerin sağlıklı kurulmasına bağlıdır. Kamu giderlerinin karşılanabilmesi için gereken vergi, genelde bu ekonomiden ve bu ülke halkından toplanacaktır. Ama ne kadarını kimden, ne kadarını ne yapandan ve hangi aşamada almak gerektiğini iyi belirlemek gerekir. Kolay vergi almak uğruna, siz yükü istihdam edenin üzerine yıkarsanız, yoğun biçimde emek kullanan ve kârlılıktaki marjinal durumda olan sektörleri çalışamaz duruma sokarsınız. Aslında şu anda çok küçük kârlılıklarla uluslararası piyasalarda bayrak dalgalandıran ve pazar kavgası veren ihracatçılarımız da, Anadolu'daki gerice yörelerde sanayi kurmaya çalışan yatırımcılarımız da hep bu hassas dengeler üzerindedirler. Bu nedenle ücretin, özellikle sanayi kesimi gibi büyük ölçüde eleman çalıştırılan sektörleri ile yatırım halindeki bütün kuruluşlarda giderek daha da düşük vergilendirilmesinde ekonomi politikalarımızın başarısı yönünden isabet vardır.

Vakıf işletmelerinin muafiyetten çıkarılıp kendilerine vergi istisnası uygulanması, onları da birdenbire %23 vergi yükünün altına sokuyor. Bu oran halen uygulanan Kurumlar Vergisi oranının yarısı. Aslında üzerindeki fonlarla birlikte şimdi %24.61 olan vergi yükünü de tasarı yasallaştığında %25.3 kabul etmek gerekecek (3). Vakıflar kamu hizmeti gören kuruluşlara, bu hizmetleri görebilmede fon sağlayan araçlar-

(2) Yani böyle bir değişiklikle, %25 vergi ödenen ücretlerde 200 bin lira kazandırılıyorsa, %50 vergi ödenen yüksek ücretlerde 400 bin lira kazandırılır.

dır. Vakıfların bu nitelikleri kısa sürede değişmediğine göre, şimdi daha çok vergilendirilmek istenmelerinin teorik bir nedeni de olmamalı. Ne kadar kamu hizmeti gördükleri konusu her birinin vergi muafiyetinin tanınması sırasında Bakanlar Kurulu tarafından karara bağlandığına göre, şimdi yapılmak istenen değişikliğin teorik değil "pratik" bazı nedenlerden kaynaklandığını kabul etmek gerekiyor.

Tapu harçlarının yeniden değerlendirme katsayısı üzerinden enflasyona endekslenmesi, yavaş yavaş emlak vergileri ile bazı maktu vergilerin de endekslenmesi yönünden yeni bir adım. Bu olayda tercihi belirleyen iki faktör olduğu düşünülebilir: Birincisi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndaki vergi toplama ihtiyacının enflasyon mücadelesine katılamayacak kadar yüksek olması; ikincisi ise **enflasyonun artık bir olgu olarak kabul edilmesi ve müesseseleşmesi yolunda resmi bir adımın daha atılıyor olması.**

Kamu gelirleri ile giderleri arasındaki büyük dengelessizlik hükümet için önemli sıkıntılar yaratmaktadır. Böyle sıkıntılı bir ortamda, bütçe açığından endişe duyanların, açığın ancak daha çok vergi toplanarak kapatılabileceğini düşünmesi ve bu nedenle de Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndan bu yönde yeni gayretler beklemesi doğaldır. Aslında farklı değerlendirmelerimiz olmasına rağmen pratikte bu ortam, vergicilik adına bazı değişiklikler yapılması için son derecede uygundur. Eğer "doğru" bir şeyler yapılacaksa zamanlama için böyle fırsat bulunamaz.

Her şeyden önce bir idari refom yapılmalı ve taşradaki vergi dairesinden, Bakanlığın merkez teşkilatına kadar bütün kadroların hiyerarşik yapısı elden geçirilmelidir. **Rakamlar göstermektedir ki, artık sadece vergi kanunlarını değiştirerek vergiyi artırma imkanlarının sınırına gelinmiştir.** Vergi gelirinin biraz daha artırılabilmesinin yolu, bu konuda yazılmış ve Maliye Bakanlığı arşivlerinde bulunan çeşitli raporlarda yer aldığı gibi (örneğin White Raporu) gelirleri toplayan idarenin yeniden düzenlenmesinden geçmektedir. İyi bir organizasyon ve uzman kadrolar ile uygulanacak aynı kanunlar, kuşkusuz şimdikinden daha da iyi sonuçları daha ko-

laylıkla almaya yetecektir.

Yeni vergi kanunları çıkarmadan yapılabilecek olan ikinci iş, çıkarılmış kanunların uygulamasını daha iyi denetleyecek sistemi işletmektir. 3568 Sayılı Yasa ile kurulan yeminli mali müşavirlik mesleği, şimdi daraltılmak istenen vergi teşvik uygulamalarını henüz bu yıl denetlemeye başlamıştır. Kurumlar vergisinde yer alan istisna ve indirimler, bu yıl ilk defa yeminli mali müşavirlerce denetlenmeye başlanmış ve şimdi daraltılmak istenen vergi istisna ve indirimleri uygulaması, maksadına uygunluğu açısından etkili bir denetim sağlayacak düzene kavuşturulmuş iken, yarı yarıya azaltılmıştır. Genel vergi denetimi ve yönetiminin geliştirilmesi yerine, daha çok vergi sağlayacağı umuduyla işe teşvikleri bir kaleme yarıya indirmekle başlamak, bizce yanlıştır. Sorunun çözümü vergilerin artırılmasında değil, giderlerin denetimindedir. Eğer fırsat var da mutlaka vergi gelirini artıracak düzenlemeler yapılacaksa, bu işe, şimdi en iyi denetlenen vergi kuralları olan istisna uygulamalarından değil, genel olarak çok sınırlı denetlenebilen diğer uygulamalar ve özellikle genel uygulamayı yürüten mahalli vergi idarelerinden başlamakta yarar vardır. Bunun için gereken uzman kadroların bir kısmı aynı çatının, şimdi bir kısmı ise 3568 sayılı kanunla kurulmuş yeminli mali müşavirlik mesleği çatısının altındadır.

Bütçe açıkları her zaman gelir noksanından kaynaklanmazlar. Bütçe açıklarının nedeni, gelirlerinin azlığı değil, gelirleri ile giderlerinin arasındaki farktır. Bazı kamu bankaları da dahil olmak üzere devlet elindeki işletmelerin başarısız yönetim ve suistimalden dolayı bütçeye olan yükleri önlenemiyor ise, içinde bu tür kalemlerin de olduğu kamu giderleri ile vergi gelirlerini karşılaştırıp, madem açık var, o zaman biraz daha vergi demenin mantığı yoktur. Doğru çözüm, bu açıkların tartışıldığı her bütçe döneminden sonra vergiyi bir kez daha gündeme getirmek, ekonomiyi biraz daha zorlamak değildir.

Bülent Soykan

*İstanbul'da Yeminli Mali Müşavirlik yapmaktadır.
Bilanço Dergisinin Genel Yayın Müdürüdür.*

(3) Çünkü kazancı vergileyen, gelir ve kurumlar vergileriyle birlikte ve verginin %5, %1 ve %1'i oranında alınan üç ayrı fon, şimdiki toplamı verginin %7'si iken, hesaplama kolaylığı için olsa gerek (!) tek kaleme toplanıyor ve düz %10 yapılıyor.

İşte Bilanço!.. İşte Halkın Gücü!

Halkbank'ın 1991 Yılı Bilançosu, büyüyen rakamları, artan oranları, yükselen grafikleri sergiliyor. Halkımıza, onlar için yarattığımız kaynakların, daha da büyüdüğünü müjdeliyor!.. Mutluluğumuz sonsuz!

Büyük düşünenler, hangi bilançoyla büyüyeceklerini bilirler!

	1990 (TL)	1991 (TL)	Artış (%)
Mevduat	5.0 Trilyon	9.3 Trilyon	86
Krediler	3.9 Trilyon	6.2 Trilyon	59
Menkul Değerler	905 Milyar	2.1 Trilyon	132
Fonlar	906 Milyar	1.8 Trilyon	98
Özkaynaklar	547 Milyar	975 Milyar	78
Toplam Aktifler	7.6 Trilyon	13.7 Trilyon	80
Kâr (Net)	42.4 Milyar	151.4 Milyar	257

DRT Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş. Raporu'ndan alınmıştır.

DRT Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.

Artış Sokağı 9/1-3,
06700 Gaziosmanpaşa
ANKARA

Tel: (06) 437 43 15 - 4374316
Telex: (06) 431465 pakt-t
Faks: (06) 436 88 54

TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.
YÖNETİM KURULU BAŞKANLIĞINA

ANKARA

BAĞIMSIZ DENETÇİLER GÖRÜŞÜ

1. TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.'nin 31 Aralık 1991 tarihli bilançosu ve aynı tarihte sona eren yıl sonu faaliyetlerine ilişkin gelir tablosu, özkaynaklar değişim tablosu ve fon kaynakları ve kullanımları tablosu tarafımızdan incelenmiştir. İncelememiz genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun olarak yapılmış ve buna bağlı olarak soruların gerektirdiği muhasebe kayıtlarının doğruluğunun tesbitine yönelik test ve diğer denetim prosedürleri uygulanmıştır.

2. 29 numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı, yüksek enflasyonlu ekonomilerin para birimi ile hazırlanan mali tablolarında, cari ve daha önceki dönemlere itabet eden bakiyelerin cari yılın bilanço tarihindeki ölçüm birimi kullanılarak gösterilmesini öngörmektedir. Türkiye'deki mîrî mevzuata uygun olarak ve diğer bankalarda olduğu gibi, bu standart ekli mali tablolarında banka tarafınca uygulanmamıştır.

3. Kanaatimize göre; 2'inci paragrafıta belirtilen hususun yaratabileceği etkiler dışında 31 Aralık 1991 tarihi itibarıyla düzenlenen mali tablolar TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.'nin mali durumu ile bu tarihte sona eren hesap dönemine ait gerçek faaliyet sonucunu Uluslararası Muhasebe Standartları'na uygun olarak doğru ve makul bir şekilde yansıtmaktadır.

DRT Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.

DRT YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK A.Ş.

Member Firm of DRT INTERNATIONAL, DELOITTE ROSS TOHMATSU

Ankara, 2 Nisan 1992

İstanbul: Kocatepe Sokak 18, 80620-1 Katmer Tel: (312) 274 20 12 43 faks: (312) 266 45 73
Genel Hizmet Binası 2, Sıracı Apt. Daire 6, 35210 Alanya Tel: (0312) 21 48 21

Member
DRT International Deloitte Ross Tohmatsu

HALKBANK
TÜRKİYE HALK BANKASI

Çalışana, üretene kaynak.

SOSYAL GÜVENLİKTE

TEK
ÇATI
NE
ZAMAN?**Kemal Kılıçdaroğlu**

Bugün dünyada, sosyal güvenlik harcamaları iki ayrı kaynaktan karşılanmaktadır. Bunlardan birincisi sigorta kapsamındaki kişilerin ödedikleri primler, ikincisi de devletin çeşitli katkılarıdır. Uygulamada bu iki ayrı kaynak genellikle birlikte kullanılmakta, birimin diğerine tercih edilmesi, ilgili ülkenin sosyal güvenlik politikasına bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle söz konusu iki ayrı kaynağın birlikte kullanılmakla beraber, ağırlıkları ülkelere göre çok değişik olabilmektedir. Örneğin OECD üyesi ülkelerden Yeni Zelanda'da, sosyal güvenlik kapsamındaki bütün sigorta kollarının finansmanı devlet tarafından karşılanmakta, işçi ve işverenden hiçbir şekilde prim alınmamaktadır. Ülkede yerleşik olarak yaşayan herkes tüm sigorta

kollarından yararlanabilmektedir. Öte yandan yine bir OECD üyesi olan Fransa'da ise devlet sosyal güvenliğin finansmanına ancak zorunlu oldukça katılmakta, sosyal güvenlik, sigortalıların ödediği primlerle finanse edilmektedir. Bu ülkede, ancak çalışanlar sosyal güvenlik kapsamında bulunmaktadır.

SOSYAL GÜVENLİĞİN ÖZÜ

Gelişmiş ülkeler sosyal güvenlik olayının özünde, finansman sorununun yattığını, hiçbir zaman gözardı etmemişler, politikalarını da, gelişmişlik düzeyi ve demografik yapı başta olmak üzere pek çok veriyi bir arada düşünerek belirlemişlerdir.

Sosyal güvenliğin finansmanına devletin de katkıda bulunması gerektiğini savunanlar, ekonomik olarak güçsüz olanların korunmaları gerektiğini, devletin, üst gelir gruplarından vergi olarak topladığı gelirlerin bir bölümünü, sosyal güvenliğe ayırmakla gelir dağılımında iyileşme olacağını ve bu katkının sosyal refahı artırıcı bir nitelik kazanacağını ileri sürmektedirler.

SOSYAL GÜVENLİĞİN BOYUTU

Türkiye'deki sosyal güvenliğin yapısına bakıldığında, ağırlığın üç büyük kurumda olduğu görülmektedir. Gerçekten Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur, Türkiye nüfusunun yaklaşık %60'lık bir bölümünü sosyal güvenlik şemsiyesi altına almıştır.

Türkiye'deki devletin işveren olarak prim ödemesi dışında, sosyal güvenliğin finansmanına doğrudan bir katkısı söz konusu değildir. Türkiye'de sosyal güvenliğin finansmanı ilke olarak, işçi ve işverenlerin ödediği primlerle sağlanmaktadır. Bu ilke Bağ-Kur için de geçerlidir. Bağ-Kur sigortalıları, hem işçi hem de işveren konumunda oldukları için her iki primi de kendileri ödemektedirler.

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin bugün için bir finansman darboğazı yaşadığı ve ciddi sorunlarının bulunduğu bir gerçektir. Bazı kesimler, sorunların çözümü ve yaşanan finansal darboğazın aşılması için, devletin, sosyal olması ilkesinden hareketle, sosyal güvenlik sistemine doğrudan yardım yapması gerektiğini ileri sürmektedirler. **Devletin "sosyal" olması gerektiği doğrudur. Ancak bize göre, "sosyal yardım" ile "sosyal sigorta" kavramının birbirine karıştırılmaması gerekmektedir.** Sosyal yardım devletin karşılık beklemeden, sosyal olması gereği yaptığı yardımdır. Oysa sosyal sigorta, "nimet-külfet" dengesine dayanır. Sigortalı aktüaryal hesaplara göre belirlenen primlerini ödemek suretiyle,

gelecek belirsizliğini en aza indirir. Bu nedenle devletin, sosyal sigorta mantığına göre işlemesi gereken üç büyük sosyal güvenlik kuruluşuna sürekli katkıda bulunması, bu kuruluşların doğal dengelerini bozar, sosyal güvenlik kuruluşlarını hantallaştırır, aktivitelerini yokeder.

Bize göre Genel Bütçe'den devlet katkısının öngörülmesi, ülkenin sosyal güvenlik sisteminden, sosyo-ekonomik yapısına kadar birçok alanda olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Çünkü;

- Bugün Türkiye'de sosyal güvenlik kapsamında emekli, maluliyet, dul ve yetim aylığı alan kişilerin marjinal tüketim eğilimi 1'e yakındır. Bunun anlamı, düşük aylık alan bu kişilerin, aldıkları aylıkların tümünü ay içinde tüketmeleri demektir. Devletin yapacağı katkılarla finanse edilecek bir maaş artışı tüketime yöneleceğinden, enflasyonist eğilim sorunu ortaya çıkacak, yatırıma gitmesi gereken fonlar, sosyal güvenliğe aktararak, kişilerin elinde tüketime yönelecektir. Bunun sonucunda da bilinen klasik enflasyon kısır döngüsü yeniden işlemeye başlayacaktır.

Düşük aylık alan emeklilerin aylıklarında devletin finanse edeceği artışlar doğrudan tüketime yönelmektedir.

Ancak bu, emeklilerin aylıklarında artış yapılması demek değildir. Aksine toplumumuza yıllarca hizmet etmiş kişilerin, yaşlılıklarında insanca bir gelir düzeyi elde etmeleri onların en büyük hakkı-

dır. Demek istediğimiz, **aylıklardaki artışın sağlam bir kaynaktan finanse edilmesi zorunluluğudur. Bu sağlam kaynak da sigortalılardan toplanan primlerdir.** Bugünün prim ödeyen genç kuşağından toplanacak primler, emekli olmuş yaşlı kesimin aylıklarının ödenmesinde kullanılmalı ve böylece bir toplumsal dayanışma çerçevesinde işleyen nimet-külfet dengesine göre finansman yapısı oluşturulmalıdır. Böyle bir finansman yapısı ekonomide enflasyonist baskı yaratmayacaktır. Çünkü primler zaten tüketim eğilimi yüksek olan ücretliler ve işçilerden sağlanmaktadır. Ayrıca sistemdeki kaçakların da sosyal güvenlik kapsamına alınıp, prim tahsil edilmesiyle ekonomide anti-enflasyonist bir baskı oluşacaktır.

- Türkiye son derece genç bir nüfusa sahiptir. Bu nedenle, Avrupa Topluluğu'na dahil ülkelerin yaşadığı "yaşlı nüfusun sosyal güvenliğinin finansmanı" sorunundan oldukça uzaktır. Sosyal güvenlik kapsamında olması gerekirken, bu kapsamda şu veya bu nedenle olmayan kaçakların sisteme dahil edilmesiyle önemli miktarda prim tahsil edilebilecektir.

- Genel Bütçe'den devlet katkısı ancak bugünü kurtaracaktır. Devlet katkısıyla yaşamaya alışmış bir sosyal güvenlik sistemi, hantallaşacaktır. Sağlıklı çalışmayacaktır. Çünkü sürekli devlet katkısı, sağlıklı prim toplamaya yönelik mekanizmanın kurulması yolundaki çabaları gevşetecek, "nasılsa geliyor" mantığı, sosyal güvenlik sistemimizi içinden çıkılması güç duruma itecektir.

Özetle, sosyal güvenliğin Genel Bütçe'den finanse edilmesi, kıt olan kaynaklarımızın sorunsuzca harcanmasından başka bir işe yaramayacaktır. Oysa sosyal güvenliğin finansmanı için sağlıklı kaynak, öncelikle sigortalıların ödeyecekleri primler olmalıdır.

PRİMLER YETERLİ DEĞİLSE

Bugünkü yapılanma içinde gerek SSK ve gerek Bağ-Kur'un primlerini toplayamadıkları bilinen bir

gerçektir. Bu nedenle söz konusu kurumların bugün içine düştükleri durumdan kurtarılmaları için, prim gelirleri dışında ek gelir kaynaklarına gereksinim duydukları açıktır. Bu alanda OECD üyesi ülkelerdeki uygulamalar örnek alınabilir.

Örneğin Fransa ve Belçika'da otomobil sigorta ücretleri üzerinden ayrıca alınan bir bedel, gene Fransa'da ilaç ve kozmetik sanayi reklam bedelleri üzerinden ve içki-sigara satış bedelleri üzerinden ayrıca alınan bedeller sosyal güvenlik sisteminin finansmanında kullanılmaktadır. Benzeri uygulamaların Bağ-Kur ve SSK için de yapılması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Çünkü özellikle Bağ-Kur tükenme noktasındadır. Örneğin sadece Bağ-Kur'lu sigortalıların elektrik faturaları üzerinden ayrıca alınacak ek bir ücret, bu Kurum için bir ek finansman kaynağı olabilir. Böyle bir uygulama, ek bir vergi niteliği taşıdığından, sigortalının doğrudan Genel Bütçe'ye yük olması söz konusu değildir.

ÇAĞDAŞ SOSYAL GÜVENLİK İÇİN

Aslında sosyal güvenlik sistemimizin sağlıklı ve çağdaş bir yapıya kavuşması için iki politikanın izlenmesi gerekmektedir. Bu iki politika birbirinin alternatifi değil, bütünleyicisi niteliğindedir. Yaşanan sorunlara çözüm olarak izlenmesi gereken bu iki politika şöyle açıklanabilir.

Zenginler Kulübü olarak da bilinen OECD'ye dahil ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin işleyişine ve örgütlenme yapılarına bakıldığında, ülkeler arasında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu bir anlamda doğaldır da. Çünkü her ülkenin sosyo-ekonomik yapısı diğerinden farklıdır. Ancak OECD üyesi ülkelerin örgütlenme modelleri ve sosyal güvenlik sistemleri dikkate alındığında görülen odur ki, bu ülkelerin hemen hepsi akılcı, ulusal düzeyde belirlenmiş bir sosyal güvenlik politikasına göre sistemlerini örgütlenmişlerdir.

Anayasamızın 60. maddesi, herkesin sosyal güven-

lik hakkına sahip olduğunu, devletin bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alıp, teşkilatı kuracağını ifade etmektedir. Ancak **bugüne kadar 25 milyon insanın sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmaması, Türkiye'nin ulusal düzeyde aktılcı bir sosyal güvenlik politikasına sahip olmadığını göstermektedir.**

Öte yandan, SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve özel sandıklarının kapsamlarına aldıkları kişilere değişik haklar tanıdıkları ve farklı hizmetler sundukları da bir gerçektir. Bir başka anlatımla, SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur üyeleri farklı normlara tabi bulunmaktadır.

Örneğin, emeklilik aylığına hak kazanmak için, Sosyal Sigortalar Kurumu'nda 5 bin gün prim ödemek yeterli iken, Emekli Sandığı'nda 25 hizmet yılı aralıksız prim ödemek genel bir kuraldır. Bağ-Kur'da ise 15 tam yıl prim ödeyenlere kısmi aylık bağlanmaktadır. Ayrıca üç kuruluşun aynı hizmet yılı bağladığı aylıklar arasında da büyük oranda dengesizlikler olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu alanda çok değişik örnekler vermek olasıdır.

Bu durumun düzeltilmesi ise ancak 3 büyük sosyal güvenlik kurumunun tek çatı altında toplanması ile mümkün olabilecektir. Böylece haklara ve koşullara ilişkin normlarda bir standartlaşma sağlanması ve ulusal düzeyde sosyal güvenlik politikası oluşturulması yolunda en önemli adım atılmış olacaktır.

Türkiye'de ulusal düzeyde belirlenmiş bir sosyal güvenlik politikası oluşturmada, aynı ülkenin insanlarına çok farklı düzeylerde uygulamalar yapılacağı kaçınılmazdır. Bu farklı uygulamaları gidebilmek için, üç ayrı sosyal güvenlik kuruluşunun tek çatı altında toplanması bir zorunluluktur. Kuşkusuz bu uygulamanın doğal bir sonucu olarak sosyal güvenlikle ilgili bürokratik düzeydeki kararlar tek yerden çıkmış olacaktır. Böylece siyasi iktidara sunulacak önerilerin ve seçeneklerin sosyal güvenlik sistemine yapacağı etkiler (olumlu veya olun-

suz) ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış olacaktır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının kaynakları politik amaçlarla kullanılmamalıdır. Kuruluşların aktüaryal dengesini bozmaya yönelik günlük uygulamalar, ağır sonuçlarını kısa ve orta vadede mutlaka verecektir.

GELİRLER BAKANLIĞI ÇÖZÜM OLABİLİR Mİ?

Türkiye'de sosyal güvenlik kuruluşlarının örgütlenme yapılarında görülen en büyük sorun prim tahsilatı ile ilgili yaşadıkları açmazdır. Aslında Türkiye'de sosyal güvenlik primlerinin düşük olduğu söylenemez. Emekli Sandığı dışındaki diğer iki büyük sosyal güvenlik kuruluşunun temel sorunu prim toplayamamalarıdır. Sosyal sigorta mantığı, nimet-külfet dengesine dayanır. Primler toplanmadan emekli aylıkları ödenemez. Bu nedenle prim tahsilatı sosyal sigortacılığın can damarıdır. Oysa gerek SSK'nın ve gerek Bağ-Kur'un bugün varolan örgüt yapılarıyla prim tahsilatlarında yaşadıkları darboğazları aşabilmeleri mümkün değildir. Çünkü bu kurumlar hizmet vermek için vardır, prim toplamak için değil.

Bu nedenle **yapılması gereken, gerek SSK ve gerek Bağ-Kur'un primlerini toplama işinin, devletin bu işte uzmanlaşmış kurumları aracılığıyla gerçekleştirilmesidir.** Mevcut yapı içinde SSK ve Bağ-Kur'un ilçelerde herhangi bir örgütü bulunmamaktadır. Oysa devletin gelir toplama işinde uzmanlaşmış ve Türkiye'nin her yerinde örgütü bulunan vergi daireleri mevcuttur. Sosyal güvenlik kuruluşları primleri niçin vergi dairelerince toplanmalıdır? Çünkü:

a) Vergi dairelerinin yurdun her yerinde teşkilatı bulunması dolayısıyla sigortalıya erişebilmesi son derece kolaydır. Bu durum gerek SSK ve gerek Bağ-Kur'u, ilçelerde prim toplayabilmek için kur-

mak zorunda kalacakları teşkilatları kurma masraflarından da kurtaracak ve bu kaynakların sosyal güvenlik hizmetleri için kullanılabildiğini sağlayacaktır.

b) Vergi dairelerinin gelir toplamada uzmanlaşmış bir yapısı ve kadrosu vardır. Devletin uzmanlaşmış bu tür kurumları varken primlerin sosyal güvenlik kuruluşları tarafından toplanması anlamsızdır.

c) OECD üyesi ülkelerden, İngiltere, İrlanda, İsveç, Norveç, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, İzlanda, Finlandiya gibi ülkelerde sosyal güvenlik primleri vergi daireleri tarafından toplanmaktadır. Bu ülkelerin bir kısmı, vergi ve nitelik bakımından vergiden farkı bulunmayan sosyal güvenlik primlerini toplama işini ayrı bir ihtisas bakanlığı olan gelirler bakanlığı aracılığıyla yürütmektedirler. Üye ülkelerin önemli bir kısmında vergileri toplayan bakanlık (ki genellikle maliye bakanlığıdır) sadece bu işle uğraşmaktadır. Devletin gelirini toplayan bakanlık ile harcamaları yürüten, yani gider bütçesini yapan bakanlıklar farklılaştırılmıştır. OECD ülkelerinden Almanya, Avusturya, Belçika ve Fransa'da sosyal güvenlik primlerini vergi idareleri toplamamakla birlikte, bu primleri toplayan ayrı bir kuruluş bulunmaktadır. Primleri toplayan birim ile sosyal güvenlik hizmetini veren kuruluşlar birbirlerinden bağımsızdırlar.

d) SSK ve Bağ-Kur'un prim toplamak için sigortalıların peşinde koşmaktan kurtulması ile, zaman ve insangücü tasarrufu sağlanacaktır. Bu tasarruf ile SSK ve Bağ-Kur asıl uzmanlık alanı olan sosyal güvenlik konusunda daha sağlıklı ve yaygın hizmet verebilecektir.

e) ***Türkiye'de bir işveren, vergisini ödemek için her ay vergi dairesine, SSK primini ödemek için her ay SSK'ya, Bağ-Kur primini ödemek için de Bağ-Kur'a uğramak ve primini yatırmak zorundadır. Niçin? Türk işvereni için zaman bu kadar ucuz mudur?***

Kaldı ki, gerek SSK, gerek Bağ-Kur sigortalılarının %96'sının vergi dairelerinde kaydı vardır. Adresleri vardır ve bu sigortalılar vergi dairelerince daha sağlıklı izlenebilmektedirler. Aynı sigortalılar için, niçin sosyal güvenlik kuruluşları yeniden ve her ay işlem yapmak zorunda kalsınlar?

Türkiye'de sosyal güvenlik alanında yaşanan sorunların çözümü için Genel Bütçe'den yapılacak katkıları savunmak, varolan dengeleri olumsuz yönde bozacaktır. Genel Bütçe'den yapılacak katkılarla sorunlar kısa vadede çözümleniyor görünse de orta ve uzun vadede daha da büyüyecektir.

Bugün varolan sorunların çözümü için iki politikanın izlenmesi gerekmektedir.

- Ulusal düzeyde bir sosyal güvenlik politikası oluşturmak üzere, SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'un gene birbirinden bağımsız hizmetler vermek üzere, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı bir "Sosyal Güvenlik Müsteşarlığı" çatısı altında toplanması uygun olacaktır. Böylece 1960'lardan bu yana söylenen ve ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen bu uygulama gerçekleşmiş olacaktır.

- Aslında nitelik olarak vergiden bir farkı olmayan sosyal güvenlik primlerinin, vergileri de toplamak üzere kurulacak bir "Gelirler Bakanlığı" kanalıyla toplanması da ikinci önemli adım olmalıdır. Gelirler Bakanlığı kurulması, sosyal güvenlik sisteminin başarısı için kanımızca zorunludur.

Birbirini tamamlayan bu iki önemli adım atıldığında, 2000'li yıllar için Avrupa Topluluğu üyeliğine hazırlanan Türkiye'de, sosyal güvenlik sistemi, sosyal sigortacılık mantığı çerçevesinde nimet-külfet dengesine dayalı çağdaş ve akılcı bir yapılanmaya da kavuşturulmuş olacaktır.

Kemal Kılıçdaroğlu

Bağ-kur Genel Müdürü

Avrupa'da Yerel Yönetimler

Yirmibirinci yüzyıla girilirken özellikle ekonomi, teknoloji, iletişim konularında hemen herkesin ağzındaki kavram sözcük "globalizasyon". Düşünürler hiçbir ülkenin, halkın, kültürün dünyada süregelen derin dönüşümün etkilerinden uzak kalamayacağı inancını dile getiriyorlar. Bu nedenle de dünya yüzünde varolan örgütlenme modellerinin, milletlerüstü nitelikleri ağır basacak şekilde yeniden düşünülmesi gündeme geliyor. Çevre kirliliği, insan hakları, yenilenemeyen kaynakların tükenişi, ozon deliği gibi sorunların hallinin tıpkı güvenlik konularında olduğu gibi uluslararası kuruluşlara bırakılması öneriliyor.

Bunun yanında, özellikle gelişmiş ülkelerde adem-i merkeziyetçiliğe yönelik bir akım var. Yerel yönetimlerin yöre halkının idaresinde ve siyasete katılımındaki önemi vurgulanarak, bunlara daha çok ve geniş yetkiler verilmesi isteniyor.

TÜSİAD'ın yerel yönetimler raporunda vurguladığı gibi gerek yönetim başarısı, gerekse toplumsal katılım ve demokratikleşmede yerel yönetimler çok önemli bir rol oynuyorlar. Ancak, çeşitli ülkelerdeki yerel yönetim modelleri çok değişik olabiliyor. Daha iyi yönetim ve toplumsal katılımın sağlanması amaçlarına yönelik olarak denenen politikalar da ülkeden ülkeye değişiyor.

Batı Avrupa'daki bazı ülkelerin yerel yönetim modellerini karşılaştırmalı olarak inceleyen bir derleme kitap*, tüm bu tartışmalara ilginç perspektifler getiriyor. Derleyenlerden birinin sözleriyle: "Yerel yönetim örgütlenmeleri vatandaşların sosyal ve ekonomik refahı için birçok hizmet sunar... Ancak yerel yönetim sadece hizmet sunmaktan ibaret değildir. Vatandaşa en yakın yönetim birimi olarak... siyasal katılıma olanak tanıyarak demokratik bir sistemde kilit rol oynar." Kitapta genel teorik yaklaşımları ve karşılaştırmalı analizleri inceleyen dört bölümün dışında İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, İrlanda, İsveç, Danimarka ve Norveç yerel yönetim mo-

delleriyle ilgili yazılar var.

Bu yazılarda ortaya çıkan en önemli bulgulardan biri, İngiltere dışında, sayılan ülkelere ciddi bir adem-i merkeziyetçi hareket oluşu. Bunun nedenlerinden en önemlisi kıta Avrupa'sının tarihi. Bu ülkelere şehirler, kendilerini yönetme, haklarını savunma ve yönetime katılma gibi konularda zengin deneyimlere sahipler. Modern devletin gelişmesi ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra refah devleti programları çerçevesinde kaynak dağılımının merkezden yapılması yerel yönetimlerin güçlerini biraz kırmış. Ancak genel ekonomik yeniden yapılanma ile ortaya çıkan devletin mali krizi neticesinde yerel yönetimler de kaynak dağılım ve kullanımında daha çok söz ister olmuşlar ve özerklik eğilimi güçlenmiş.

Her ülkenin kendi gelenekleri ve yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında varolan dengeleri bugünkü arayışların yönünü de tayin ediyor. Yeni modeller üç ana konuya yönelik olarak geliştiriliyor: İdari yapı, yerel yönetimin görevleri, sunulan hizmetler. Örneğin, Hollanda'da yerel yönetimler bazı sorumluluklarından vazgeçebilmenin çarelerini ararken, merkezi idare tarafından boğulmuş İrlanda ve İspanya yerel yönetimleri daha özerkleşebilmenin mücadelesini veriyorlar. Hemen tüm örneklerde sunulan hizmetlerin bir kısmının özelleştirilmesi tartışılıyor. Burada da en ilginç bulgu, Fransa gibi devletçi geleneği güçlü bir ülkede yerel hizmetlerin bazılarının uzun süredir özel şirketlerce karşılanıyor olması.

Tüm bu çalışmalar, daha iyi hizmet verecek, daha çok katılım sağlayacak örgütlenmeleri bulabilmek için yapılıyor. Yazılardan çıkan bir sonuç da her siyasi mücadelede olduğu gibi yerel yönetimlerin düzenlenmesinde de yerleşik çıkarlarla çatışmanın kaçınılmaz olması. Avrupa'nın yerel yönetim geleneği ve insan yapısının nitelikleri bu arayışlardan kalıcı demokratik modeller çıkarmayı başaracaktır.

Solî Özel

* Local Government in Europe, Trends and Developments. Edited by **Richard Batley - Gary Stoker**

Uzlaşma, gelişme ve demokrasi

Ege Cansın

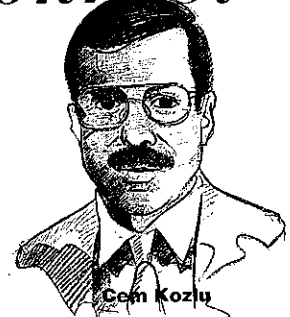
Emre Kocaoğlu

Tınaz Titiz

Oğuz Baburoğlu

Cem Kozlu

Ayşe Öncü

Prof. İlkey Sunar ve Doç. Dr. Ziya Öniş'in TÜSIAD için hazırladıkları Sanayileşmede Yönetim ve Toplumsal Uzlaşma başlıklı rapor, Nisan'da yayımlandı.

Raporda, çok kapsamlı ama temel bir sorunun cevabı araştırılıyor. Demokratikleşme ile ekonomide yüksek performans birlikte gerçekleştirilebilir mi? Nasıl? Çok basitçe ifade edecek olursak, raporun dayandığı ana fikir şu: Çoğulcu, katılımcı, demokratik bir siyasi yapılanma ve serbest piyasa ekonomisi parametreleri içinde, ekonomik büyümeye yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanma-

sı, ancak geniş tabanlı bir toplumsal uzlaşma sağlanabilirse mümkün olabilir.

Rapor'da "toplumsal uzlaşma" en geniş anlamıyla, hükümet-işçi-işveren kesimlerinin, ekonominin yönetimine ilişkin stratejik kararlarda, farklı menfaatlerinin keştiği ortak paydada buluşması olarak kavramlaştırılıyor. "Asgari müştereklerde anlaşma" sağlanabilmesi için tarafların iyi niyetli olmasının yetmeyeceği, "kurumsal uzlaşma mekanizmalarının" geliştirilmesi, tarafları bir araya getirecek "yönetimsel altyapının" oluşturulması gerektiği savunuluyor. Türkiye'ye

özgü bir toplumsal uzlaşma ve ortak yönetim modelinin nasıl ortaya çıkarılabileceği araştırılıyor.

Rapor'da, 1990'lar Türkiye'sine ilişkin öneriler geliştirmek amacıyla, önce bazı Batı Avrupa ve Uzakdoğu deneyimleri incelenmiş. Batı Avrupa'da İtalya, İngiltere, Fransa, Almanya, İsveç ve Avusturya, Uzakdoğu'da ise Japonya ve Güney Kore örnekleri üstünde durulmuş. Bu ülkelerin özelliği, demokratik rejim (Güney Kore örneği dışında) ve serbest piyasa ekonomisi parametreleri içinde ekonomik büyüme sağlayabilmiş olmaları. Bu ekonomilerin yönetim

yapısını temellendiren farklı toplumsal uzlaşma modelleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş. Araştırmacılar, bu ülkeler arasında çeşitli göstergelerle ekonomik performans farklarının yönetim yapılarıyla yakından ilişkili olduğu sonucuna varıyorlar. İncelenen ülkeler içinde en düşük performans gösterenlerin, çok-merkezli, dağınık ve bölünmüş bir ekonomik yönetim yapısı sergilediğini belirtiyorlar.

Araştırmacılar, Rapor'un Türkiye bölümünde, 1990'lı yılların başında Türk ekonomisinin önemli bir yol ayrımında olduğuna işaret ediyorlar. Yeni bir büyüme sü-

recinin başlatılabilmesi için, birbiriyle ilişkili üç ana hedef tanımlıyorlar:

a) Sanayide yeniden yapılanma, b) Makro düzeyde istikrarsızlığın giderilmesi, c) Zaman içinde daha adil bir bölüşüm düzeyinin yaratılması.

Yazarlar, 1992 Türkiye'si koşullarında, bu ana hedeflere yönelik somut iktisadi politika alternatiflerinin üretilmesi, kapsan ve araçlarının tanımlanabilmesi ve uygulanabilmesi için, farklı kesimlerin kendi içlerinde koordinasyon sağlamalarının, kesimler arasında uzlaşma kadar önemli olduğuna işaret ediyorlar. Geleceğe yönelik aktif bir büyüme politikasının, ancak kesimler-içi ve kesimler-arası bir katılım ve uzlaşma süreci içinde oluşturulabileceğini savunuyorlar.

Rapor'un sonuç bölümünde yazarlar, inceledikleri "merkezcil" ve dağınık" yönetim biçimlerinin arası olarak tanımladıkları, Türkiye'ye özgü bir "yumuşak ortak yönetim" modeline zemin hazırlamak üzere üç ana öneriye yer veriyorlar:

1. "Teknik kapasitesi yüksek, iyi eğitilmiş, güçlü ve özerk bir bürokratik yapının" oluşturulması;

2. "Bölünmüş bir nitelik gösteren iş dünyasının ortak bir zeminde buluşmasını sağlayacak gönüllü bir Danışma Kurulu'nun devreye sokulması"; "Zirve örgütü düzeyinde dağınık bir yapı gösteren işçi kesiminin de benzer bir Danışma Kurulu'nda" buluşması;

3. "Çeşitli ekonomik ve toplumsal kesimler arasındaki işbirliğini sağlayacak, yasal dayanağı olan Sosyal ve Ekonomik Konsey'in kurulması."

Rapor'da işlenen konuları ve getirilen önerileri, farklı bakış açılarından değerlendirmek üzere davet ettiğimiz DYP Ankara milletvekili Tınaz Titiz, ANAP İstanbul Milletvekili Cem Kozlu, Hürriyet Gazetesi ekonomisi yazarı Ege Cansen, Endüstriyel İlişkiler Uzmanı Emre Kocaoğlu ve Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden Doç. Oğuz Babüroğlu sorularımızı cevapladılar.

Rapor'da işlenen konuları ve getirilen önerileri, farklı bakış açılarından değerlendirmek üzere davet ettiğimiz DYP Ankara milletvekili Tınaz Titiz, ANAP İstanbul Milletvekili Cem Kozlu, Hürriyet Gazetesi ekonomisi yazarı Ege Cansen, Endüstriyel İlişkiler Uzmanı Emre Kocaoğlu ve Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden Doç. Oğuz Babüroğlu sorularımızı cevapladılar.

• *Sayın Cansen, "Toplumsal uzlaşma", "toplumsal mutabakat", "konsensus" deyimlerinin, son yıllarda siyasi çevrelerde, basında, kamuoyunda, genel bir iyi niyet ifadesi*

olarak sıkça kullanılmaya başladığını izliyoruz. Sizin bu konuya bakış açınız nedir?

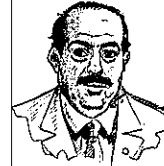
-Toplum fertlerden kuruludur. Ferdi gözetmeyen bir toplumsal çareyle, toplumu gözetmeyen ferdi bir çare, ister istemez iki taraftan birini dezoptimize edecektir. İşte uzlaşmanın zarureti burada ortaya çıkmaktadır. Toplumsal uzlaşma, sureta toplum kesimlerinin birbiri ile karşılıklı taviz vererek ara bir yerde buluşması gibi gözükse de, özünde "fertle toplum arasında" bir taviz alış-verişidir.

Sanayileşmenin sinonimi "kalkınma"dır. Kalkınmadan kasıt ise, toplumsal kalkınmadır. Bireylerin teker teker kalkınması yoluyla toplumun kalkınacağı tezi doğru değildir. Çünkü, birey sonlu bir ömre sahip iken, toplum pratik olarak sonsuz bir ömre sahiptir. Sonlu ömürlü organizmaların optimizasyon denklemlerinin tepe noktası ile sonsuz ömürlü organizmaların optimizasyon denklemlerinin tepe noktalarının, zaman çizgisi üzerinde

aynı dilimde buluşması imkansızdır. Bu sebeple, sanayileşmede atılım yapılması isteniyorsa "uzlaşma" vazgeçilmez bir öge olmaktadır.

Ancak kalkınmanın kimyasal yapısı sadece "uzlaşma" elementlerinden müteşekkil değildir, bunun içinde, "ferdin teşebbüs özgürlüğü", "ferdin zengin olma ihtirası" ve "özel smai mülkiyete dayalı rasyonel karar verme mekanizmalarının" bulunması gibi unsurlara da rastlanmaktadır.

• *Sayın Titiz, Sunar ve Öniş, çalışmalarında 1990'larda Türkiye'nin kritik bir dönüm noktasına geldiğini belirtiyorlar. Yeni bir büyüme hamlesinin, uzun dönemli ekonomik politikalara işlerlik kazandıracak bir yönetim altyapısı sorununda düğümlendiği görüşüne ne ölçüde katılıyorsunuz?*

- Soruma tepeden bakıldığında görünen, bugünkü rekabet gücüne erişmiş bulunan ülkelerin uzun yıllardır sabırla oluşturdukları alt yapının, onlarla aynı sahaya çıkarak rekabet etmek isteyen Türkiye'miz'de bulunmadığıdır.

Düne kadar, çeşitli alt-

yapı öğelerinin yokluğunu, yalnızca ucuz işgücü yoluyla kapatmış bulunan Türkiye sanayii artık böyle bir avantaja sahip değildir. Çünkü modern üretimde işgücü girdisi payı azalmış, otomasyon en ucuz işçiden daha ucuz ve daha kaliteli üretim yapmaya başlamıştır. Otomasyonun yoğun olmadığı alanlarda ise yüksek beceri dokusuna sahip insan gücü, ilave bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ucuz işçiliğin görece önemi böylece azalırken ülkemizde süreç böyle gelişmemiş, üretim sistemlerimizin teknolojik geriliği hâlâ yüksek miktarda işçiliği gerektirirken, bir yandan da uzun süreli yüksek enflasyon çalışanların gelirlerini aşındırmış, zaten düşük yaşam standartlarına sahip olan çalışanları daha da ezmiştir.

Bugün bir yanda, çalışanlar ağır enflasyon altında ezilirken, buna karşı tek çare olarak gördükleri yüksek ücret zamlarına sarılmaktadırlar. Denizde susuz kalan bir kişinin deniz suyu içmeye başlamasına pek benzeyen bu olgu, maalesef ölümcül bir çaredir.

Her sağlanan yüksek ücret, ürettikleri mal ya da hizmetin fiyatına otomatikman, anında ve mutlaka fazlasıyla yansımaktadır. Bu durum işveren açısından da tam bir açmazdır. Satılan mal ve hizmet fiyatlarına yapılan her zam, ürünlerinin rekabet gücünü biraz daha azaltmakta, mali güçlerini zayıflatmaktadır.

Bu durumdan milli ekonominin de kazançlı olmadığı açıktır. Alın gücü zayıflayan çalışanların azalan tüketimleri, rekabet gücü zayıflayan işverenin vereceği vergilerin azalması, sonuçta milli ekonomiyi batağa sürüklemektedir.

Bu açmazdan tek çıkış yolu olarak yüksek ücretli çalışanları işten çıkarıp, düşük ücretli, sosyal güvencesiz işçi çalıştırmayı bulan işveren ise bundan birkaç türlü zarar görmeye başlamıştır.

Artan işsizlik baskısının kendisine yansımalarına ek olarak, yeni ve düşük nitelikli işçinin yarattığı kalite yetmezliği ile karşılaşmaktadır. Ayrıca niteliksiz işçi, üretim aygıtlarının daha çabuk bozulup yıpranmasına, onarım sırasında ise aygıt personelinin atıl kal-

masına da neden olmaktadır.

Özet olarak, bir çığ ile karşı karşıya bulunmaktadır. Ortadaki sorunun tam adı, "hızlı değişime ayak uyduramamak"tır.

• *Sayın Kozlu, Rapor'un yazarları ekonominin yönetiminde "teknik kapasitesi yüksek, iyi eğitilmiş ve özerk bir bürokrasiye" birinci sırada yer veriyorlar. Bu konuda kısa ve orta dönemli bazı çözümler üretilebilir mi? 1983 sonrası ANAP hükümetleriyle başlayarak, ekonominin yönetiminden sorumlu kilit kurumların başına, yurt dışında eğitim görmüş seçkin teknokratlar atandığını görüyoruz. Bu yolla bürokraside yenilenme süreci başlatılabilir mi? Bize değerlendirmelerinizi aktarabilir misiniz?*

- Sizin değindiğimiz ve Rapor'da da belirtildiği gibi 1980'li yıllarda bürokraside bir yenilenme süreci başlamıştır. Hem yurt dışından hem de yurt içinde özel sektörden kamuya bir beyin göçü olmuştur. Tek kusurları o dönemin iktidarı ile uyumlu çalışmak olan bu

kadrolar 20 Ekim seçimlerinden sonra maalesef tamamiyle tırpanlandılar.

Bürokrasideki çoğu kilit noktalar parti militanları ile dolduruldu. Niye böyle diyorum? Bakın, milletvekili adayı olup da seçilemeyenler, parti yönetiminde görevli olanlar ve bunların akrabaları arasından atanan bakanlık müsteşarı sayısı beş, vali sayısı on, gencl müdür, yönetim kurulu başkanı veya üyesi ise kırkın üzerinde. Genel müdür yardımcılar, müşavirler, vb., liste aşağıya doğru uzayıp gidiyor. Nedir bunun sakıncaları?

Birincisi, iktidar yasal yollarla uzaklaştıramadığı bürokrattan kurtulmak için yeni bir yöntem geliştirdi: Hedef aldığımız bürokrat hakkında bir teftiş başlatıyorsunuz. Ondan sonra da "hakkında soruşturma var" diyerek ve şaibe altında bırakarak görevden alıyorsunuz. Bir kere mevcut yapıyı tahrip ediyorsunuz. Ama daha da vahimi, ilerisi için bürokrasinin cazibesini azaltıyorsunuz.

Amerika'da 1950'lerde yaşanan McCarthy'cilik gibi bir bürokrat avı bu. Peki, bunu yaşayan, gö-

ren, ileride okuyan, iyi yetişmiş aklı başında biri gelecekte özel sektördeki daha cazip maddi imkanları geri tepip bürokrasiye yönelir mi?

İkincisi, bürokratin bağımsızlığı ve kişiliği erozyona uğruyor, bürokrat profili değişiyor. "Evet efendim"ci davranışlara itiyorsunuz, koltuğunu korumak isteyen bürokrati. Bu tip bürokratin sağlıklı, doğru ve cesur karar alması çok zor.

Üçüncüsü, ülkenin ihtiyacı işletme eğitim ve tecrübesi olan teknokrat tipi iken, siz bunları itip, ancak eyyamcı, masa başı idarecisini cezbedebilir duruma düşüyorsunuz.

Bu durumda ne yapılmalı? İlk önce bürokrasiye girişi objektif esaslara oturtacaksınız. Bugün Türkiye'de başarı ile işleyen giriş sitemleri var. Örneğin, ÖSYM sınavı ile üniversitelere giriş, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ve okullarına giriş, Dışişleri'ne giriş. Her yıl tek bir sınavla tüm kamu kesiminin ihtiyacını karşılamak kabil. Hem kamu sınavla müracaat edenlerin en iyilerini seçer hem de müracaatçılar girmek istedikleri kuruluşları belirteceklerinden kamu

kuruluşları arasında da en iyiyi kapatabilmek için bir rekabet başlar. Japonya'nın kullandığı sistem böyledir. Tabii üst düzey bürokrat grubu için söz konusu bu sistem. İş objektif seçim ve alım ile bitmiyor. Kariyeri sırasında da bürokratin keyfi nedenlerle itilip kakılmasını, yerinden edilmesini engellemek gerekir. Demek ki çalışır bir sicil sistemi ve vasıf ve performansla göre terfi. Bu şekilde terfi ve tayinde politik unsurların rolünü asgariye indirmek gerekir. Bunu gerçekleştirmek daha zor. Hiçbir iktidarın işine gelmiyor.

İkinci bir pratik uygulama da yurt dışına büt yük sayılarda talebe göndermektir. Sadece kamu görevi için değil. Türkiye'de politika başta olmak üzere her sektörde bir lider kadrosu sıkıntısı var. Ne eğitim sistemimiz, ne de ailevi geleneklerimiz bol miktarda lider niteliğinde insan yetiştirmesini teşvik ediyor. Yurt dışına açılmakla bir taşla birkaç kuş vurabiliriz: Bu gençler iyi eğitim alırlar, dünyadaki başdöndürücü dönüşümü yerinde yaşar ve takip ederler, yeni bir ortamda

mücadele tecrübesi elde ederler. Her yıl ÖSYM'de en az ilk 1000 sıraya giren gencimizi, isterlerse, yurt dışında en iyi üniversitelere gönderelim. Yıllık maliyeti tam bursla 25 milyon dolar eder. Programı dört yıl lisans, iki yıl da master eğitimi olarak düşünün, azami yıllık külfeti 150 milyon dolardır. Bu da 30 km otoyola eşittir. Varsın her yıl 30 km daha az oto yol yapalım, ama binlerce gencimize bu imkanı yaratalım.

Güney Kore, Tayland, Malezya gibi Asya ülkeleri bunu yapıyorlar. Türkiye'den dış ülkelere giden öğrenci sayısı bu ülkelerin beherinin gönderdiğinin dörtte birinden azdır.

• *Sayın Kocaoğlu, Sunar ve Öniş, araştırmalarında, 1980 öncesinde işçi sendikalarının perakende, kısa vadeli talep ve tepkileri dile getiren "baskı grupları" görünümünde olduğunu belirtiyorlar. Sendikalar arası koordinasyon ve disiplin sağlayabilecek güçlü zirve kuruluşlarının daha aktif politikalar üretebileceği görüşünü ifade ediyorlar. Bu teşhis ve önerilere ne ölçüde katılıyorsunuz?*

-Sunar ve Öniş'in 1980 öncesine ilişkin tespitleri doğrudur. Günün şartları sendikaları vahim bir kısır döngüye sokmuştu. Bunu açmalıyım, "günün şartları" ne demek? Burada sendikal çoğulculuğun yanlış bir yorumu ile sendikaların bölünüp birbirine düşmesini kastediyorum. Hatırlarsanız, 1960'larda sendikal bölünmeler başladı, 70'lerde de sendikal rekabet normal boyutlarını aşarak bir yarış haline geldi. Sonuçta toplu sözleşmelerde kim daha çok zam almış noktasında işler tıkanı. Sendikacılık bundan mı ibarettir? Nerede diğer hizmetler? Bu hizmetler de yapıldı ama toplum sağlıksız biçimde politize olmuştu. Türk-İş dışındaki etkenlerle sendikacılık günlük politikanın Bizanten labirentleri içine çekilmişti, bu hizmetler toplumdan iltifat görmedi. Oysa, mecelle "marifet iltifata tabidir" diyor. Türk-İş o zamandan bugünleri görmüş, çok uyarı yapmış ve herkesi aklın yoluna çağırmıştır. Ama doğruyu söylediği için de en haksız, en ağır ithamlara uğramıştır.

• *Sayın Babüroğlu, Demokratik rejimlerde katılım olmadan uzlaşma düşünülemeyeceğine göre, Rapor'da öngörülen güçlü tepe kuruluşlarına dayalı modelin, tabandan kopuk, merkeziyetçi eğilimlere yol açması tehlikesi olabilir mi?*

-Aslında Rapor'da net ve detaylı olarak tepe kuruluşlarının işlevlerinin ne olması gerektiği veya Türkiye özelinde hangi kurumlardan meydana getirilecekleri açıklanmamıştır. Tepe kuruluşlarının kendi aralarında gönüllü danışma kurulları oluşturup yasal dayanağı olan bir sosyo-ekonomik konseyde buluşmaları önerilmiştir.

Sorunuza dönersek, güçlü tepe kuruluşlarına dayalı bir modelin, tabandan kopuk merkeziyetçi eğilimlere yol açması mümkündür.

Türkiye'de devlet zaten merkeziyetçi bir yapıya sahiptir, buna bir de merkeziyetçi tepe kuruluşları eklenirse yaygın katılım daha da güçleşecektir. Üstelik raporda da belirtildiği gibi, bugünkü Türkiye'nin ekonomi yönetiminde "dağı-

nmak ve çoğulcu" bir kurumsal ekoloji vardır. Öyleyse bu tür bir kurumsal ekolojiye uygun bir yapı geliştirmek lazımdır. Yani kurumsal ekolojinin çoğulcu özelliğini bir ön koşul olarak alıp, dağınık ve katı taraftar olma özelliğini azaltan ortak koordinasyon ve katılım süreçleri başlatmak gereklidir. Böyle bir süreç içerisinde uzlaşma katımlı bir şekilde aranır, merkeziyetçi tepe kuruluşları tarafından zorlanmaz ve hükümet tarafından da başlatılması gerekmez. Önemli olan bürokrasi de dahil olmak üzere her kurumun katılma açık olmasıdır ve tepki niteliğinde olan bir süreç değil öncü tasarım yapacak nitelikte olmasıdır. O zaman uzlaşma arayan bir katılım süreci Türkiye'ye uygun bir katılım modeli olarak düşünülmelidir. Katılım süreci öncelikle zaten ihtiyaç duyulan uzlaşmaların ivedi bir şekilde çıkmasını sağlayacaktır. Tepe kuruluşları veya konsey gibi yapılar bu sürecin doğal gereksinimi olarak zaman içerisinde ortaya çıkacaktır.

• *Sayın Causen, 1990'lar Türkiye'sinde*

toplumsal uzlaşmaya zemin hazırlayacak adımların neler olabileceği konusunda sizin görüşlerinizi öğrenebilir miyiz?

-Toplumsal uzlaşmanın, bilgisayar terminolojisi ile iki boyutu vardır. Birincisi, düşünsel (software), ikincisi örgütseldir (hardware). Oluşum, birbirini izleyen sağ ve sol adımlarla ilerlemek gibi her iki boyuttaki hamlelerle zaman içinde olgunlaşır. Ancak ilk adımın "düşünsel" boyutta atılması şarttır.

Cerek Rapor'da sözü edilen gerekse edilmeyen örnekler incelendiğinde, kalkınma hızının en yüksek olduğu devrelerde ülke yönetimine "birlik" ruhunun hakim olduğunu görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da ortaya çıkan sosyo-ekonomik gelişmeleri, Marks'çı din akımlarını resme dahil etmeden anlayabilmek mümkün değildir. Hakeza, Pasifik Kuşağı'ndaki gelişmeleri de bir başka tür kolektivist rejim olan "faşizm" in tahlilini (Tayvan, G. Kore ve Singapur örnekleri) yapmadan yerli yerine oturtmak im-

kansızdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce de Avrupa'da Almanya ve İtalya'da elde edilen büyüme hızları çarpıcı derecede yüksektir. Esas icraatını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya koyan Franko'nun İspanya'da sağladığı yapısal gelişme de, kalkınmayı etüd eden her bilimadammın, ihmal edemeyeceği ilginç bir örnektir. Bu örneklerde uzlaşma için yeter şart "liderin doğuşu" olmuştur.

Çok büyük sosyal çalkantılar, herhangi bir dış tehdit ve özellikle harp, ardında uzlaşmaya çok müsait bir zemin bırakır. Toplumsal uzlaşma bir bakıma kendiliğinden ortaya çıkar.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerin sulh devrelerinde toplumsal uzlaşmayı sağlayacak en önemli kurum, millet meclisleridir. Diğer bir deyişle, iktidarın oluşmasını sağlayan prosesin dışında oluşacak "uzlaştırıcı kurullar" havada kalmasalar bile, istenilen sonucu yaratamazlar.

İşveren ve işçi kesiminin bugün Türkiye'de çok başlı ve dağınık bir görüntü vermesi siyasi partilerin meşrep dağılı-

nı tablosunun bir sonucudur.

Kanaatimce Rapor çok ciddi bir hata ile malûldür. Özellikle raporun sonuç bölümü dikkatli okunursa yasal dayanağı olan bir Konsey'e kadar giden bir uzlaşma kurumlaşmasından bahsedildiği görülecektir.

Yasal dayanak, Anayasa'dır ve onun derpiş ettiği uzlaştırmacı "konsey" de TBMM'den başka bir şey değildir.

Rapor müellifleri, sözünü ettikleri "konsey"in, "millet meclisi" ile ilgili olmadığını, bu konseyin sadece işçi ve işveren kesimlerinin belli bir diyalog içinde olmasını sağlayacak bir fonksiyona sahip olmasını düşündüklerini ifade edeceklerdir. Doğrudur. Ne var ki, satırların arasından, ülkenin geleceğini, siyasetçilere emanet edemeyeceğimiz gibi anlamlar çıkmaktadır. Sözü edilen "konsey" Türkiye'nin sanayileşmesi için gerekli uzlaşma zeminini teşkil edebilecekse, siyasetçilerin oyun sahasının çok daraldığı görülecektir. Eğer, TBMM kendi hür iradesi ile sözü edilen veya ona benzeyen bir konseyin

kurulmasını ve bunu yassallaştırmayı kararlaştırırsa o zaman "uzlaşma"nın alt yapısı siyasi platformda teşekkül etmiş olur.

Siyasetin dışında bir sanayi politikası veya ulusal bir savunma politikası veya ulusal bir eğitim politikası veya ulusal bir sağlık politikası ve bunları uygulayan yasal dayanaklı özerk kurullar veya konseyler veya kurumlar tasarlamayı, mevcut idare ve siyaset sisteminde itimat etmemek şeklinde yorumluyorum.

Eğer bu endişe yerinde ise, çaresi, siyaseti, siyasilerden kurtarmak olmaz.

• *Sayın Tütiz, Rapor'un yazarları, demokratik rejimde yönetilen ülkelerde, toplumsal uzlaşmayı temellendiren çeşitli kurumsal mekanizmaları inceliyorlar. Sizce 1990'lar Türkiye'sinin siyasi ve iktisadi panoraması içinde bu yönde atılacak bazı adımlar olabilir mi?*

-Akli esas alan çözümler geliştirilmediği takdirde, önümüzdeki olumsuz tablonun yakın gelecekteki olası sonucu stagflasyon, yani durgunluk içinde

yüksek enflasyon ve buna bağlı olarak siyasi istikrarsızlık ortamıdır.

İlk adım, bu tablonun doğuracağı tehlikeleri görmektir. İkinci adım, belirli süreli bir "Kriz Planı" uygulamaktır. Önerilen "Kriz Planı" iki bileşenlidir. Her iki bileşeni aynı anda başlayacak olan planın bir bileşeni, "acil ihtiyaçları" karşılarken ikinci bileşeni, uzun yıllardır eksik veya yanlış yapılanları "onarım" amacını taşımaktadır.

Acil ihtiyaçlara yönelik olarak, işçi ve işveren kuruluşlarının bir araya gelerek ortak bir çözüm üzerinde anlaşmaları ve gereksiz inatlaşmalardan sakınmaları zorunludur. Uzlaşılan mutabakat ve bulunan çözüm yolları açık olarak ortak bir "İşçi-İşveren Çıkar Birliği Deklarasyonu" ile kamuoyuna duyurulmalıdır.

Eskiden işçi ve işveren "karşı" taraflardı. Bugün karşı taraf rakiplerimizdir. Tarafları -ki artık tektir- uzlaşmaya zorlamak için yasal düzenleme faydalı görülmemektedir. İşçi ve işveren teşekkülleri, tehlikenin bilincine kendileri vararak bir araya gelmelidir

ve uzlaşmaya mecbur olduklarını farkına varmalıdırlar.

Hükümet bu uzlaşma atmosferinde bir "taraf" olmaktan kaçınmalı, diyalog oluşmasına katkıda bulunmalıdır.

Bu uzlaşma deklarasyonu asgari şu hususlardaki fikir birliğini ifade edebilmelidir:

a) Ücret parçalarının sadeleştirilmesi, b) Haftalık ücret ödenmesi usulü, c) İşten çıkarılanların yeniden istihdamı için özel bir program uygulanması.

Kriz Planı'nın ikinci bileşeni, daha uzun vadeli olan "yanlışların onarımı"dır. "Acil ihtiyaç" bileşeninin yanı sıra ona paralel olarak, özellikle son yıllarda, tutarsız sanayi politikaları sonunda daha da azalmış bulunan sanayi rekabet gücümüzün düşüşüne çözüm getirebilecek programların uygulanması gerekmektedir. İşçi ve işverenin pazarlık edebilmesi, ortada paylaşımı için pazarlık edilebilecek bir pastanın varlığına bağlıdır. Pasta yok ya da küçükse paylaşım pazarlığından önce onu var etmek ya da büyütme gerekir. Uzun vadede çalışma yaşamı-

mızın sağlam temellere oturtulması, sanayimizin rekabet gücünün artırılmasına bağlıdır.

• *Sayın Kocaoğlu, 1990'lı yıllarda, Türkiye'de ve bütün sanayileşmiş ekonomilerde, sendikali işçi sayısında düşüş, ücretlerin enflasyonun gerisinde kalması, ideoloji boşluğu gibi sorunların, global ölçekli bir yeniden yapılanma sürecine bağlı olarak, önemini sürdüreceği anlaşıyor. Türk sendikalarının "perakende uygulamalar" ötesinde, izleyebileceği uzun dönemli stratejiler nelerdir? Bunların içinde "toplumsal uzlaşma" paketleri olabilir mi?*

-1990'larda demokratikleşme ortamı çok güzel bir iklim hazırlayabilir. Türk Sendikacılığı deyince ben Türk-İş'i anlıyorum, kimse kusura bakmasın. Diğer unsurlar marjinaldir bence. "Güçlü zirve kuruluşları" deyince de "güçlü Türk-İş" diye anlıyorum. Türk-İş güçlüdür ama, daha güçlü olması için de, 1980 öncesindeki bölümüne hatasma tekrar düşünülmesi gerekir. Sırf sendikal çoğulculuk ve

özgürlük uğruna sendikalar bölünürse, yani sendika enflasyonu olursa, sendikalar da, zirve kuruluşları da güçlü olmaz. O zaman toplumsal diyalog kurulmaz, tabii bundan sendikalar ve işçiler zarar görür. Ama ben umutluyum. Hemen söyleyelim ki, dünya sendikacılığında düşme durdu, yükselme başladı. Yani 1980'li yılların kötümser senaryoları gerçekleşmedi, sendikalar yok olmadı. Sadece değişen şartlara göre değiştiler, duruma uyum sağladılar. Yani modernleştiler. Neydi değişen şartlar? Özetle şu: Teknolojik değişim üretim sürecini değiştirdi ve kol emeğinin önemini azalttı. Bu durumda kol emeğine dayanan siyasal ve sendikal tezler de zayıfladı, veya yokoldu. İşçinin profili değişti. Bu profile uygun olarak değişebilen sendikalar da kendilerini kurtardılar. Belki bazı sendikalar bu harmonizasyonu başaramadı ve zayıfladı. Ama genel olarak bakarsak hür dünyada sendikal hareket ilk zamanlardaki patinajı durdurdu ve yeniden toparlanmaya başladı. Bu arada komünist sendika-

cılığı temsil eden WFTU komünizmle beraber sizlere ömür oldu. Dini sendikacılığı temsil eden WCL yatalak hale geldi. Bunlar doğrudur. Ama çağdaş sendikacılığı, yani hür-demokratik sendikacılığı temsil eden ICFTU, 90 milyon üyeden 120 milyona dayandı, evrensel bir dev oldu. Bu da doğrudur. Türkiye'de de Türk-İş ICFTU'nun üyesidir, bunu da unutmayalım.

Hür dünya sendikacılığı bu değişime ideolojik ve teorik olarak epeydir hazırlanıyor. Fenersiz yakalandığı söylenemez. Fenersiz yakalanan WFTU ve WCE'dir, yani komünist sendikacılıktır, dini sendikacılıktır. Onlardaki aşımınayı genelileştirmemek lazım.

Türk sendikacılığı da Türk-İş'in önderliğinde değişime ayak uyduracaktır. Bunun ipuçları vardır. Türk sendikalarının çağdaşlaşma yolunda hızla gelişeceğine inanıyorum. Hatta, bazı işverenlerden daha hızla gelişecektir belki. Bu arada mesela teknik sendikal eğitim gibi hayati bir alanda ciddi zaafılar var. Sonra sendikalarda uzmanlık departmanları da

ciddiye alınmıyor, çoğunda hiç yoktur, bu yüzden teknik çalışmalar çok eksiktir. Bunlar gibi başka zaafılar da bulunabilir. Ama genel baktığımızda şunu görüyoruz: Türkiye'de demokrasinin işlediği dönemlerde Türk Sendikacılığı işçinin hem maddi refahını, hem de sosyal statüsünü artırmıştır ve tabii bir yandan da ülke kalkınmıştır. Şimdi bu durum şunu gösteriyor: Şimdiye kadar, mevcut şartlara uyum göstererek genelde başarılı olan bir sosyal hareket, şimdiden sonra, değişen şartlara neden uyum gösteremeyiş ve aynı başarıyı neden devam ettirememiş? Bu açıdan bakınca, Türk-İş'in, Türk sendikacılığının bundan sonra da başarılı olacağını sanıyorum. Uygun stratejileri bulacaktır, uygun enstrümanları yaratacaktır, sağlıklı diyalog ve uzlaşma yollarını bulacaktır. Tek bölünme olmasın, işe dar anlamda günlük siyaset karışmasın. Yani ben umutluyum ve iyimserim.

• *Sayın Kozlu, Rapor'da İtalya ve Avusturya'nın büyük bir KİT sektörü olan karma ekonomiler olduğuna işaret ediyor.*

Yazarlar, kamu ağırlıklı ekonomilerde geniş bir müdahale kapasitesi olduğunu belirterek, "önemli olan müdahale biçimi, daha doğrusu müdahale araçlarının nasıl uygulandığıdır" sonucuna varıyorlar. 1992 Türkiye için, bu sonucun anlamlı olduğu düşüncesine katılıyor musunuz?

- Bir kere şunu gözardı etmemek gerek. Avusturya da, İtalya da artık devletin ekonomideki payını küçültmek istiyorlar. Sadece devlet küçülüyor, özel sektörde de devasa boyutlardan daha ufak birimlere doğru bir kayma var. Örneğin, Amerikan ekonomisi 1979-1989 arasında 19 milyon kişiye istihdam imkanı üretti, ama Fortune 500 listesindeki dev şirketlerdeki istihdam kapasitesi 3.7 milyon kişi küçüldü. Ufak, dinamik, esnek firmaların lokomotifleri oldular.

Birbirimizi aldatmaya- lım ve olmayacak duaya amin demeyelim. Özerkleştirme masalını bir kenara bırakıp, Anavatan'ın başlatmış olduğu özelleştirmeyi süratle bi-

tirelim. KİT'lerin mülkiyeti devlette kaldığı sürece onları politikadan uzak tutamazsınız. Müsteşarın, KİT yönetim kurulu başkanı ve üyelerinin, genel müdürün politikacılıktan geldiği bir ortamda özerklik mümkün müdür?

Olay sadece KİT'lerle de sınırlı değil. Devlet, bugün birçok konuda fonksiyonlarını kısmen veya tamamen özel sektöre devredip sadece düzenleyici ve denetleyici fonksiyonlarını sürdürebilir. Ufalınmak zayıflamak değildir. Tam tersi söz konusudur. Daha ufak, dolayısı ile daha iyi ücret ödeyip daha kaliteli eleman çezebedebildiğiniz bir kadro ile, devletin güvenlik, eğitim, sağlık gibi temel işlevlerini çok daha etkin bir şekilde yürütebilirsiniz.

• *Sayın Babüroğlu, Rapor'un sonuç bölümünde toplumsal uzlaşmanın işlerlik kazanması için önemli olduğu belirtilen, birbirine bağlı olduğu vurgulanan, temel önşartların 1992 Türkiye'sinde var olduğunu söylemek zor. Bu durumda nasıl bir başlangıç yapılabilir? Sonuç olarak, kim, hangi adımları atabilir?*

- Bu sürecin işçi, işveren ve hükümet tarafından ortak konu (issue-based) veya ortak çıkar esasına dayalı olarak başlatılması gereklidir. Örneğin Türk sanayinin gelecek tasarımı ve bu tasarımı gerçekleştirecek stratejiler üzerine ortak bir çalışma başlangıç noktası olabilir. Nitekim, böyle bir çalışma 17-18 Nisan 1992'de işçi, işveren, bürokrat, parlamenter, akademisyen ve gazeteci işbirliği ile TÜSİAD ve Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi tarafından ortak bir organizasyon ile başlatılmıştır. Bu kesimlerden katılan kilit kişiler Türk sanayinin gelecek tasarımının ilk denemesinde uzlaşma sağlamışlardır ve yakın bir tarihte stratejiler tasarlamak üzere tekrar bir araya gelmeleri beklenmektedir.

Bu tür süreçleri yeşertebilmek için şartlar şöyle olmalıdır:

1) İşçi, işveren ve hükümet kesimlerinin içinden saptanan uzlaşma konusu ile ilgili kendi kuruluşlarında karar yetkisi olan iddia sahiplerinin gönüllü katılımı,

2) Uzlaşma misyonunu ayakta tutacak ve sürece kefil olacak kuruluşlar,

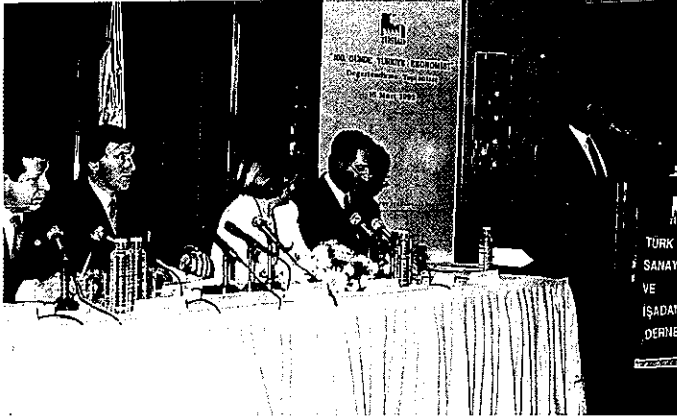
3) Katılım yöntemini getirecek ve katılımı tarafsız bir biçimde yönetecek bir akademik kurum.

Bu süreç Türkiye'nin bugünkü ortamında konuyu esas alınarak gerçekleştirebilecek katılım bileşimlerini ortaya çıkaracaktır. Örneğin, her konuda hükümet, bakanlar kurulundan bir bakanı göndermek istemeyebilir veya gönderemeyebilir. Ama işçi ve işveren arasında muhtemel uzlaşma konuları olabilecek grev yapmama veya iş güvencesi verme toplantıları bakan katılımı olmadan da yapılabilir. Yani, bu gibi konularda uzlaşmayı gerçekleştirebilecek katılım bileşiminde hükümet olmayabilir.

Türkiye eğer sivil toplum ve katılımcı demokrasi ile bir ekonomik atılım yapacaksa ortak çıkarlarımızı düşünen her kuruluşun konuları ile ilgili yaygın katılım süreçlerini başlatması ve başlatılanları da devam ettirmesi gerekmektedir.

Prof. Dr. Ayşe Öncü

Bogaziçi Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü Başkanı'dır.

100'ncü günde Türkiye Ekonomisi konulu toplantıya Devlet Bakanı Tansu Çiller, Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay ile Sanayi ve Ticaret Bakanı Tahir köse katıldılar ve üyelerin sorularını cevaplandırdılar.

"Sanayileşmede Yönetim ve Toplumsal Uzlaşma" adlı TÜSİAD raporu 28 Nisanda basına takdim edildi.

TÜSİAD tarafından düzenlenen ve yurtiçinden ve yurtdışından uzmanların katıldığı "Ulusal Katılım ve Uzlaşma Sempozyumu" 30 Nisanda yapıldı.

• Başkan Bülent Eczacıbaşı, 25 Mart 'ta Başbakan Süleyman Demirel'le, 26 Mart'ta da Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ile görüştü.

• Başkan Bülent Eczacıbaşı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay ve Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz ile TRT tarafından iş güvenliği yasa taslağı konusunda düzenlenen açıkoturuma katıldı. (1 Nisan)

• Genel Sekreter E.İhsan Özol, 2 Nisan'da Brüksel'de UNICE toplantısına katıldı.

• OECD Türkiye Konsorsiyumu Başkanı Werner Flandorffer TÜSİAD'ı ziyaret etti ve Yönetim Kurulu Üyesi Sinan Tara ve Genel Sekreter E. İhsan Özol ile görüştü. (9 Nisan)

• Başkan Bülent Eczacıbaşı ve Genel Sekreter E.İhsan Özol, Dünya Bankası Avusturya, Belçika, Çekoslovakya, Macaristan, Lüksemburg ve Türkiye bölümü icra direktörü Bernard Snoy ve danışmanı Nurcan Aktürk ile görüştüler.

• Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan TÜSİAD'ı ziyaret ederek Yönetim Kurulu üyeleri ile görüştü. (14 Nisan)

• Başkan Bülent Eczacıbaşı'nın Başkanlık ettiği "Sermaye Piyasası ile ilgili yeni düzenlemeler" konulu toplantıya TÜSİAD üyeleri ve konuk konuşmacı olarak İMKB Başkanı Yaman Törüner katıldı. (15 Nisan)

• TÜSİAD tarafından düzenlenen "Türk Sanayii Gelecek Tasarımı" adıyla düzenlenen işçi ve işveren, parlamenter, bürokrat, akademisyen ve bazı köşe yazarlarının katıldığı Arama Konferansı yapıldı. (18 Nisan)

• Başbakanlığın ilgili genelgesi ile kurulan ve il sorunları konusunda istişari nitelikte görüş açıklaması beklenen İstanbul İl Meclisi'nin İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu'nun başkanlığında yaptığı toplantıya Genel Sekreter E. İhsan Özol katıldı. (26 Nisan)

• Başkan Bülent Eczacıbaşı Başbakan Süleyman Demirel'in yeni kurulan Türk Cumhuriyetlerine yaptığı resmi geziye katıldı. (27 Nisan-3 Mayıs)

Fotograf: Paul McMillon

LA CATEDRAL PRIMADA. TOLEDO

B g M
i ü a
r n d
l r
ü i
k l
e
ñ
*o**

* Madrid'li

Kristof Kolomb'dan El Greco'ya, Picasso'dan Lorca'ya kadar bütün uluslararası "marka"larını medyalarda vitrine koyuyor bu yıl İspanyollar. Expo 92 ve olimpiyatlar dolayısıyla Seville ve Barcelona'dan söz ediyor bütün dergiler. Biz Madrid'i seçtik: 1992 Avrupa Kültürel Başkenti.

Madrid'in en "grand" oteli, Hotel Ritz. Alfonso XIII Belle Epoque döneminden kalma bu pahalı adrese, blue jean ile girilemiyor. Bizim orduevlerinde olduğu gibi ceket mecburiyeti de var. Madrid aristokratlarını görmek için çaya gidebilirsiniz (5 Plaza de la Lealtad). Madrid'de otomobil kiralarsanız "Estacionamiento Prohibito" yazan yerlere park etmeyin. Göz açıp kapayınca kadar yok olabilir.

Madridliler İspanya nüfusunun yüzde onunu oluşturuyor. Kim olduklarını merak ediyorsanız Parque del Retiro'ya gidin. Kentin ortasında yer alan bu parkın ortasında bir göl, gölün kenarında da bir sanat galerisi var. Ama parkın asıl ilginç yanı, insanları. Avrupa başkentlerinin parklarında birçok yalnız insan görürsünüz. Ellerinde sandviçleri, gazeteleri, kitaplarıyla sessizce oturur kuşları seyrederek. Parque del Retiro farklı; neredeyse herkes yanında birileriyle dolaşıyor. Yalnız olanlar ise Tarot falı baktırıyor. Tarotçular bizim parklarda bakla falı bakan vatandaşlarımıza pek benzemiyor. İçlerinde iş adamı görünümlü (ikinci iş olarak akşam üstleri parkta fal bakmaya ne dersiniz?), kravath, ataşe çantalı beyler var. Müşterileriyle derin sohbetlere giriyor, daha ziyade psikanalist edasıyla konuşuyorlar.

Parkta ayrıca antrenman yapan amatör matadorlara da -korkmayın, boğa yok- rastlayabilirsiniz. Profesyonel matadorlar ve hayranlarıyla karşılaşmak için akşam yemeğine Ciriaco'ya gidin, 84 Calle Major (İspanyolların akşam yemeğini gece onbirde yediğini unutmayın). Daha önemli kişilerin, örneğin Kral Juan Carlos'un yemek yediği yerleri merak ediyorsanız Casa Lucio'ya gidin. Deniz ürünleriyle ünlü bu lokantanın adresi: 35 Cava Baja, Tel: 265 32 52. Hemingway'in favorisi ve dünyanın en eski lokanta-

sı (?) olduğu söylenen "Botin", kuzu eti yemekleriyle ünlü. 17. Calle Cuchilleros, Tel: (1) 266 42 17.

İlle de boğa güreşi izlemeniz gerekiyorsa Avenida Matilde Hernandez'de Vista Alegre'ye gideceksiniz.

Biz bu konuyu geçip, Prado'ya gelmek istiyoruz. Goya'lar, Velazquez'ler, El Greco'lar ve diğerlerinden oluşan altı bini aşkın resmi görmeden Madrid'den dönmeyi düşünmezsiniz herhalde!

Bir günlük geziye vaktiniz varsa, Toledo'ya gidilecek. En ucuz ve en pratik yol, otobüs garına gitmek. Yarım saatte bir kalkan Toledo otobüslerinden birine binip, bir saatliğine Madrid taşrahlarıyla seyahat eder, turistikten kurtulursunuz.

Madrid'den 70 km uzaklıktaki Toledo kenti, Tagus nehrinin çevrelediği bir teppe üstüne kurulu. Tarih boyunca tüm uygarlıkların kalesi olmuş. Romalılardan sonra Vizigotlar, 6. yüzyılda Toledo'yu İspanya'nın siyasi ve dini merkezi yapmışlar. Daha sonra müslümanlar Toledo'nun mirasına İslam sanatının olağanüstü mimari eserlerini eklemişler. 1085'te Kral Alfonso VI, kenti almış, 13. yüzyılda Toledo İslam, Musevi ve Hristiyan kültürlerinin görkemli birlikteliğini yaşamış. Toledo buralara sığacak gibi değil. La Catedral Primada'yı görmenizi önermekle yetineceğiz. Yapımı 1226'dan 1492'ye kadar süren bu katedral, gotik dönemin en önemli eserlerinden biri olarak biliniyor ve İspanya'da geçirilecek bir tek gününüz varsa bu günü Toledo'ya ayırmanız öneriliyor. Toledo'dan ayrılmadan bir kutu acıbadem çöreği almayı unutmayın.

Akşam -yine otobüsle- Madrid'e döndüğünüzde, haliniz kaldıysa Corral de la Moriera'da (17 Calle Moriera, Tel: 265 84 46) flamenko izlemeye gidebilirsiniz. Burada, kendinize güveniyorsanız, sahneye çıkıp flamenko yapmayı deneyin. Nasıl olsa sizi kimse tanımıyor. Çok başarısız olursanız ve bu yüzden sizi karakola götürürlerse, Türk Büyükelçiliği'nin telefonu 319 80 64.

V. A.

Bunu

televizyonda

örmüştüm.

Öyleyse

doğru

olmalı.

Doğru...

Pazarlama iletişimine yatırım yapan herkesi kaygılandırması gereken, giderek karmaşılaşan bir ortamdayız.

Medya sayısı ve rekabeti arttıkça, belki haklı olarak, saygınlıkları da tartışılıyor. Bir yandan, tüketiciyi korumak için yasa tasarısı oluşturuluyor; öte yandan reklam ajansları yayın şirketlerine, yayın şirketleri de reklamcılığa yatırım yapıyor. Medya sahibi olmanın en "sexy" yatırım olduğu söyleniyor, teknolojiye paralel olarak yeni iletişim medyaları türemeye başlıyor. Bugün tüketici için, bedelini ödeyerek telefonla borsa bilgisi almak, su faturalarını ödemek, Milli Piyango bileti satın almak ya da cinsel konularda bilgi ve teselli bulmak mümkün.

Televizyon yayıncılığında durum daha da ilginç. Fransa'dan ya da Almanya'dan uydu kanalıyla gönderilen yayınlar, yayın alanlarına giren ülkelerde yeni yeni telif hakkı ve vergi tartışmaları açıyor. Türkiye'de bir ilçe belediye başkanı, ilçe sınırları içindeki toplam TV ekranı alanı üzerinden reklam vergisi talep ediyor, fatura tutarlarını tebliğ etmeye başlıyor. Bu dergi yayına hazırlanırken, Star1 kanalının sahibinin kim olduğu tartışılıyor. Bu kanalda yayınlanan reklam bedellerinin kendilerine ödenmesi gerektiğini iddia eden iki ayrı kurum var.

Bütün bu karmaşa içinde, araştırma verileri ve medya ölçümleri oluşuyor, kullanılıyor, sorgulanıyor, çalınıyor, reddediliyor, tartışılıyor, aklanıyor. Medya satın alma şirketleri kuruluyor, kartel girişimleri başlatılıyor, durduruluyor, inceleniyor. TV şirketleri gazetelerde reklam yapıyor, TV reklam kuşakları gazete reklamlarıyla doluyor. Olup biten bu dramatik gelişmelerin tam ortasında, hiç sesini çıkarmadan oturan "TÜKETİCİ", bana göre soyut bir kişilik, çoğu kez

ezilen bir "azınlık" gibi duruyor. "Çoğunluk" ise onunla iletişim kurmak için çabıyor görünüyor.

Şimdi gündemdeki konu, tüketicinin korunması. Korumanın gerekliliği tartışılmaz; asıl mesele bunun "nasıl" olacağı. Yanıt, bana göre, meselenin kaynağında. Tüketiciyi korumanın en iyi yolu, pazarlama iletişimi endüstrisinin kendisi için oluşturacağı "uygulama ilkeleri"nde. Medya, reklam ajansları ve reklamverenlerin mutabakatıyla benimsenecek bu ilkeler, bir "özdenetim" mekanizması oluşturacak. Özdenetim mekanizmasının temeli aslında oldukça basit: "Sorunları mahkemelik olmadan çözmek". Bu temelin en önemli yararı ise, doğal olarak, sektörün saygınlığının sağlanması. Hepimiz biliyoruz ki, pazarlama iletişimi saygınlık üzerine kuruludur. İletişimin başarılı olması için önce markanın, ürünün, hizmetin, sonra medyanın, sonra da reklam mesajının saygınlığı gerekir.

Eğer tüm pazarlama iletişimi mesajları

- yasal, şaibesiz, dürüst ve doğru,

- tüketiciye ve topluma karşı sorumluluk duyarak hazırlanmış,

- adil rekabet ilkelerine uygun

olursa, yani bu ilkeleri benimseyen bir özdenetim mekanizmasına bağlı olarak üretiliyorsa, zaten tüketici korunacaktır - tabii üretici ve reklamveren de.

Yukarıdaki üç temel konudan oluşan ilkeler, esasen, İngiltere'de otuz yıldır faaliyet gösteren "Advertising Standards Authority"nin (ASA) - Reklam Standartları Kurumu - uyguladığı özdenetim ilkeleridir. Bu kurum İngiltere'deki deneyimi ve etkinliği dolayısıyla şimdi de Avrupa Topluluğu özdenetim kurumu olan European Advertising Standards Alliance'a danışmanlık yapıyor.

Türkiye'nin benimseyeceği ilkelerin uluslararası kabul gören pazarlama ilkelerine uygunluğu tabii ki yararlı olacak. Ancak kısa vadede daha somut bir yarar, tüketici ve yasalar karşısında reklamların ve medyaların saygınlık kazanması. Hâlâ Türkiye'de uygulanan tek denetim, TRT Reklam Yönetmeliği. Bir de bazı ürünlerin reklamları, ilgili bakanlıklarca onaylanmakta. Ancak uydu kanalıyla T.C. sınırları dışından yayınlanan reklamlar, Türkiye'de herhangi bir denetime tabi değil.

Geçtiğimiz günlerde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, "Tüketiciyi Koruma Yasası" taslağını hazırlamaya başladı. Taslak yakında Bakanlar Kurulu'na sunulacak. İyi bir rastlantı olarak, Reklamcılar Derneği'nin 1991 yılında oluşturduğu Özdenetim Kurulu da hazırlıklarını belli bir noktaya getirmiş bulunuyor. Böylelikle yasa hazırlanırken, endüstrinin saygınlığı konusunda duyarlı reklam ajanslarını temsil eden

meslek kuruluşunun da katkısı mümkün olacak. Ancak özdenetim mekanizmasının tam işlerlik kazanması için, reklamverenlerin ve medyaların da demokratik örgütlenmelerini tamamlamaları - derneklerini kurmaları - gerekiyor.

Bugün Türkiye'de yaşamını reklamsız sürdürebilecek iletişim medyası yoktur. Aynı şekilde, pazarlama etkinliklerinin de medyasız yürümesi mümkün değildir. Üstelik, her ikisinin de ticari başarısı saygınlık üzerine kurulu. Giderek yaygınlaşan "gazete satmak için her şeyi yaparlar", "reklamlarda hep yalan söylenir", "CNN'de görmeden inanmam" türü görüşler -kontrol altına alınmazsa - pazar ekonomisinin temel anlayışı ile birlikte, tüketicinin bilgi alma ve seçim yapma hakkını da erozyona uğratacaktır.

R. P. McMillen

Reklamcılar Derneği Özdenetim Kurulu başkanı

GENEL GEÇERLİĞİ VE İŞLEVİ OLAN BİR ÖZDENETİM SİSTEMİNDE;

1. DENETLEYECEĞİ ENDÜSTRİ İLE GÖNÜLLÜ İŞBİRLİĞİ İÇİNDE HAZIRLANMIŞ, AÇIK BİR DİLLE YAZILMIŞ KURALLAR,
2. TÜKETİCİLERİN VE TÜM ÖZEL/TÜZEL KİŞİLERİN ÜCRETSİZ YA DA DÜŞÜK ÜCRETLE, ŞİKAYET VE SORULARINI İLETEBİLECEĞİ, YAPTIRIM GÜCÜ OLAN MERCİLERİN OLUŞMASI, BU MERCİLERİN KULLANIMININ TEŞVİKİ,
3. ETKİN VE TARAFSIZ BİR REKLAM İZLEME, ŞİKAYET DEĞERLENDİRME VE ARAŞTIRMA YAPMAYA UYGUN YAPILANMA,
4. ŞİKAYET VE DEĞERLENDİRME SONUÇLARININ YAYINLANMASI DA DAHİL OLMAK ÜZERE ETKİN VE CAYDIRICI YAPTIRIMLAR,
5. ENDÜSTRİNİN VE KAMUNUN KONU İLE İLGİLİ HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN EN GENİŞ ŞEKİLDE DUYURULMASI VE İLKELERİN YAZILI OLARAK TÜM İLGİLİLERE ULAŞTIRILMASI

G E R E K E C E K T İ R .

Teknolojinin řiiri... Tempra.

Tempra...Türk otomobil-severleri için, yepyeni bir aşama. Genç, dinamik, atak. Performansı üstün otomobil.

Çizgileri aerodinamik. Bir şiir... Teknolojinin şiiri. Tutumlu motoruyla, dijital gösterge tablosuyla, olağanüstü konforuyla, erişebileceğiniz bir gerçek.

Tofaş servis garantisine, Opar'ın böl ve yaygın orijinal yedek parça güvencesine sahip Tempra, kilometre sınırı olmaksızın 1 yıl, paslanmaya ve çürümeye karşı 3 yıl garantilidir.

Koç

PIRELLA

FIAT

TOFAŞ